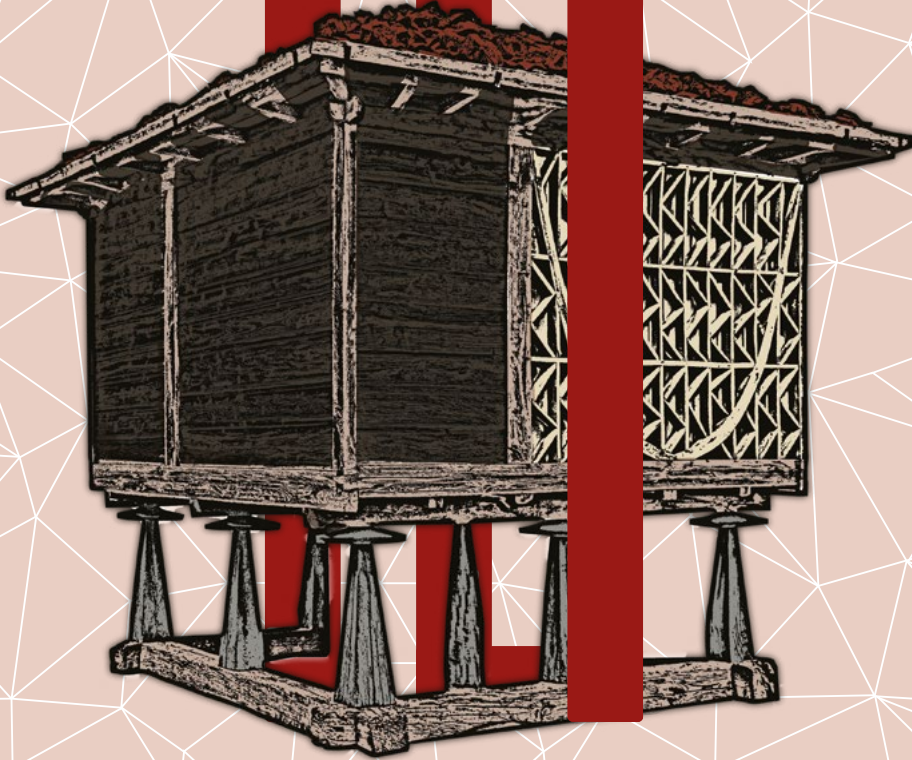

3

ŞEHİR
KÜLTÜR
SANAT

dergi

Trabzon Şehir
Müzesi
Esra Tırnık

Serender Kemal Bulut

Aytekin Çakmakçı'yla Sinema
Üzerine Röportaj: M. Nihat Malkoç

Trabzon'u
Aydınlatan İlk
Santral Işıklar
T Dergi

Sokakta Mis Gibi Bir Koku:
Trabzonlunun Simidi
Trabzon Simidi Çağla Yılmaz

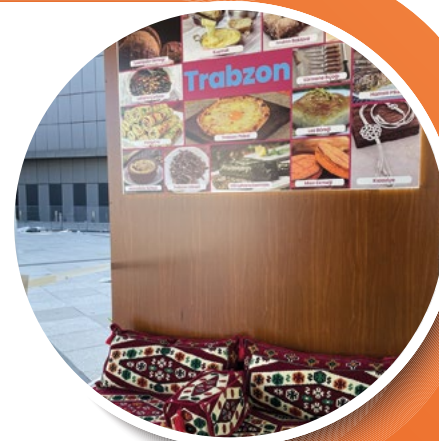

GASTRO SHOW 2021'DE

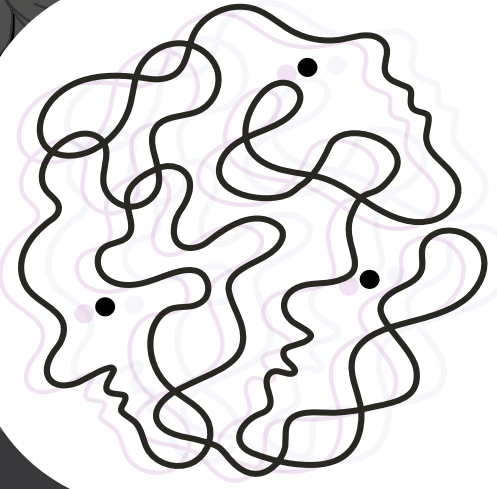
TRABZON LEZZETLERİ TANITILDI

28-30 Haziran 2021 tarihlerinde İstanbul Kongre Merkezi
Açık Alan – ICC'de düzenlenen **Gastronomi Turizm Fuarı'nda**
Trabzon rüzgarı esti.

TRABZON BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

KARİKATÜR 9. YARIŞMASI

KONU: 2020 Bi Garip Sene

**SON
Katılım
1 Kasım
Pazartesi**

Birincilik Ödülü : 7.500 TL

İkincilik Ödülü : 5.000 TL

Üçüncülük Ödülü : 3.500 TL

Karikatürist Ziya Ramoğlu Özel Ödülü : 2.000 TL

Karikatürist Hikmet Aksoy Özel Ödülü : 2.000 TL

Karikatürist Harun Yavruoğlu Özel Ödülü : 2.000 TL

Teşvik (5 Adet) : 1.000 TL

Detaylı Bilgi ve Başvuru İçin: trabzon.bel.tr

Murat Zorluoğlu

Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı

"T DERGİ"

Okurlarından Cesaret
Verici Bir İlgi Görüyor

Değerli okurlarımız;

Trabzon'umuzun kültür ve sanata açılan kapısı T Dergi üçüncü sayısına ulaştı.

T Dergi projesiyle, büyük bir medeniyet birikimi olan şehrimizin kültürel hafızasını ihya ediyoruz. Şehir ve bölge tarihimizi yeniden ele alıyoruz.

Özgün mimarimizi, müziğimizi, mekân, doğa, gündelik hayat, folklor ve sair alanlardaki büyük zenginliğimizi gün yüzüne çıkarıyoruz.

Ne mutlu bizlere ki, T Dergi bu perspektifle yoluna devam ederken, okurlarımızdan ve takipçilerimizden cesaret verici bir ilgi görüyoruz.

Dergimizi, şehrimizin geleceğine ilişkin bir tartışma, bir halleşme zemini hâline getiriyoruz.

İlk iki sayımızda olduğu gibi bu sayımızda da geniş dosya konularımız var.

Dosyalarımız, yola çıkarken tasarladığımız minvalde, şehrimizin hem unutulmuş değerlerini yeniden hatırlamaya yönelik hem de gelecekte Trabzon'umuzu hayal ettiğimiz yerlere ilişkin ilginç, özgün içeriklerle zenginleştirildi.

T Dergi'nin, gerek Trabzon'da mukim okurlarımız; gerekse Trabzon ve ülke dışında yaşayan okurlarımız için büyük, renkli bir buluşma platformu hâline gelmesini arzuluyoruz. Bunun için dergimize katkılarınızı, eleştiri ve önerilerinizi daima bekliyoruz.

Şimdi sizleri, T Dergi'nin renkli sayfalarını çevirmeye ve bu nefis ortak muhabbete davet ediyor, iyi okumalar diliyorum.

Daha nice sayılara inşallah.

Bu Sayıda

07

Trabzon Şehir Müzesi

12

Serender

16

Gönüllü Yardım Ocağı
İmece

tdergi61

T03

T DERGİ
2021 / Sayı: 3
Ücretsizdir
Yerel Süreli Yayın / Üç ayda bir yayımlanır.

İMTİYAZ SAHİBİ

Trabzon Büyükşehir
Belediyesi Adına
Murat ZORLUOĞLU

19

10'da 10'luk Köşe

20

İsmail Hacıfettahoğlu
Röportaj

26

Onbinlerin Dönüşünde
Balla Telef Edilen
Ordunun Hikâyesi

28

Birinci Büyük Millet
Meclisinde Trabzon
Mebusları

36

Bir Opera/Sinema
Binası Hikâyesi

40

Edebiyat

- Dost Mahşeri
- Sevgi Kırıntısı
- Yeşil Deniz

52

Şiir

- Sadece Yalnızlık
- Sen misin?
- Boş Duvar
- Gülerek Doğarız!

33

Trabzon Yöresinde
Giyim-Kuşam
Geleneği

56

Aytekin Çakmakçı'yla
Sinema Üzerine

61

“Sıdk u İhlâs Üzre Yapıldı
Bu Hâne” : Trabzon
(Tüfekçi Köyü)
Kırsal Mimarisinde
Bir Kitabe

64

Trabzon'u Aydınlatan
İlk Santral Işıklar

66

Mimaride Çatı Örtüsü
Hartama (Hardama,
Hartıma)

68

Ah Araklı! Kime Selam
Versem Hepsini Silahlı!

70

Trabzon'da Spor

74

Trabzon Hurması

76

Kahvehanelerden Millet
Kıraathanelerine

84

Sokakta Mis Gibi Bir Koku:
Trabzonlunun Simidi Trabzon Simidi

88

Çay Çay Çay

90

Trabzon'un Fethi
ile Cassone
(Evlilik Sandığı)

94

Yaylacılık Kırsal Yaşam

İLETİŞİM

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
İskender Paşa Mah. Dr.Kemal Dursun Cad.
No:6 Kat:2 Ortahisar/Trabzon
Tel: 0462 223 85 13
www.trabzon.bel.tr

YAPIM

Alban Tanıtım
Remzi Oğuz Arık Mah. Büklüm Sk.
No: 45/3 Kavaklıdere/ANKARA
Tel: 0.312 434 04 12
www.albantanim.com.tr

BASKI

Seçil Ofset
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar / İstanbul
Sertifika No: 44903

Bu dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere çoğaltılma hakları yalnızca Trabzon Büyükşehir Belediyesine aittir. Yazılı izin olmadıkça makul alıntılar dışında bir kısmının ya da tamamının çoğaltılması yasaktır. Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Emre Gülsever
Yayın Yönetmeni

T Dergi vesilesiyle muhabbet etmeye devam ediyoruz.

Bu sayıda da diğer sayılarda olduğu gibi kent kültüründen mimariye, giyim kuşam geleneğinden edebiyata, gastronomiden tarihsel dokuya, geniş perspektifli bir sayı oluşturmaya çalıştık.

Okuyucularımızı bu sayıda birçok ödül sahibi “Şehir Müzesi” ile karşılıyoruz. “Serender” mi? “Serander” mi? Bölgemiz için önemli bir mimari detay ile devam ediyoruz...

Gönüllü yardım ocağı... Herkesin, geçmişi iç çekerek andığı bu günlerde yine içimizi cız ettirecek, belki de yaşamımızdaki hızlı değişimler ve unuttuğumuz değerler üzerine düşünmemizi sağlayabilecek bir yazı.

Trabzon sevdalı gönül dostu İsmail Hacifettahoğlu ile yapılan röportaj, kent kültürünün ne olduğu üzerine yeni ufuklar açacak gibi...

Birinci Meclis'teki Trabzon mebuslarını tanıtmaya, Opera Binası'nın hikâyesine ve yöremizin giyim kuşam geleneğinden detaylara önceki sayılarda kaldığımız yerden devam ediyoruz.

Yakın bir tarihte kaybettiğimiz, Türk sinemasının bol ödüllü görüntü yönetmeni Aytekin Çakmakçı ile 2019

yılında yapılan ancak ilk defa yayımlanan röportaj sinema sevdalılarının yüzlerinde buruk bir tebessüm bırakacak gibi... Mekânı cennet olsun...

Cumhuriyet döneminin ikinci santralinin Trabzon'da kurulduğunu öğrendiğimde ben çok şaşırmıştım. Sizin de merakla okuyacağınızı düşündüğüm bir kuruluş hikâyesi...

“Spor şehri Trabzon” diyoruz sürekli; bu unvanın nereden geldiğini ve hiç de abartılı bir ifade olmadığını her sayımızda çok özel anekdotlarla paylaşmaya devam edeceğiz. “Trabzon'da Spor” başlıklı yazımız sadece bir başlangıç.

Hiç aklınızda yokken o mis gibi kokusu vurur genzinize... Bu yazıyı okuyan herkes sokağa çıkıp “Trabzon Simidi” arayacaktır... Trabzon simidi olur da çay olmaz mı? Bir sonraki yazının çay hakkında olması editörlerimizin güzel bir oyunu gibi duruyor...

Burada bir kısmından bahsedebildiğim, büyük zenginliğimizi ortaya koyma gayretinde pek çok yazıdan oluşan, dolu dolu bir sayı hazırladığımızı düşünüyorum. Okuyucularımızdan aldığımız cesaretle bu yolu yürümeye daha da güçlenerek devam edeceğimizi umuyorum. İyi okumalar...

TRABZON ŞEHİR MÜZESİ

Trabzon'un dönemsel kronolojisini sunmanın yanı sıra halkın sosyal yaşamını, gelenek ve göreneklerin kültürümüze etkilerini, siyasi ve yönetim tarihini, yayla kültürünü, mutfak kültürünü, sağlıktan eğitime, spora ve ekonomik hayatına kadar Trabzon'u en iyi şekilde tanıtan ürünler sergilenmektedir.

Esra Tırnık

Sergilenen tüm içerik ve materyaller Trabzon halkı tarafından müzeye bağış yoluyla kazandırılmıştır.

LAZİSTAN SANCAKLARI

Kafkas ülkesinin en zorlu güzergâhlarından Karadeniz Bölgesi doğaya insanın değil, doğanın insana üstünlük sağladığı yerdir. (İbn-i Haldun çağları aşan “Coğrafya kaderdir.” sözünü tüm zorlu coğrafyalarda yaşayan halkları düşünerek söylediğinde muhteşem bir öngöründe bulunmuştur.) Karadeniz Bölgesi’nin coğrafyası başından karın eksik olmadığı Kaçkar Dağları silsilesi ve hırçın dalgalı bereketli denizin arasına sıkışmıştır. Bölge halkı zorlu coğrafyanın getirdiği iklimsel şartlara uygun davranmak zorundadır.

Engebeli doğa koşullarına rağmen şehrin İpek Yolu’nun geçiş güzergâhında olması, koloniler çağı itibarıyla Milet’ten gelen sömürgecilerle başlayan işgaller Pers, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde daima ticari üs olmasını sağlamıştır.

“Her Trabzonlu Bir Parça Karadeniz’dir” diyoruz. Tarihsele arka plan içinde baktığımız coğrafya,

Samsun, Bafra ilçe sınırından, Batum’a kadar geniş bir coğrafi alanı içerisine almaktadır. Trabzon şehrinin Osmanlı Devleti’nde 3 livaya ayrıldığı dönemde; Canik Sancağı, Trabzon Sancağı ve tarihte ilk kez bölge halkının adını coğrafi alan olarak adlandıran Lazistan Sancakları... Doğu Karadeniz halkının tamamının Trabzonlu olduğunu bize gösterir.

TRABZON ŞEHİR MÜZESİ BİNASI

Trabzon Şehir Müzesi Maraş Caddesi üzerinde 1963 yılında inşa edilerek Trabzon Merkez Bankası olarak hizmete açılmıştır. Merkez Bankası olarak 1963-1994 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Binanın hemen yanında yer alan Ziraat Bankası binası II. Dönem Cumhuriyet yapıları arasındadır. Trabzon’da kamu binaları arasında özellik arz eden Ziraat Bankası binasının cephesel bütünlüğünü koruyabilmesi adına 13.02.2006 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar Bölge Kurulu tarafından kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

1994 yılında Merkez Bankası’nın sahil yolu üzerinde inşa edilen yeni binasına taşınmasıyla banka binası bir süre Ziraat Bankası tarafından kiralanarak yapım amacına uygun şekilde şehir halkına hizmet vermiştir. Binanın kullanım hakkının Trabzon Valiliği İl Özel İdaresine devredilmesi üzerine Tevfik Serdar Kültür Merkezi olarak 1994-2012 yıllarında faaliyet göstermiştir.

13 Temmuz 2012 tarihinde Trabzon Büyükşehir Belediyesine Trabzon Şehir Müzesi olarak kullanılmak üzere devredilir.

Günümüzde Trabzon Büyükşehir Belediyesi mülkiyetinde bulunan müzenin tamamlanması için yapının geçirdiği restorasyon çalışmaları ve saha araştırmalarının tamamlanması üç yıllık bir zamanda gerçekleşmiştir. Proje, Oltan Vakfı’nın sponsorluğuyla tamamlanmıştır.

Trabzon Şehir Müzesi 24 Şubat 2017’de Trabzon Büyükşehir Belediyesine bağlı özel müze olarak açılmıştır.

BİNANIN ONARIMI VE İNŞAATIN TAMAMLANMASI

Trabzon Kent Müzesi faaliyetlerine, Tevfik Serdar Kültür Merkezi’nin kendilerine tahsis edilmiş olan Mahmut Goloğlu Kültür Merkezi’ne taşınması ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulunun izniyle başlamıştır.

Müze binalarının tek alan içerisinde geniş mekânlarda ziyaret edilmesi ilkesinden hareketle, banka binası ve lojmandan oluşan yapı tek bir bina hâline getirilmiştir. Yapı içerisinde zamanın getirdiği ve bakımsızlık sonucu oluşan tüm etkiler giderilerek -müze olarak- kullanıma uygun hâle getirilmiştir.

2016 yılı içerisinde binanın içinde hem inşaat çalışması hem de müze içerisinde sergilenecek materyallerin toplanması süreci eş zamanlı bir şekilde yürütülmüştür. Bu çalışmalar,

Trabzon halkının müzeyle tanışmaya başladığı dönemdir. Başlıkları belirlenen konuların içeriklerine uygun malzemenin temini ve uygun dekorların ne şekilde hazırlanacağı konusunda bizlere yol göstermiştir.

PROJENİN ZORLUKLARI

Müze projesinin hazırlığında kolay olmayan bir yolculuğa başlamıştık. Şehre ait her şey detaylara kadar çalışılmalı ve resmî istatistiklere dayanmalı, her bölüm için yetkili kurumlarla görüşmeler sağlanarak toplanan veriler ileride yapılacak çalışmalar için müzeyi başvuru yapılacak bir konuma taşınmalı idi.

Trabzon’un kent tarihi, kronolojisi, coğrafyası, şehrimizin fethini sağlayan Fâti Sultan Mehmet; ilk kez sancağa Trabzon’da çıkan Yavuz Sultan Selim ve oğlu Kanûnî’nin doğduğu şehir olması, şehirde yaşanan önemli olaylar, kentte açılan resmî kurumlar, ilimizin florası ve faunası, kentin sosyal hayatı, yemek kültüründen önemli şahsiyetler, aileler, kentin sözlü tarihi, kentin önemli mimari yapıları, tarihî ve edebî şahsiyetleri, sineması, tiyatrosu, aktör ve aktrisleri, okulları, matbaası, fotoğrafçısı, eğitim kurumları; yayla kültürü, horonu, kalenderi, Mayıs 13 şenlikleri, Evliya Çelebi’nin dört mevsim gül açan şehir dediği yer olması, ekonomisi; balıkçılığı, fındıkçılığı, kazaziyesi, telkârîsi, yemeni sanatındaki mahareti, saatçisi...

TRABZON ŞEHİR MÜZESİ BİNASI

13 Temmuz 2012 tarihinde Trabzon Büyükşehir Belediyesine Trabzon Şehir Müzesi olarak kullanılması için devredilir.

Günümüzde Trabzon Büyükşehir Belediyesi mülkiyetinde bulunan müzenin tamamlanması için yapının geçirdiği restorasyon çalışmaları ve saha araştırmalarının tamamlanması üç yıllık bir zamanda gerçekleşmiştir. Proje, Oltan Vakfı’nın sponsorluğuyla tamamlanmıştır.

Trabzon Şehir Müzesi 24 Şubat 2017’de, Trabzon Büyükşehir Belediyesine bağlı Özel Müze olarak açılmıştır.

SERGİLENER ÜRÜNLER

Müzemiz içerisinde yer alan afişler ve panolar dummy dışında içerideki tüm malzeme Trabzon halkına aittir. Yaşadığımız zengin kültürün bugüne kalan izleridir.

Müze içinde yer alan afişlerde kullanılan fotoğraflar dahil olmak üzere dekorlardan vitrin içlerine kadar sergilenen tüm içerik ve sergilenen materyal Trabzon halkı tarafından müzemize bağış yoluyla kazandırılmıştır. Her malzeme ayrı bir yaşamışlığı, şehir halkına ait farklı bir hikâyenin izlerini yansıtır.

Trabzon Kent Müzesi yaşayan bir müzedir. Müzenin kuruluş amacı insanların aile yadigarlarını

bünyesinde toplamının yanı sıra ailelerin hikâyelerine de ulaşarak kentin bilinmeyen sosyo kültürel hayatını kayıt altına almaktır. Müze, Trabzon'un geçmişini dinamik bir proje olan sözlü tarih çalışması ile gelecek nesillere aktarmaktadır.

MÜZE İÇERİSİNDE SERGİLENER MATERYAL

Trabzon'un dönemsel kronolojisini sunmanın yanı sıra halkın sosyal yaşamını, gelenek ve göreneklerin kültürümüze etkilerini, siyasi ve yönetim tarihini, yayla kültürünü, mutfak kültürünü; sağlıktan eğitime, spora ve ekonomik hayatına kadar Trabzon'u en iyi şekilde tanıtan ürünler sergilenmektedir.

Trabzon Şehir Müzesi üç kat olarak planlanmıştır.

TARİHİ İPEK YOLU GÜZERGÂHI VE SEYYAHLAR

Müzemizin giriş katında Trabzon şehrinin tarihsel süreci, Antik Çağ'dan bugüne kadar dönemsel kronolojisi, kent gelişim filmi, Trabzon insanının özellikleri ve İpek Yolu bağlantısı, yönetim tarihi sergilenmektedir.

Eğitim çağındaki çocuklar için hazırlanmış dokunmatik ekranlı tarihsel gelişim kronolojisi yer almaktadır. İlimizin flora ve faunası, endemik bitki türleri resmî kurumların açılış panosunun karşısındadır. Trabzon ilinin demografik yapısı bu kattadır.

24 ŞUBAT 1918 TRABZON'UN İŞGALDEN KURTULUŞU RÖLYEF ÇALIŞMASI

24 Şubat 1918 Trabzon'un işgalden kurtuluşu rölyef çalışması bu katta yer almaktadır. Panoramik rölyef çalışmasında, Trabzon'un işgali sırasında bombardımana katılan Rus savaş gemisi ve uçağının, 1. Dünya Savaşı'nda kullanılan orijinalleri esas alınarak modellenmiştir. Panoramanın arka planında Rus bombardımanının izlerini taşıyan şehir silüeti ve işgalci çetelerin kaçışı görünmektedir. Ön planda 24 Şubat 1918 günü şehre giren Türk askeri ve onları karşılayan Trabzon halkı görünmektedir. Buradaki figürlerin modellenmesinde dönemin kıyafetleri esas alınmış ve modelleme çalışmaları aslına uygun olarak yapılmıştır. Natürel boy heykellerin kullanıldığı orta alanda bir Türk askeri yaşlı bir dedeyi ve çocuğu selamlarken, Türk askerinin milletine bağlılığı ve sevgisi ifade edilmektedir.

SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATIN ANLATILDIĞI 2. KAT DETAYLARI

2. kat sosyal ve kültürel yaşamışlıkları aktarır. Trabzon şehrini, ilçelerini, yemek kültürünü, çocukluktan evliliğe kadarki sürecini anlatmaktadır. Bu bölüm Trabzon ilinin yemek kültürü, yayla kültürü, basın hayatı, sağlık köşesi, Trabzon insanının giyim-kuşamı, eğitimi, tarihe tanıklık eden önemli mimari yapıları, spora verdiği önemi ile gündelik yaşam içerisinde Trabzon'u tanımamızı sağlayan özellikleriyle karşımıza çıkar.

BAKIRCILIK VE DOKUMACILIK SANATLARINI ANLATAN HEYKELLER

3. kat şehrin ekonomik hayatına dairdir. Bölgemizin ekonomik hayatında öne çıkan el sanatı ürünleri ve sanayileşmesini anlattığımız bölümdür. Dokumacılık, bakırcılık, bıçakçılık, beşikçilik, süpürgecilik, bölgemize ait önemli bir dokuma olan kaytan sanatı... El sanatlarından tarımına, turizmüne kadar ekonomik hayatın detaylarıyla aktarıldığı bölümdür. Trabzon'un kuyumculuk teknolojisi; kazaziye, hasırcılık ve telkâri işlemeciliği; balıkçılık; tütün ve fındık gibi ürünleri ekonomiye katkıları detaylı bir biçimde ziyaretçilerimize sunulmuştur. Alan içerisinde Trabzon Limanı, ulaşım ve turizmi de anlatılmıştır.

MÜZE KATLARINI GÖSTEREN PLAN VE SESLİ REHBER SİSTEMİ

Trabzon Şehir Müzesi günümüzün teknolojisini kullanarak geçmiş detaylarıyla anlatır. Müze içerisinde karekod sistemi ile beş dil (Türkçe/ İngilizce/ Arapça/ Gürcüce/ Rusça) seçeneği sunan sesli rehber uygulaması bulunmaktadır. Ayrıca müze içerisinde yer alan kiosklar görsel ve işitsel olarak hazırlanmış olup, insanların bu deneyimlerini unutmamalarını sağlar.

Çalışmaları hâlen bitmeyen Müze, halkın desteğiyle sürekli artarak büyüyen bir koleksiyona sahiptir. Bir yandan tanınırlığını arttırabilmek için halktan gelen eserlerle donanmakta, diğer yandan aldığı ödüllerle Trabzon'un adını gerek yurt içi gerekse yurt dışı yarışmalarla duyurarak halka vefa borcunu ödemektedir.

Trabzon Şehir Müzesi, şehrimizden ve çevre illerden gelen çok sayıda öğrenci ve tur gruplarının uğrak noktasıdır. Müze ziyaretçilerin ilgilerini çekecek tanıtım videoları, bilgilendirici afiş ve panolarla, vitrinlerdeki materyallerle, hikâyeleri en doğru şekilde aktaran dekorları, dummy olarak adlandırılan silikon heykellerle dekore edilmiştir.

Müzemiz ilk ve ortaöğrenim çağındaki çocukların "müze deneyimi" kazandıkları yerlerin başındadır. Kent müzelerinin misyonu yeni yetişen nesle geçmiş en doğru şekliyle öğretme amacı taşıyan eğitim alanlarıdır. Bu bilinçle müzeye gelen her okula müzemizde çalışan uzmanlar tarafından müze içinde rehberlik hizmeti verilmektedir.

Trabzon Şehir Müzesi randevu sistemiyle çalışmaktadır. Böylece daha sağlıklı ve hijyen şartları sağlanmış bir biçimde ziyaretçilerini ağırlamaktadır.

ÖDÜLLER

Trabzon Şehir Müzesi, ülkemizde açılan kent müzeleri arasında örnek müze olarak gösterilir. Müze açıldığı günden itibaren katılmış olduğu yarışmalarda aldığı ödüllerle Trabzon halkına birlikte başarmanın gururunu yaşattır.

- 2018 - Türksoy Özel Ödülü (Uluslararası Ödül)
- 2018 - Tarihi Kentler Birliği - Kent Müzeleri
- 2017 - Tarihi Kentler Birliği- Kent Müzeleri ve Koleksiyon
- 2017 - Sağlıklı Kentler Birliği- Sosyal Sorumluluk
- 2017 - Sağlıklı Kentler Birliği- En İyi Uygulama

SERENDER

Serenderler, köylüler için çok önemli olan kiler, depo, kurutma yerleridir. Hele kış mevsimlerinde yıkanan çamaşırlar bile hep serenderlerde kurutulurdu, hâlâ da kurutuluyor. Serenderler, kalabalık aileler için ayrı, müstakil bir oda sayılırdı.

Kemal Bulut

İŞLEVSEL VE ESTETİK

Bölgemiz tarımının, tahıl üretiminde ön sıralarda yerini alan mısır beş yüz yıla yakın halkın beslenme ve geçim kaynağı olurken aynı zamanda vazgeçilmezi de olmuştur.

Yöremizdeki değirmenler, mısır tarımının yaygınlaşmasına orantılı olarak çoğalmış, ihtiyaç olan her akarsu kıyısında bir değirmen inşa edilmiştir. Karadeniz Bölgesi'nin yağmurlu, dumanlı iklimi ve nemli havası mısırı besleyip büyüttükten sonra hasat sonrası güneşe duyduğu ihtiyacını yeterince temin edemiyordu.

Mısır Karadeniz mutfağının vazgeçilmezidir. Ekmeğinden çorbasına, pidesinden yemeklerine ve hatta hayvanların yemine kadar geniş bir yelpazede kullanılır bu ürünümüz; iklim şartları nedeniyle muhafazası zor olmuştur.

ZEKÂNIN VE YARATICILIĞIN ÜRÜNÜ

Zeki ve yaratıcı olan bölgemiz ustaları/insanı, ilk zamanlarda 'çeten, çöten'le bu sorunu çözdüler. Zamanla çok daha işlevsel, büyük ve estetik görümlü serenderler hayatımızdaki yerini aldı. Mısırın, insan ve hayvan yiyeceklerinin muhafaza edilebildiği yöremize özgü, her biri yerel ahşap mimarinin en güzel sanat eseri serenderlerin kırsaldaki insanların hayatında çok büyük önemi vardır.

BİRER BİRER YIKILDI

Mısır tarımının azalarak bitme noktasına gelmesi sadece değirmenleri değil, mimari harikası serenderlerimizi de etkiledi. Son çeyrek asırda ev yapılacak arazilerin azlığından, arsaların darlığından, ev yapımları için sahip çıkılamayan güzelim serenderlerin birer birer yıkılıp, yerlerini beton binalara teslim etmesine üzüntüyle şahit olduk.

ACİL OLARAK KORUNMALI

Bu kıyım çoğalan mirasçıların ilgisizliği ve uyuşamamazlığı nedeniyle hâlâ devam etmektedir.

Elde kalanların da acilen bölgenin muhtarları, ileri gelenleri ve belediyeleri vasıtasıyla tedbirler alınıp korunması gerekmektedir.

Yöreye özgü mimarileriyle kültürel mirasımız olan serenderlerimizin ve değirmenlerimizin hiç vakit kaybetmeden koruma kapsamına alınması gerekmektedir.

SERENDERİN YAPISI VE BÖLÜMLERİ

Serenderler, en az dört direk üzerine inşa edilir. Gelir düzeyi orta seviyeli aileler genellikle bu tarz küçük serenderleri tercih ederler. Daha alt düzeydeki aileler ise çetende/çötende mısırılarını saklamak zorundalar. Serenderlerin atası sayılan çötenler, fındık ya da komar bitkisinin çubuklarıyla örülerek yapılırdı. Bir nevi sepetin büyüğü de diyebiliriz.

MISIR TOKMAĞI AĞAÇTAN YAPILIR

Yerden yarım metre yükseklikte, sık bir örgüyle örülür ki içine fare giremesin. Çöten mısırılar üst tarafından koyulur, alınırken alt-ön tarafındaki özel bir kapağı açılarak alınır ve müsait bir yerde, çuvalların

Mısır, serenderde bir yıl boyunca muhafaza edilir; ekmek, çorba, lapa ve pide gibi yemeklerin yapımında kullanılırdı.

ERZAK DEPOSU

Serenderler, köylüler için çok önemli olan kiler, depo, kurutma yerleridir. Hele kış mevsimlerinde yıkanan çamaşırlar bile hep serenderlerde kurutulurdu, hâlâ da kurutuluyor. Serenderler, kalabalık aileler için ayrı, müstakil bir oda sayılırdı.

içine doldurularak, mısır dövme tokmaklarıyla dövülür. Mısır tokmağı, ağaçtan yapılır; bazı aileler daha süslü olması için özel olarak yaparlar. Ancak şunu da bilmeliyiz ki tütün ve fındık üreten köylerimizde mısır ikinci planda olduğundan (daha az üretildiği için) serender yerine çöten kullanımı daha yaygındı.

SERENDER DİREKLERİ ARDIÇ AĞACI

Serenderlerin 6-8 direklileri, hatta kapısında iki serenderi olanlar da vardır.

Serenderlerin en sağlam ve güvenilir bölümü direkleridir. Çok uzun yıllara dayanıklı ardıç ağacından yapılır. Bu direklerin üstüne, mısırın baş düşmanı farelerin girmemesi için ahşap ya da taştan yapılan özel tekerlekler giydirilir. Ancak bu süslü tekerlekler serendere ayrı bir güzellik de katar hele de bu taş, beyaz kireç taşı ise. Bu temel yapının direkleri dikildikten sonra, "kurt boğazı" geçmeli 25'e 30 cm'lik bağlarla dönülür. Dört tekerli serenderler kare, 6-8 direkliler dikdörtgen biçiminde olur. Ayrıca dikilen direkler, "dayanbalarla" birbirine

bağlanır. Sıra, dikine olan kalaslara (kirişlere) gelir. Bunlar da belirli aralıklarla alt bağlara kurt boğazı geçirilir ve sıra serenderin dört bir yanını çevirecek tahta kısmına geçer. Bu tahtalar, kalın ve geniştir. Metal kullanılmadan, ağaç çivilerle birbirine bağlanan tahtaların, köşe başları yine kurt boğazı geçmeli ve arttırmalıdır ki güzel görünsün. Daha sonra çatı örtüm işine sıra gelir ki bu da çağına göre hartama, kiremit; günümüzde ise oluklu saca yapılır. Dış görünüm için, ahşap üzerine nakış-oyma işlemleri

yapılır ki bu da serender mimarisine apayrı bir incelik ve güzellik katar. Hele en önde, sofa denen bir bölüm var ki orada oturup sohbetin ve çayın keyfini çıkarmak bir başkadır. Sıcak yaz akşamları serinlemek için yatmak da ayrı bir güzellik, ayrı bir zevktir.

EN İYİSİ KOMAR AĞACI ÇALILARI

Serenderlerin en büyük bölümü çit denen, mısırların serildiği yerdir. Çit önce, yarım metre aralıklarla, sağlam latalarla döşenir ki bu latalar, mısırın tokmaklarla dövülmesinde engel olmamaları için üstten konik, alttan düz olurlar. Çit örgüsü çok önemlidir. Kullanılan latalar ve "örgü çalıları" sağlam ve dayanıklı olmalıdır. En iyisi, yöremizde bolca yetişen komar ağacı çalılarıdır. Ancak örgü için seçilen bu çalılar mutlaka yaş olmalıdır, yoksa eğip bükmeye gelmez.

GİRİŞTE BİR HOL

Serenderlere (daha çok hava almaları için) tavan yapılmaz. Bu bölüm tamamlandıktan sonra diğer bölümlere sıra gelir. Tek giriş kapısı olan serenderlere sofa denen bölümden girilir. Sofadan girilen bu

ikinci bölümde, ambarlar-sagonarlar bulunur. Bunlar da serenderin büyüklüğüne göre hesaplanarak ayarlanır. Girişte bir hol bırakılır ki buradan, çit ve ambarlara geçilir. Ambarlar dikdörtgen prizması şeklinde yapılır. Ambar bölümünün de çit bölümünün de sağlam kapıları vardır.

Bu da hırsızlığı engellemek içindir. Ambarların alt kısmı dıştan bir kez daha döşenir ki hırsız ambarı alttan delip boşaltmasın. Şunu da belirtelim ki iyi bir serenderin çit bölümü hariç diğer kısımlar tavanlanır ki saklanan malzeme temiz kalsın.

SERİN VE EMNİYETLİ

Hol kısmına turşu, yağ ve peynir varilleri konur ki hem serin hem de emniyet altında olsunlar. Zira eski dönemlerde hırsızların en çok çaldığı yağlardı. Çitte kuruyan mısır, tokmaklarla dövülürken, serenderin (çitin) altına çullar serilir ki dövülen mısır taneleri buraya düşsün.

Bir serenderin boyutları, yaptırının ekonomik gücüne göre oluşur. Serenderlere çıkmak için sofanın önüne konulan merdiven ustasının elinde öyle bir şekillenirdi ki farelerin girmesi imkânsızlaşırdı.

RUMCADAN GEÇMİŞ

Dilimize yöresel Rumcadan girmiş bir ad olan serander-serender (söyleniş aslı "serander"dir) mısır kurutmanın ötesinde çok daha farklı işlevi olan güzel bir yapı türümüzdür. Mısırı, nem ve rutubetten korur. Bölgemizin bol rutubetinden, mısırı ve mısır ununu koruyacak böylesine güzel, estetik örneği azdır.

Serenderler, köylüler için çok önemli olan kiler, depo veya kurutma yerleridir. Hele kış mevsimlerinde yıkanan çamaşırlar bile serenderlerde kurutulurdu, hâlâ da kurutuluyor. Serenderler, kalabalık aileler için ayrı, müstakil bir oda sayılırdı.

Yeni evlenen çiftler, uzun yıllar serenderlerde yatıp kalkardı.

Köylerde, "bit kıran ayazı" denen bir deyim vardır. Henüz bit ilacının daha kullanıma girmediği yıllar; insanlar da baş belası olan bitlerden kurtulmanın yolunu, ilkel de olsa bu ayazdan yararlanarak bulmuşlardı. Tüm çamaşırlar, yatak, yorgan o gecede "bit kıran" ayazından yararlanmak için serenderdeki çamaşır iplerine asılırdı. Evde yaşayanlar kül suyu ile yıkanır, ince dişli tarakla taranır, çamaşırlarını değiştirdi. Çünkü, sabah olduğunda, serenderde asılı çamaşırlarda da bit kalmamış, "kırılmış" olurdu.

SERENDERİN ETİMOLOJİSİ/YAPI ELEMANLARI

Serender & serander: Karadeniz Bölgesi'ne özgü ahşap erzak deposu.

Yun. ksirandiro: Kuru erzak deposu. Ksiros, Rm. = kuru, Andiro, Rm.= seki, balkon, E.Yun =kseros, E.Yun = kseros:filoksera, serander.

(S. Nişanyan, Sözlere Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, s.549)

Serende & serender: Kalın ve sağlam dört ağaç üzerine oturtulmuş, kışık meyve ve mısırları saklamaya yarayan ahşap ev.

Doğu Karadeniz mimarisinde bu yapıların önemli bir yeri vardır.

Nayla, Laz & serender, Bageni. (fur., selenderi): (Büyük Lazca Sözlük, Didi Lazuri Nenapuna, s.886-çivi yazıları)

Aynı etimolojik tanım, Hasan Eren'in, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde yok ama Türk Dili dergisinde var.

Çaykara Rumcasında, Hseranter geçer.

Giresun yöresinde, tekir (tekerlekten) ya da serenti.

Bazı yörelerde sadece seren.

Rize yöresinde, nayla ya da paska.

Artvin yöresinde, begen ya da pegen.

Aslı ksirandiro olan bu ad, belli ki değişik türlerde deforme olarak günümüze kadar çeşitli yazım ve söylem hatalarıyla gelmiş. Serenderler, (eğer koruma altına alınmazsa) yok oluncaya kadar da bu ad yaşayacak, daha sonra fotoğraflarda bir anı olarak kalacak.

GÖNÜLLÜ YARDIM OCAĞI İMECE (MECİ, İĞRAT, İRAT, IRGAT)

Sosyolojik anlamda imece, köy tarafından yapılması gereken yol, okul, sağlık işleri gibi faaliyetlerin, köylüler tarafından ortaklaşa el birliğiyle yapılmasına da denmiştir.

T Dergi

HİÇBİR KARŞILIK BEKLENMİYOR

Köylerdeki hiçbir karşılık beklemeden ağır işleri paylaşma geleneği günümüze kadar uzun yıllar devam ederek geldi. Geleneksel dayanışma örneklerinin en önemlilerinden olan imece usulü iş paylaşımları dostlukların ve akrabalıkların pekiştiği çok önemli yaşam tarzıydı.

Arazilerin çok olması, yapılan işin ağırlığına bağlı olarak (belleme, kazıma, ekin, biçim, mısırların kumul [horom] edilmesi, mısırı koçanından ayırma, fırın yakma, taze mısırları fırında kurutma vb.) komşular ücret ve karşılık beklemeden gönüllü yardıma giderdi. Çocukluğumda hatırlıyorum, üç göç bir evde yaşadık, bir gün önceden ya da akşamdan haber gönderilirdi:

-Kemre çekilecek!
-Bellemeye adam istiyruk!
-Misir biçmeye adam istiyler!
-Funduk toplanacak.
-Misir taşınacak.

"İğratımız var bizim
Kuşluğa gelir misin?
Söyle bana sari kız
Öl desam elir misun?"

Sonraki sabahın iş planı evde yapılmış dahi olsa, sabahın erken saatinde mutlaka haneden birisi davete icabet edecekti.

Kazmasını, belini, küreğini alan komşusunun tarlasına gitmek için yolunu tutacaktı.

Daha eskiden ya da yol ve vasita olmadığı zamanlarda ev yapımları için sepetini sırtlayacaktı.

-Arkaya (yolun ve vasitanın işlediği bölge) falancanın çimentosu demiri geldi iğrat istiyler... Elbette haneden mutlaka birisi bu yardım çağırısına icabet edecekti.

Günümüzde mısırın azalması nedeniyle mısır ağırlıklı iğrat geleneği eski tarzını değiştirerek, fındık toplamaya, patosa, beton dökmeye dönüşmüştür. Bir zaman sonra bu paylaşım geleneği tamamen tükeneyeceği sinyallerini vermektedir.

Bu yardımlaşmalar iş gücünü karşılıklı takas usulüyle gerçekleşmektedir. Bir gün sen gelirsın, bir gün ben giderim çalışmaya. Bir arada çalışan kalabalık mahalle sakinleri, cümbüş ve şamatayla çalışırlardı. Birçok sosyal anlaşmalar, aile

arası söz kesmeler, eylem planları bu imece birlikteliklerinde yapılırdı. Köyün çalışırken fıkralar anlatan, hicivler yapan nüktedanları vardı. Bir grubun türkücüsü diğer gruba mani, türkü söyler, hiciv yapardı. Diğer grubun türkücüsü ise bunlara cevap verir, kucağa alınan güğümler tumbırdatılırdı.

"Kazalım ekinleri
Önler edelum önler
Hiç aklımdan çıkmayı
Ey gidi eski günler."

Teyp yıllarında gün boyu kemeçe kasetleri döner dururdu.

"Kazmayı kaza kaza
Çıktın gene bu yaza
Yenge kurban olayım
Yanında duran kıza."

Öğle yemeği zamanı işin en keyifli zamanıdır. İş yapılan hane sahibi yemeği hazırlar, sepetlerle gelir. Halka hâlinde kurulan sinilerde sohbetin ve fıkraların hızı kesilmez.

İş bitende mal sahibi tabancasını çıkarır, bir (carcur) şarjör mermi atar. Bu işin sağ salim bittiğinin haberidir.

İMECELER, ŞEN ŞAKRAK BİR HAVA İÇİNDE GEÇERDİ

Evin gençleri aile içinde durağan çalışma ortamını tercih etmeyip, şamatayı yaşamak için iğrat gitmeye çalışırlardı.

Onca yorucu çalışmanın semeresiyle kıyıda köşede birikim olmaması, ihtiyaçların karşılanamaması, bazı kararlarla köy okullarının kapanması, istikbalin mecrası değişirken yeni gelen kuşağın eğitime ve öğretime önem verilmesi, gurbet ve göç faktörleriyle gidenlerin, onların örf ve âdetleri bilmeyen çocuklarının köy hayatına alışması çok zordu.

Fındık ayında izin alıp yıllar önce dikip gittikleri fındıkların meyvelerini toplamaya birkaç haftalığına gelip, fındıklarını toplamak için amele bulmakta zorlanıyorlar.

Bu yerli amelelerimizin tamamına yakını sonraki yıllarda tek tek gurbete göç ettiler, çocukları hep gurbette doğdu; okudular, işleri güçleri oldu. Artık buralara pek gelmiyorlar.

SOSYAL ALANLAR

Bir zamanlar imeceyle ve insan sesleriyle dolup taşan fındıklıklar, panayır havasıyla şenlenirdi. Sevdalıları gizliden gizliye bakışır, laf kondururdu. Senede birkaç gün de olsa genç kızların ve delikanlıların birbirine yaklaştığı, tanışabildiği ender sosyal alanlardı.

Bu yardımlaşma eylemi ne yazık ki günümüzde şekil değiştirmiştir.

Çoğu köylerde imece geleneği bitmek üzeredir, iş gücü olarak köylü veya mülteciler yevmiye ile çalışmaktadır.

Bu paylaşım geleneğinin bitmesinin ana nedenleri arasında; Avrupa'ya ve yurt içi gurbetine giden, memuriyeti olup emekli olan birinci ve ikinci neslin dönüşü, münzevilik psikolojisi, emeklilik ve iş gelirlerinin olmasıyla ekonomisinin güçlenmesi, çok katlı evlere dağılan çocukların daha da küçülttükleri çekirdek aile yalnızlığı ve yabancılaşması görülebilir.

ÇALIŞIRKEN TÜRKÜLER SÖYLENİR, MANİLER OKUNUR

Kaldır kazmayı kaldır
Kaldır başından aşır
Meraklı olan kızlar
Cebinde silah taşır

Kazmayı kaza kaza
Çıktın önlerin yaza
Yenge ben dolanayım
Yanında kara kıza

İmeceye baksana
Geri vuruyur geri
Evlerinin önünde
Vardır konuşma yeri

İmeceye giderum
Hep kürekli, kazmalı
Şu benum sevduğum
Başı sari yazmalı.

İMECEYE GİDENLER HEP KAZMALI KAZMALI

Zenginler mallarıyla, güçlüler güçleriyle, yöneticiler iktidarıyla, ilim sahipleri ilimleriyle birbirlerine yardımcı olacaklar. Hatta birbirlerine eşit olanlar da el birliği ederek yardımlaşacaklar. Nitekim Hz. Peygamber, “Sen, müminleri merhamette, birbirlerini sevmede, yumuşak davranmada bir bedenın uzuvları gibi görürsün; nasıl ki, bedenın bir uzvu hasta olduğu zaman diğer bütün uzuvlar etkilenir, elem ve ıstırap çekerlerse; bir mümine bir dert, bir keder, bir musibet isabet ettiğinde de diğer bütün müminler, onun derdiyle dertlenir, onun kederiyle kederlenir, onun başına gelen derdini paylaşırlar.” (Buhari, Edeb, 78, bab 27; Müslim, Birr, bab, 17, s. 1999) buyurmaktadır. Bu hadis, Müslümanların tasada, kıvançta el ele olmalarını öğütlemektedir. Yardımlaşma konusunda İslamiyet öyle bir ölçü getirmiştir ki insanlar birbirleriyle her hâlûkârda yardımlaşmak zorundadırlar (el-Enfâl /8, 73). Aksi hâlde yeryüzünde fitne ve fesat olur.

DİN VE İNANÇ FARKI GÖZETİLMEMİŞ

Bu konuda her Müslüman toplum, kurduğu müesseselerle toplumda ihtiyaç sahiplerinin muhtaçlıklarından dolayı perişan olmamaları için gerekli tedbirleri almıştır. Vakıf müesseseleri; sebiller, imaretler, dârü’ş-şifâlar ve benzeri müesseseler toplumun her kesimine, Müslüman olsun, Gayrimüslim olsun; din ve inanç farkı gözetmeksizin hizmet vermiştir.

“Türk milletinin mensup olduğu İslam medeniyetinin inananlara kazandırdığı gönül zenginliği sayesinde, yardımlaşmayla ilgili birçok müessesenin doğmuş olduğunu ve birçok teşkilatın kurulmuş olduğunu yerli ve yabancı araştırmacılar ortaya koymaktadırlar.” Bu müesseselerden biri de artık günümüzde unutulmuş “imece”dir.

Sözlük anlamı olarak birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin işini görmesi ve böylece işlerin sırayla bitirilmesi şeklinde kullanılır. “İmeci” kelimesi de aynı manada kullanılmaktadır.

GEL VARALIM TAHİL YOLALIM

Bu manada imeceyle ilgili eski metinlerde birçok kayda rastlamaktayız. Mesela XV. yüzyılda yazılmış bir Ebu Müslim Horasânî Destanı’nda; “Bugün Ebu’l-hayr’ın imecesi vardır, gel varalım tahıl yolalım.” ifadesi yer almaktadır.

Burada görülen manasıyla ekin ve harman gibi tarımla ilgili hususlarda kullanılan imecenin daha çok dar muhitlerde görüldüğü söylenebilir. Özellikle akraba ve komşuların bulunduğu bir çevrede yakınlarının işlerini görmek için karşılıklık esasına dayanan bir yardımlaşmanın varlığı göze çarpmaktadır.

Toprak işlerinin bölüşülerek yapılmasıyla ilgili, kültürümüzde bazı deyişlerin mevcut olduğunu görüyoruz.

Eski Türkler; “Toprak eşitti.” denince, “Toprak eşmede yarış etti.” gibi bir manayı kastediyorlardı. Zira, toprak eşen bir kimseye, komşusu, akrabası veya bir arkadaşının yardım etmesi de normal karşılanan bir hadise idi. Bu sebeple Selçuklular devrinin başlarına ait kaynaklarda; “Manga toprak eşitti.” şeklinde söylenen bir ifadeye rastlıyoruz (Derleme Sözlüğü, 1,101). Kaynakların açıklamalarına göre bu deyimın manası; “O, bana toprak kazmada yardım etti.” demektir. Bu örnekler de bize gösteriyor ki, eski ve yeni Türk topluluğunda “imece” ile “yardımlaşma” hemen hemen aynı deyişlerle söylenip anlatılıyordu (Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş, II. Ank, 1978, 62).

Sosyolojik anlamda imece, köy tarafından yapılması gereken yol, okul, sağlık işleri gibi faaliyetlerin, köylüler tarafından ortaklaşa el birliğiyle yapılmasına da denmiştir. Mesela köylerde, müşterek yapılan çamaşırhaneler, müşterek fırınlar, erkeksiz kalan dullara ve kimsesizlere yapılan yardımlar genellikle bu imece tarzında yapılırlardı (Fahri Findikoğlu, Kooperasyon Sosyolojisi, İst. 1967, 9).

Benim hatırladığım kadıyla bir düğün için odun kesmeye bir gurup toplu olarak gider, düğün sahibine yardımcı olmak üzere ihtiyacı olan odunu kesip getirirlerdi. Ekin işleme zamanında da imeceye katılanlar, guruplar hâlinde hep birlikte bir eynerin (işlenecek ekinin bir bölümü) başında yarış ederlerdi. Böylece ekinin oraklanması çabuk bitirilirdi

(Doç.Dr.Mehmet ŞEKER).

SELAHATTİN YUSUF KİMDİR?

1974 yılında Trabzon’da doğdu.

1991’de Affan Kitapçıoğlu Lisesi’nden, 1997 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden mezun oldu.

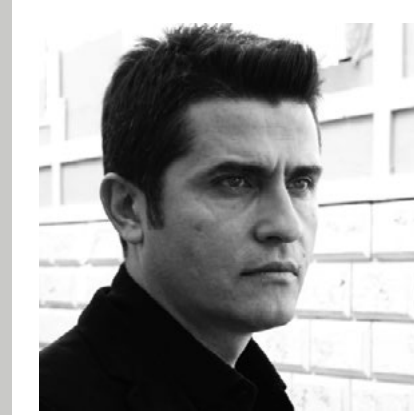
İlk yazıları ve şiirleri SBF’de arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı “Mektebi Mülkiye” dergisinde yayımlandı.

Hayatı boyunca sadece yazarlıkla uğraştı.

Efe Yusuf ve Elif Ece Yusuf’un babası.

Yayımlanmış Eserleri:

- Sirenleri Taşa Tutun (1999, 2005)
- Şimdiki Zamanın İzinde (2000)
- Şafaktan Çok Önce (2009)
- Niçin Ağlıyorsun Elisabeth, Mutlu Değil miyiz? (2009)
- Bir Masal İsmet Özel’i (2005)
- Başka Göklerin Altında (2002)
- İsa Hanginiz? (2012)
- Masumiyetin Son Günleri

10’DA 10’LUK KÖŞE

SELAHATTİN YUSUF

Yazar

Trabzon denince akla ilk gelen?

Yaylalar

Harçlıklarınızla aldığınız ilk kitap?

Sineklerin Tanrısı (William Golding)

Sinemada izlediğiniz ilk film?

Bir Zulu filmiydi. Sanırım “Zulular” idi. Ama video salonunda seyretmişim, Sürmene’de.

Balık tava mı, buğlama mı yenmeli?

Tavayı tercih etmeli bence.

Çayınızı süzekli mi, süzezsiz mi tercih edersiniz?

Süzezsiz. Çay çöplerini çiğnemeyi de severim ayrıca.

Kendinizi tarif edebileceğiniz iki kelime?

Edebiyat ve felsefe sever.

Bir enstrüman olsaydınız hangisi olurdu?

Kabak kemane. Tanbur da olabilir.

Keyif denilince?

Bir akşam gün batarken dağ başında, ateşin yanında isli çaydanlıktan çay içmek ve dağların hüzünlü güzelliğine dalıp gitmek.

Bundan beş yıl önce hayal ettiğiniz hayatı mı yaşıyorsunuz?

Tam olarak değil; çalışmalarımız sürüyor.

İsmail HACIFETTAHOĞLU

Biz sevgi toplumuyuz,
Geçmişimizi tanıyıp, sevip bugüne
taşmalıyız.

*Gençlerimizin zevklerini geliştirebilir, heveslerini meşru
yönlere aktarabilirsek gayrimeşru sahadan kurtarabiliriz.
Gençlerimizin eğitimi bizler için en önemli mesele olmalıdır.*

Röportaj:
Esra Bahadır

Trabzon ismini duyduğunuzda neler hissediyorsunuz?

Trabzon benim mensup olduğum kültür ve medeniyet merkezi bir şehirdir. İsmi duyduğum zaman iftihar eder, heyecanlanır ve mutlu olurum.

Çocukluğunuz Trabzon'un Vakfıkebir ilçesine bağlı Rıdvanlı köyünde geçmiş, bize çocukluğunuzdan bahsedebilir misiniz? Çocukluğunuzun dünyası nasıldı?

1952 yılının Ocak ayının Kalandar gecesi dünyaya gelmişim. Sizlere o zamanki ortamı bugün anlatınca milattan önceki bir dönem gibi de gelebilir. Elektriği suyu olmayan, çok az evde radyonun bulunduğu, iletişimin zayıf olduğu bir ortamda dünyaya geldim. Dünyayla bu kadar kopuk, gurbetçisi fazla olan köyümde eşraf bir ailede dünyaya gelmemin yanında çeşitli yoksulluklarımız, yokluklarımız vardı. Tüm bunlara rağmen bugünlerle mukayese edilirse mutluluklarımız daha fazlaydı. Çocukların, oyuncaklarını kendilerinin yaptığı, kolektif oyunların daha çok olduğu bana göre mutluluğun daha fazla olduğu bir dönem olduğunu söyleyebilirim.

Yetiştirilmem noktasında dedem İlyas Ağa'nın nezaretinde olmam ve kitapların bulunduğu bir evde dünyaya gelmem kendimi şanslı addettiğim hususlardır. Dedemin dostlarıyla sohbetleri olurdu, biz o sohbet ortamında kendilerine hizmette bulunur ve sohbetlerini dinler, okunan Envârü'l-âşıkîn, Kara Davut, Muhammediye, Ahmediyye... gibi değişik kitaplardan istifade ederdik. Orası benim için bir irfan mektebiydi. Edindiğim tarih şuuru o ortamlara borçluyum. Oradan aldıklarım hayat boyu bana ışık tuttular, yolumu aydınlattılar. Benim için paha biçilemez kıymetlerdir.

Köy hayatı, yayla hayatı bizim çok çok özlediğimiz ortamlardır. İnsanların olgunlaşmasında önemli etkenlerdir. Çünkü yayla hürriyettir, hasreti çekilendir. Anadolu'nun her köşesinden türkülerimize baktığımızda yayla özlemini, oralara kavuşma hasretini görmekteyiz. Yayla yolu insanı olgunlaştırır. Biz de o yollarda büyüdük. Yaylanın çimenlerinde bitkilerle, hayvanlarla, doğayla dost olmayı ve ona saygı duyup sahiplenmeyi öğrendik. Bunların şu anki zamanda çocuklarımızın pek de yaşamadığı, hissedemediği hasletler olduğunu düşünüyorum. Çalışma hayatımda rahmetli Barış Manço'nun "Arkadaşım Eşek" şarkısının radyoda çaldığı vakitlerde şehir hayatında yetişmiş bazı arkadaşlarım, 'Eşekten dost olur mu?' derlerken ben de onlara, 'Bir hayvanla dost olmadığınız için o hissi bilemiyorsunuz.' derdim. Bizler bu hasletleri yaşayarak öğrendik.

O vakitlerde çocuk çok daha rahat sevinir, küçük şeylerde mutluluğu yakalardı. Defterlerin saman kâğıdından olduğu dönemde birinci hamur kâğıttan defter imrenilecek bir şeydi, öyle bir deftere sahip olmak mutluluk sebebiydi. Bayram zamanı yeni alınmış bir çift kara lastik bizim için mutluluktu. Ufak şeylerle mutlu olan o çocukların kendi hayal dünyaları vardı, kendi oyuncaklarını yapabilecek becerileri de. Özlemini çektiğim, orada doğmaktan iftihar ettiğim bir köy hayatıydı.

Kendi çocukluğunuz ile çocuklarınızın çocukluğunu mukayese ettiğinizde sizce arada ne gibi farklar var?

Çocuklarım Trabzon'da Erdoğan Mahallesi'nde, cadde üstünde bir apartman dairesinde dünyaya geldiler; daha sonra Ankara'ya taşındık. Evimiz orada da cadde üstünde bir apartman dairesiydi. En çok üzüldüğüm nokta çocuklarımın bahçede oyun oynayamadan büyümeleri olmuştur. Oğlum

İstikbalin büyükleri olarak istikbalimiz olan gençlerimizi çok iyi yetiştirmemiz lazım. Şu anda onlara karşı sorumluluğumuzu yerine getirdiğimizi söyleyemiyorum. İnsanın bedii zevk sahibi olması lazım. Gençlerimizin zevklerini geliştirebilir, heveslerini meşru yönlere aktarabilirsek gayrimeşru sahadan kurtarabiliriz. Gençlerimizin eğitimi bizler için en önemli mesele olmalıdır.

“

Herkes yaptığı işi en güzel, en doğru şekilde ciddiyetle yapmalıdır. Yapıyormuş gibi yapmayı kimseye yakıştıramıyorum. İnsan olana güzel iş yapmak yakışır. Marifet ehlinde iltifat ve itibar etmekte eksik kaldığımız için böyle olduğunu düşünüyorum. Güzel insanlara iltifat ve itibar edilirse herkesin o iltifata ve itibara mazhar olabilmek için kaliteli iş yapmaya çalışacağına inanıyorum.

küçükken kafesteki kuştan korkardı. Kendi çocukluğumda olduğu gibi onları doğayla iç içe yetiştirememek benim büyük üzüntülerimden biridir diyebilirim.

Diğer bir üzüntüm ise değişen koşullar gereği çocuklarımın çekirdek ailede büyümesidir. Dede torun, amca kuzen ilişkileri bakımından akrabalık bağları benim çocukluğumdaki gibi olamadı. Benim çocukluğumda olduğu gibi onların da nesiller arası iletişimin, kültürel aktarımın yoğun olduğu bir ortamda yetişmelerini isterdim.

Bizde terbiye usulü ile okumak, eğitim almak önemli idi. Sonradan bu ahlak değişti, 'Oku; devletin kasasına bir anahtar uydur da nasıl olursa olsun köyden kurtul' anlayışına döndü. Okumanın gayesi bu olmamalıdır. Şu zamanda insanımızın en büyük yanlışlarından birisi budur. Anne babalar evlatlarına kendini kurtar, benim işimi yapma, bağ bahçeyle, hayvanla uğraşma telkinini vermektedir. Bu gaye ile şehir insan hayatı için özlenen önemli bir

noktaya gelmiş ve toprakla olan dostluğumuz azalmıştır. Sevgiyi kaybetmiş durumdayız. İnsanın coğrafyasını, tabiatını; oralandaki hayvanatı, bitkiyi, köylerdeki akrabalarını, dostlarını sevmesi lazımdır. Maalesef bizler şehir hayatının yoğun akışında bu sevgiyi kaybediyor, köklerimizden ayrışıyoruz. Bilgi ediniyor ama kendi mıntıkamızın bilgisini önemsemiyoruz. Amazon Nehri'nin uzunluğunu, Everest Tepesi'nin yüksekliğini bilen insan geçmişine ait olan mıntıkadaki ovayı, nehirleri, komşu köyün yollarını, bölgeye has hayvanatı, bitkileri bilmiyor; yakın olduğuna uzak kalıyor hem de çok uzak. Şimdiki çocuklar sebze meyve çeşitlerini manavda gördüklerinden ibaret sayıyorlar. Maalesef anne babaların verdiği eğitim değişti. Kendi hünerlerini, zanaatlarını ve kültürlerini evlatlarına aktaramıyorlar. Çocuklarımızın sadece karınlarını doyuruyoruz, kültürel olarak ruhlarını besleyemiyoruz ve bu boşluğu başkaları dolduruyor.

Günümüz gençleri hakkında fikirleriniz nelerdir? Kuşaklar arası çatışma olduğunu düşünüyor musunuz?

Günümüzde gençlerimizin terbiyesi hususunda çok şikâyet var. Aileden tevarüs eden eğitim kesildiği için gençlerimizin eğitimi, zihniyetleri, kültürel beslenimleri sanal âlemde kendilerine moda olarak sunulan popüler kültüre indirgenmeye çalışılıyor. Sanal dünyanın idollerı rol model olarak sunuluyor ki yanlıştan örnek alarak doğruyu yapamazsınız, kendi kültürünüzü göz ardı edip kültürel üretime devam edemezsiniz. Eskiden de yanlışlar yapıldı, yapardık ama aile büyüklerimiz, aile dostlarımız bizleri bu yanlışlardan korumaya çalışır, ikaz eder ve yol gösterirdi. Şimdilerdeyse bu kanal kapandığı için gençlerimiz tehlikelere karşı çok açık hâle geldi. Gençlerimizin onlara ikazda bulunabilecek kimselere tahammülleri, saygıları yok. Hatalar, yanlışlar normalleştirilmeye çalışılıyor. Maalesef sonuç olarak acı reçeteler görüyoruz, istenmeyen olaylar ve acı kayıplarla karşılaşıyoruz. Gençliğin kendine has bir enerjisi vardır. Gençlerimizin doğru yönde ilerleyebilmeleri için var olan bu enerjilerini doğru yöne, meşru kanallara aktarmalarını sağlamak bizlerin vazifesidir. Bu hususta organizasyon hataları vardır. Mesela gencin spora merakı varsa bize düşen; bu merakını giderecek, kabiliyetlerini geliştirecek meşru sahaları ona sunmaktır. Müzik, resim, tiyatro vs. neye ilgileri var ise her sahada onlara gerekli kalitede meşru alanları açmamız gerekmektedir. Resmini yapabileceği, sergisini açıp orada marifetlerini sergileyebileceği, takdir göreceği, heveslerini geliştirebileceği ve onları kâmil noktaya taşıyabilecek ortamları hazırlamalıyız. Merkezî ya da mahallî idareler olarak veya halk olarak dernekler, vakıflar ve sendikalar aracılığıyla gerekenleri gençlerimize sunmalıyız.

Gençlerimize hazırlamamız gereken meşru alana bir örnek teşkil etmesi açısından 1923 yılında kurulan Necm-i Ati Spor Kulübü'nü zikretmek isterim. Kuruluşunda Yusuf Ziya Bey gibi bir milletvekilinin yanı sıra Trabzon eşrafından tüccarın, borsa kâtibinin, fındık tüccarının ve müteahhidinin de bulunduğu bir kadro ile sadece futbola değil çeşitli spor dallarına yer veren resim, müzik ve tiyatro alanında da kendini gösteren, sporun ve güzel sanatların bir arada olduğu kültürel zenginlik içeren meşru bir saha idi. Şu anda bunların eksikliğini görüyorum.

Trabzon bazında bakınca son yıllarda iki rahmetli isim geliyor aklıma: Ahmet Selim Teymur ve Temel Şükrü Doğru. Her ikisinin de kendi imkânlarıyla yaptıkları korosu vardı. Ahmet Selim Teymur ağır ceza hâkimiydi. Kendisi klasik Türk musikisi icra ettirirdi. Temel Şükrü Doğru'nun Trabzon Lisesi'nden talebesi kendisinden musiki eğitimi de almış olan Teoman Önal'dı tıp eğitimi alırken musikiden de kopmamış ve sonraları İzmir Devlet Türk Müziği Koro Şefliği de yapmıştır. Şimdilerde bu alanlarda boşluklar var. Bu gençler bizim gençlerimiz ve bizler meşru sahalar açarak onların enerjilerini istedikleri alanlara yönlendirebilmelerini sağlamalıyız.

İstikbalin büyükleri olarak istikbalimiz olan gençlerimizi çok iyi yetiştirmemiz lazım. Şu anda onlara karşı sorumluluğumuzu yerine getirdiğimizi söyleyemiyorum. İnsanın bedii zevk sahibi olması lazım. Gençlerimizin zevklerini geliştirebilir, heveslerini meşru yönlerle aktarabilirsek gayrimeşru sahadan kurtarabiliriz. Gençlerimizin eğitimi bizler için en önemli mesele olmalıdır.

Herkesin bilmesinde yarar gördüğünüz bir hayat tecrübesi aktarabilir misiniz?

Öncelikle geçmişle bağımızı kurmamız lazım, mazisi olmayanın atisi olmaz denilir. Geçmiş bilmeden bugünü anlamamız, istikbali isabetle planlamamız mümkün değildir.

Naçizane herkesin bilmesini ve yapmasını istediğim hususların en önde geleni tarihimizi bilmektir. Tüm dünyada kendi tarihini bilmeyene entelektüel denilmez. Kendi tarihimizi, çevremizi bilmemiz; mensubiyet şuurunu geliştirmemiz lazım. Eskiler mensup olan mesuldür derlerdi. Nereye mensupsan oradan mesulsündür. Gücünün yettiği kadar. Ben insanımızın geçmişini, coğrafyasını, ailesini, çevresini ve kendisini sevmesini istiyorum.

Bizler bu sevgiyi kaybettik, yeniden kazanmamız lazım. Büyüklerimizi sevmemiz, saymamız lazım. O büyük de büyüklüğünü yaparak küçüklerin ellerini tutması, sorunlarının çözümlenmesinde yardımcı olması lazım. Herkesin kendi rolüne sahip çıkması gerekmektedir. Bağlarımızın kopması hasebiyle aşına olmadığımız müesseseler oluşmuştur. Mesela huzurevleri son yıllara kadar bizim toplumumuzun aşına olduğu kurumlar değillerdi. Batı'da geçmişi eskiye dayanan bu kurumların devlete olan yükünü azaltabilmek için yaşanan anne babaya sahip çıkmayı teşvik etme amaçlı bireyler desteklenmeye başlamışken bizde de bu kurumların kabulü maalesef gün geçtikçe artmaktadır. Aileye sahip çıkmak bizim kültürümüzde var olan bir husustur. İstikbalimiz için değerlerimize sahip çıkmamız, özümze dönmemiz gerekmektedir.

Biz sevgi toplumuyduk, ölülerimizle bile birlikte yaşadık. Geçmişimizi tanıyıp, sevip bugüne taşımalıyız. Tavsiyem bu yöndedir.

Bugün Türkiye'nin gidişatıyla ilgili belli başlı medyada göremeyeceğimiz veya bilmediğimiz bir şey söyleyebilir misiniz?

Medyanın toplumun zevklerini, özünü tam olarak yansıttığı kanaatinde değilim. Toplumu kendine uydurup dönüştürmektedir. Bir yere 'zoom' yapıp, kalan alanı flu gösterip, sadece vermek istediğini

aktardığını düşünüyorum. Halkın gözü kulağı olduğu iddiasında olan yapı, halkın gerçek ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Mesela dinî bayramlarımız kişinin mutluluğu ve toplumun değerleri üzerine değil ekonomik çıkarlar üzerinden hareket edilerek, tatil zamanı olarak reklam edilmekte, algı o yöne çevrilmiştir.

Kavramlarımızın içinin boşaldığını düşünüyorum. Mutluluk, refah gibi birçok kavramımızı kaybettik ve bizdeki özlerini bilmediğimiz için içi boşalan kavramlarımızı Batı'nın ölçütleriyle doldurmaya çalışıyoruz. Millî geliri fert başına bölerek istatistiksel olarak refahımızı değerlendiriyoruz. Maalesef bunlara tekrar ulaşabilmek için gerekli olan geçmiş bilgi ve belgelerimize çoğu zaman kendi topraklarımızda ulaşamıyoruz. Mesela İslam'da refah konusu üzerine tez hazırlayan rahmetli Muhammed Bahadır, konusu üzerinde ilerleye bilmek için İngiltere'deki bir üniversitede çalışmalarına devam etmek durumunda kalmış, hatta geçmişimize ait belgelere ulaşabilmek için ödeme dahi yapmıştır. Çalışmaları için gittiği ülkede de vefat etmiştir. Kültürümüz yağmalanmış durumda ve bizler en kısa vadede kültürel mirasımıza sahip çıkmak zorundayız, geçmişimizi bilmeden bir gelecek oluşturamayız.

Medyanın TRT'nin "Ömür Dediğin" programı gibi programlara ihtiyacı var. O güzel insanları ve başarılarını örnek alarak özü görmemiz gerekiyor. Medyamız bu tarz programlarla bizlerin ufkunu açmalıdır. Bize akademik, sosyal, siyasi, iktisadi ve kültürel sahada örnek teşkil edecek insanlarımıza dair programlarla yol gösterici olmalı; bedii zevklerimizi geliştirmede faydalı olacak seyirlik sunumlar hazırlamalıdır. Medya bunları yapmak yerine kendi tanımladığı şöhretleri bize sunmaktadır.

Bozkırın tezenesi Neşet Ertaş gibi değerli sanatçılarımızı sadece Cumhurbaşkanımız dikkat çektiği için fark ediyor olmamız bizim ayıbımızdır.

“Eğitim sisteminin test usulüne dayandığı bu dönemlerde maalesef yazıyı kaybettik. Çocuklarımız cümle kurmaktan, basit taleplerini dahi düzgün bir ifadeyle yazmaktan aciz durumdalar. Kelime haznemiz zayıfladıkça konuşma ve yazma yeteneklerimizi kaybederiz. Türkçemize sahip çıkmamız gerekiyor.

Kâni Karacalar, Bekir Sıtkı Sezginler, Kemal Batanaylar kayboldu gitti. O kaliteye tekrar değer vermemiz ve yakalamamız lazım. Gerçek maharet sahiplerine iltifat ve itibar edersek, bu iltifat ve itibara mahzar olmak isteyenlerin sayısı artacaktır. Medya sadece sanat camiası için değil her alanda işinin ehli olanı bizlere örnek teşkil etmek için ortaya koymalıdır ki, insanlar da doğruyu görerek iltifata tâbi olabilmek için çabalayıp, ufuklarını genişletebilsinler.

Herkes yaptığı işi en güzel, en doğru şekilde ciddiyetle yapmalıdır. Yapıyormuş gibi yapmayı kimseye yakıştıramıyorum. İnsan olana güzel iş yapmak yakışır. Marifet ehlinde iltifat ve itibar etmekte eksik kaldığımız için böyle olduğunu düşünüyorum. Güzel insanlara iltifat ve itibar edilirse herkesin o iltifata ve itibara mazhar olabilmek için kaliteli iş yapmaya çalışacağına inanıyorum.

İlk satın aldığınız kitap hangisiydi?

Bizim zamanımızda çarşıda kitapçı dükkânı yoktu. Onun yerine pazartesi günleri kitap satmak için sergi açılırdı. Oradan ilk satın aldığım kitaplar Hz. Ali Cenklere, Battal Gazi, Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha kitaplarıydı. Kapakları çok güzeldi. Kitaplar forma forma kesilmemiş olurdu, açtığımız zaman dağılırlardı. Dağılmasınlar diye dickerdik onları. Benim ve kardeşimin okuma zevki o kitaplarla başladı. İlkokuldayken eve camlı kütüphane yaptırmıştık. Okuma merakım üzerine 4. sınıftayken kütüphane kolu başkanı olmuştum.

Sizce yazmak yetenek işi midir yoksa sonradan öğrenilebilir mi?

Yazmanın yetenek tarafı olmalı ama mutlaka eğitim tarafı da olmalıdır. Üstatlar örnek alınmalı ve bir üstattan da ders alınmalıdır. İnsan her yazdığına bu oldu dememeli, bir üstada okutup, tashih ettirip geliştirmesi gerekmektedir. Bir defa yazı hâline gelebilmesi için gerekli çabayı üstat Nurettin Topçu hocanın sözü ile hatırlatmak isterim: "Yüz okuyun bir yazın, yüz yazın bir neşredin." Bu insanı olgunlaştıran bir yoldur.

Geçmişte yazıların en çok neşredildiği yerler dergilerdi ve o dergiler birer mektep hükmündeydi. Buralara giden yazılar musahhihler tarafından tashih edilirdi. O musahhihler ustaların kaleme aldıkları yazıları bile tashih eder, manaya dokunmadan düzeltmeler yaparlardı.

Yazının belli bir kıvama ulaşması için en önemli husus dilin iyi bilinmesidir. Şu anda en büyük sıkıntılarımızdan biri Türkçenin zayıflamasıdır. Günümüze ait yeni klasikler maalesef üretilmiyor. Halide Edipler, Ahmet Mithatlar yetiştiremiyoruz. Eskiden nüfus azdı, yazarımız şairimiz çoktu; şimdilerdeyse sayımız arttı ama kaliteli eserlerimiz azaldı. Yarınlara kalacak eserlerimiz ortaya çıkmıyor. Şair, yazar yetiştiren mekteplerin sayısının azalması da bunda bir etkindir. Oralarda hocaların da etkisi çok büyüktü. Mesela Trabzon'dan örnek

verirsek rahmetli Kaya Bilgili, Paris'te doktora yapmış Trabzon Lisesi'nin edebiyat öğretmeni idi. Rahmetlinin dönemine baktığımız zaman Kadir Mısıroğlu ve arkadaşları gibi kalem ehli yetişmiş insanları görüyoruz. Rahmetli Kadir Mısıroğlu ondan bahsederken, "Hayatımda Kaya Bey gibi mesleğini seven başka biriyle karşılaşmadım. O öğle saatinde geceyi tarif ederken her taraf zifiri karanlık olurdu." derdi ve devam ederdi. "Kaya Bey'in dersinden 8, 9, 10'dan aşağı not alan olmazdı. Birisi düşük alıyorsa hatasını gösterir, ben bunu böyle mi anlattım der, konuyu tekrar anlatır ve tekrar sınav yapardı." diye bahsederdi. Gene Trabzon Lisesi öğretmenlerinden bir örnek verelim. Rahmetli İbrahim Alaettin Gövsa hukuk eğitimi sonrasında İsviçre'de pedagoji ve psikoloji üzerine eğitim almış bir edebiyat öğretmeni idi. Ahmet Hamdi Tanpınar da bir öğretmendi. Tüm bu insanlar ve daha nice kıymetli hocalarımızın etkisiyle yetişmiş birçok kalem ehli yazar ve şairimiz vardı.

Eğitim sisteminin test usulüne dayandığı bu dönemlerde maalesef yazıyı kaybettik. Çocuklarımız cümle kurmaktan, basit taleplerini dahi düzgün bir ifadeyle yazmaktan aciz durumdalar. Kelime haznemiz zayıfladıkça konuşma ve yazma yeteneklerimizi kaybederiz. Türkçemize sahip çıkmamız gerekiyor.

Yazının gelişebilmesi için öncelikle heves şart, ardından da bu hevesi arttıracak ve yazının kalitesini yükseltecek bir eğitim gerekmektedir.

Her basılı eseri olan kişiye yazar diyebilir miyiz?

Her kitabı olan yazar sanıldığı için çok kitap var ancak sanat, estetik ve bilgi yönüyle ele alınırsa bu sığa sahip olan kişilerin zikredilen sayıların çok altında olduğunu düşünüyorum.

Yazabilmek için kaynaklardan beslenmek çok önemlidir. Yazmak sadece kabiliyet meselesi değildir. Okumak, eğitim almak, sahasına

hâkim olmak gerekmektedir. Eskiden yazım işiyle meşgul üstatlarımız onlara kaynak teşkil edecek kitapları almaya paraları yetmediği için kitapları gecelik kiralarmış. Beslendikleri kaynaklara ait dillere da hâkim olurlardı. Birçoğu Fransızca, Farsça, Arapça bilirdi. Mesela bir şair dünya şiir sahasını tanımalıdır, sadece kendi ülkesini değil; Avrupa'nın, İran'ın şiir dünyasını bilmelidir.

Şiir bir inşa işidir, bizlerse bu inşa için en temel malzeme olan yapı taşlarımızı, kelimelerimizi kaybettik. Dil gücünü kaybederse edebiyat da, ilim de güçsüzleşir.

Kitap çok, yazmak isteyen de çok ama herkes gerekli müktesebata sahip değil. Yazmaya hevesli olanlarımız alanının üstatlarını tanımalı, örnek almalı, izlerinden gidip kemale erdikçe kendi tarzlarını ortaya koymak için çalışmalılardır. Cehdimiz, gayemiz mükemmeli yapmak olmalıdır. İlmin de, sanatın da gelişebilmesi için çırağın ustasını geçmesi gerekmektedir.

Yayımlanmış kıymetli eserleriniz var. Yeni bir eser için çalışmalarınız var mı?

Bir değil birkaç konu üzerine hazırlıklarım var. Biraz dağınık çalışıyorum. Bütün duam Allah'ım elimdeki işleri bitirmeden canımı alma diye oluyor. Bir gün bu işle uğraşıp, çalışma yaptığım konuları kaleme alıp, tek tek tespit etmek istedim; sonucun kırkı aştığını görünce hepsini tamamlamaya ömrümün kıfayet

etmeyeceğini düşündüm. Bazılarını Allah ömür verirse tamamlamak niyetindeyim. Kalan çalışmalarına dair yapmış olduğum bilgi birikimlerime, envanter hazırlıklarına dair gönümden geçen ise alana meraklı yeni nesilden gençlerimize tez veya kitap çalışmaları için birikimlerimi devretmek, ömrüm yettiğinde onlara danışmanlık yaparak o eserlerinde hayat bulmalarını sağlamak istiyorum.

Öncelik verdiğim, çıkması için gayret ettiğim çalışmalarım; şehrim olan muhabbetim sebebiyle ağırlıkla Trabzon üzerinedir. Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey'e dair daha önce makale çalışması yapmıştım, şu an kitap hâlinde hazırladım. Önemli bir şahsiyet olan 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa, Trabzon'un kurtuluşunda aktif rol almıştır. Konuya dair tüm belgeleri topladım, ön hazırlığı bitti, yazım aşamasına getirdim. Yakında inşallah kitap hâline gelecek. Ali Şükrü Bey tarihî ve siyasi açıdan önemli bir isimdir. Ali Şükrü Bey vakasına dair niyetim birkaç eserden oluşan seri çıkarmaktı, sadece ilki kitaba dönüştü. 2003 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından Biyografi Ödülü'ne layık görülen bu çalışmamın başta niyet ettiğim gibi devamını yazacağım. Çalışmamın başlaması için gerekli birkaç eksik evrakım var, tamamlar tamamlamaz yazma aşamasına geçeceğim.

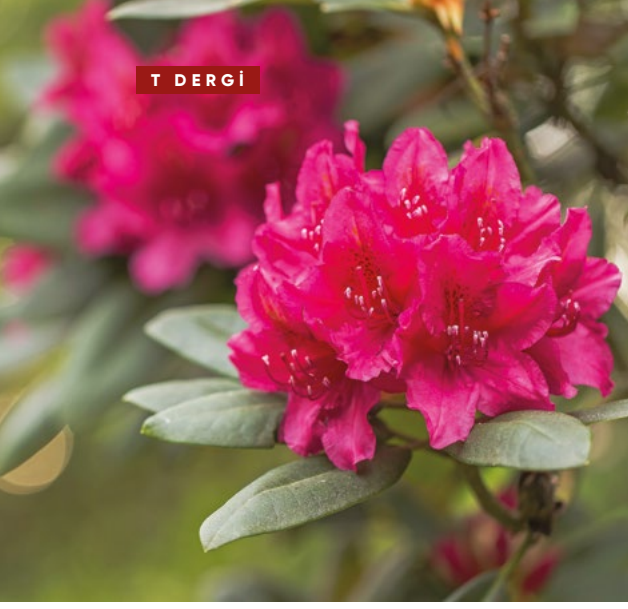
Üzerine hazırlık yaptığım bir diğer önemli şahsiyetse Trabzon'da komutanlık ve valilik yapmış olan Rüştü Paşa'dır. Dadaş Rüştü diye anılır. İkinci Meclis'te mebus iken İzmir suikastı nedeniyle idam edilmiştir.

Devam eden diğer bir çalışmam ise Osmanlı meclisinden bu yana Trabzon'u temsil eden tüm mebuslara dair bir seri hazırlamak. Konuya dair gerekli tüm dokümanları hazırladım.

Bir de Nihat Boztepe, Hamâmîzâde İhsan Bey gibi önemli değerleri tanımak, tanıtmak lazım diye düşünüyorum. Bu şahsiyetlere yönelik çalışmalar da planlıyorum.

Rabbim başladığım çalışmalarımı tamamlamayı nasip etsin, kalanları da devam ettirecek hevesli genç nesille yolumu kesiştirsın inşallah.

ONBİNLERİN DÖNÜŞÜNDE

"BALLA"

Telef Edilen Ordunun Hikâyesi

Batı Anadolu'dan Güney Mezopotamya'ya giden Yunan ordusunun yani "Onbinlerin"; Pers Kralı Ataxerses II'ye karşı yapılan bir seferde, zafer kazandıktan sonra Anadolu içinden geçip kuzeydoğuya yürüyerek yeniden Karadeniz kıyılarından ana yurtlarına dönerken geçirdikleri akıl almaz serüvenler dile getirilmiştir.

T Dergi

Bal peteğinden tadan askerler ishal ve kusmadan harap düştüler, bacaklarının üzerine kalkamaz hâle geldiler.

ESKİMİŞ BALDA ZEHİRLENME GÖRÜLMÜZ

Bal zehirlenmesi, Rhododendron familyası bitkilerinden beslenen arıların ürettiği balın tüketilmesiyle ortaya çıkar. Rhododendron zehirlenmesi, deli bal zehirlenmesi veya grayanotoksin zehirlenmesi gibi isimler alır. Karadeniz Bölgesi'nde bolca bu familyadan bulunur ve altı türü vardır. R. Ponticum kumar, kara ağu ve R. Luteum Zifin, sarı ağu türleri mevcuttur. Bilhassa taze bal zehirlenme yapmaktadır, eskimiş veya kaynatılmış balda zehirlenme görülmemektedir.

Bu baldan yiyeceklerde bulantı, kusma, iştahsızlık, halsizlik ve ishal gibi belirtiler gösteren zehirlenmeler meydana gelir. Zehirlenmelerin şiddeti yenilen balın miktarına bağlıdır; az miktarda (50-100 gr) yenilmişse zehirlenme belirtileri kısa zamanda ortadan kalkar, çok miktarda yiyeceklerde ölüm meydana geldiği görülmüştür (T. Baytop 1984).

ASKERLER ZEHİRLENMİŞ

İlk defa MÖ 401'de Atinalı tarihçi ve ordu kumandanı Xenophon tarafından tanımlanmıştır. Xenophon, Anabasis adlı eserinde;

Batı Anadolu'dan Güney Mezopotamya'ya giden Yunan ordusunun yani "Onbinlerin"; Pers Kralı Ataxerses II'ye karşı yapılan bir seferde, zafer kazandıktan sonra Anadolu içinden geçip kuzeydoğuya yürüyerek yeniden Karadeniz kıyılarından ana yurtlarına dönerken geçirdikleri akıl almaz serüvenler dile getirilmiştir.

Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinde konakladıkları yerde, deli bal yiyen askerlerin zehirlendiğini rapor etmiştir.

"Bal peteğinden tadan askerler ishal ve kusmadan harap düştüler ve bacaklarının üzerine kalkamaz hâle geldiler.

Az yiyecekler sarhoş olmuş hâlde, çok yiyecekler azgınlaşmış, delirmiş ve ölümün kapısında yere kapaklanmış, can çekişir şekildediler. Yüzlercesi yere yığılıp kaldı. Ertesi gün ise hiçbiri ölmedi ve hemen hemen hepsi balı yedikleri saatten tam bir gün sonra aynı saatte güçlerini toplamaya başladılar, üçüncü ve dördüncü gün bacakları üzerinde durur hâle geldiler." diye anlatılır.

DÜŞMANA KARŞI KULLANILMIŞ

Yine deli bal MÖ 67'de Kral Mithradates IV tarafından, Kuzeydoğu Anadolu'da Pompey'in ordularına karşı kullanılmıştır. Başdanışman, Yunan Tabip Kateus'un tavsiyesi üzerine, ilerleyen Romalıların yolu üzerine içi deli balla dolu petekler yerleştirilmiş ve taktiksel bir geri çekilme yapmıştır. Bu peteklerden yiyen Romalılar bitkin düşerek kolayca etkisiz hâle getirilmiştir.

"Yunanlar bol erzak dolu birçok köyde konakladılar. Bu köylerde onları şaşırtan bir tek şeyle karşılaştılar: Birçok kovan vardı ve bu kovanlardaki peteklerden bal yiyen askerler kustular, ishal oldular ve içlerinden hiçbiri ayakta duramıyordu; az yiyecekler körkütük sarhoş olmuş insanlara, çok yiyeceklerse azgın çılgınlara, hatta can çekişen insanlara benziyorlardı. Bu durumda birçoğu bir bozgun sonrasında gibi yere serilmiş, büyük

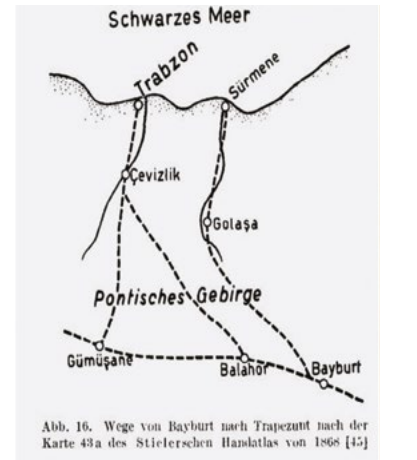
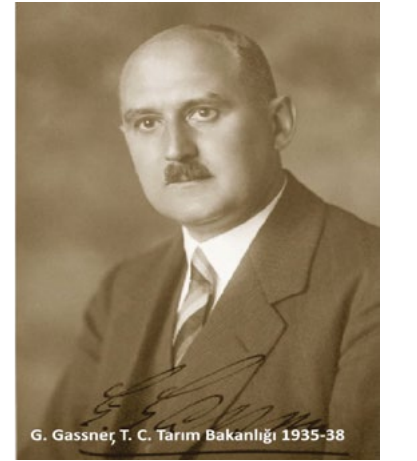

Abb. 16. Wege von Bayburt nach Trapezunt nach der Karte 43a des Stielerischen Handatlas von 1868 [45]

bir umutsuzluk başlamıştı. Ertesi gün kimsenin ölmediği görüldü ve sarhoşluk yaklaşık olarak bir gün önce başladığı saatte geçti. Üçüncü ve dördüncü gün müşhil almış gibi bitkin düşmüş hâlde ayaklandılar. Oradan iki günde yedi fersenk aşım deniz kıyısında Yunan şehri Trapezos'a ulaşılar." şeklinde kayıtlara geçmiştir.

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE

TRABZON
MEBUSLARI*Önceki sayıdan devam edelim...***EYÜBZADE İZZET BEY (1860-1920)**

1860'da Trabzon'da doğdu. Eyübzade Ali Galib Efendi'nin oğludur. İlk ve ortaöğrenimini Trabzon Sıbyan Mektebi ve Rüşdiyesi'nde tamamladıktan sonra 1878'de İl Genel Meclisi Kalemine aylıksız kâtip olarak girmiştir. Temmuz 1891'de İl Basımevi Müdürlüğüne, 1895'te Görele Kaymakamlığına getirilmiştir.

de Ağustos 1896'da Tirebolu Kaymakamlığına nakledilmiştir. İzzet Bey, Mülkiye Mektebi'ndeki imtihanı kazandıktan sonra 2 Nisan 1904'te Ordu Kaymakamlığına ve oradan da isteği üzerine 2 Aralık 1906'da Giresun Kaymakamlığına tayin olmuştur. Bu görevde iken ve 23 Temmuz 1908'de (10 Temmuz 1324) Meşrutiyet'in ilanı'ndan sonra yapılan genel seçimlerde Osmanlı Mebusân Meclisi'ne Trabzon milletvekili olarak seçilmiştir. İzzet Bey, İkinci ve Üçüncü dönemlerde de Trabzon mebusu seçilerek bu görevini 1918'e kadar sürdürmüştür.

Millî Mücadele'ye katılarak Trabzon'da Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük eden Eyübzade İzzet, Erzurum Kongresi'nde Trabzon Temsilcisi olarak bulunmuş ve açılan Büyük Millet Meclisi'nin Birinci Dönemi'nde Trabzon mebusu seçilmiştir. Milletvekilleri; Alaybeyzade Ahmed Faik, Kadızade Mehmed Recai ve Gümüşhane Mebusu Ziya Bey'le birlikte 6 Mayıs 1920 Pazar günü Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ne katılmak üzere Çarşamba'dan yola çıktıktan bir süre sonra eşkiya tarafından baskına uğrayarak Gümüşhane Mebusu Ziya Bey'le birlikte şehit edilmiştir.

Bu elim hadise hakkında Trabzon Müdafaa-i Hukuk Başkanlığının 8 Mayıs 1920 tarihli telgrafı, TBMM'nin 13 Mayıs tarihli toplantısında okunmuş ve büyük üzüntü ile karşılanmıştır. 13 Nisan 1924 tarih ve 478 sayılı Kanun ile hanımına ve öğrenimlerini tamamlayıncaya kadar iki oğluna vatani hizmet aylığı bağlanmıştır. İzzet Bey, evli ve dört çocuk babası idi. Ailesi, Eyüboğlu soyadını almıştır.

HAFIZ MEHMET ENGİN (1874-1926)

1874'te Trabzon Sürmene'de doğdu. Hacı Yakubzade Ahmed Ağa'nın oğludur. İlk ve ortaöğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Hukuk Mektebi'ni bitirdi. Bir süre çeşitli yerlerde hâkimlik yaptı. Samsun Bidayet Mahkemesi Ceza Hâkimi iken İstanbul Mebusân Meclisi'nin İkinci

Dönemi için 5 Nisan 1912'de yapılan seçimde Trabzon mebusu oldu. Bu görevini Üçüncü Dönem'de de sürdürdü. 21 Aralık 1918'de Meclis'in feshi üzerine Trabzon'a döndü ve avukatlık yapmaya başladı.

1-8 Eylül 1920'de Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kurultay'ına Cevat Dursunoğlu ve Süleyman Necati'yle birlikte Anadolu delegesi olarak katıldı. Trabzon mebusu seçilen Hamid Bey'in valiliği tercih

etmesiyle boşalan milletvekilliğine 9 Ocak 1921'de seçilerek 21 Ocak'ta Büyük Millet Meclisi'ne katıldı. 3 Şubat 1921'de Adliye Vekili seçilen Hafız Mehmed, 16 Şubat'ta bu görevinden çekildi. 7 Mart 1921'de seçildiği Dâhiliye Vekâleti Vekilliği de bir hafta sürdü. Meclis'te Adalet, Anayasa ve Mali Kanunlar komisyonlarında çalıştı. İkinci Grup'ta yer aldı. 18'i gizli oturumlarda olmak üzere 51 konuşma yapıp, 5 soru ve 1 gensoru önergesi verdi. Ayrıca 1 kanun önerisinde bulundu.

Birinci Dönem'in sona ermesinin ardından İstanbul'da avukatlık yapmaya başladı. 14 Haziran 1926'da ortaya çıkarılan Atatürk'e suikast girişimiyle ilgili görülerek tutuklanıp İzmir'e gönderildi. Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından suçu sabit kabul edilerek diğer 12 sanıkla birlikte idam cezasına mahkûm edildi ve hüküm aynı gece uygulandı.

Hafız Mehmed Bey, evli olup dört çocuk babası idi. Ailesi, Engin soyadını almıştır.

HAMİD BEY (1878-1928)

1878'de Rodos'ta doğdu. Rodos İstinaf Mahkemesi Üyesi Kapancızade Mehmed Ali Efendi'nin oğludur. İlk ve ortaöğrenimini Rodos'ta İtalyan Alyans ve Frerler Okulu'nda tamamladıktan sonra Mülkiye Mektebi'nin İdadi kısmına girdi. 1902'de yüksek kısmından mezun olarak, merkezi Rodos'ta bulunan Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti Maiyet Memurluğuna atandı. Dört yıl süren stajında Merkez ve Meis ilçeleri

Kaymakam Vekilliği ve İl Yabancı İşler Müdür Vekilliği yaptı. 1906-1911 yılları arasında Karacaâbâd ve Köprülü kaymakamlıkları ile Selânik İl Haberalma Komisyonu'nda görevlendirildi.

Hamid Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girerek meşrutiyet fikirlerini yaymaya çalıştı. 17 Şubat 1912'de Tokat Mutasarrıflığına atandı. Bu görevi esnasında, özellikle bölge asayişinin korunmasına, eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılmasına gayret etti. Eylül 1912'de istifa etti. Bir buçuk yıl açıkta kaldıktan sonra Mart 1913'te Biga Mutasarrıfı oldu. 7 Temmuz 1913'te Mülkiye Müfettişliğine tayin edildi. 6 Eylül 1914'te Diyarbakır Valiliğine atandı. 25 Şubat 1915'te Dâhiliye Nezâreti Teftiş Kurulu Başkan Vekilliğine atandı ve bir süre sonra asaleti onandı. 15 Ekim 1918'de Ahmed İzzet Paşa Kabinesinde Dâhiliye Nezâreti Müsteşarlığına getirildi ise de 4 Mart 1919'da Sadrâzam Damad Ferid Paşa zamanında bu görevinden alındı. 28 Mayıs 1919'da Kolordu Kumandanı Albay Refet Bey'in önerisi ile Mustafa Kemal

Paşa tarafından Samsun Mutasarrıflığına getirildi. 25 Ocak 1920'de Trabzon Valiliğine atandı ve bu görevde iken Büyük Millet Meclisi'ne Trabzon milletvekili seçildi. Bir süre valilik görevine devam eden Hamid Bey, 7 Temmuz 1920'de Meclis'e katıldı. Beşinci Şube Başkanlığı ile birlikte Anayasa ve İçişleri Komisyon Başkanlığına seçildi. 5 Eylül 1920'de kabul edilen Nisâb-ı Müzakere Kanunu gereğince valiliği tercih ederek 15 Eylül 1920'de görevi başına gitti. 4 Ekim 1920'de Erzurum Valiliğine nakledildi ve mebusluktan istifası 21 Ekim 1920'de Genel Kurul tarafından kabul edildi.

2 Aralık 1920'de Ermenistan ile akdedilen Gümrü Antlaşması'nı Kâzım Karabekir Paşa'nın başkanlığındaki heyet üyesi olarak imzaladı. 1 Haziran 1921'de Ma'mûretü'l-Azîz, 3 Ağustos 1921'de Kastamonu Valisi olarak atandı. Refet Paşa'nın Dâhiliye Vekili olması üzerine onun tavsiyesiyle 20 Ağustos 1921'de Dâhiliye Müsteşarlığına getirildi. Hamid Bey, 8 Ocak 1922'de Adana Valiliğine atandı. 10 Mayıs 1923'te bu görevden ve memuriyetten istifa ederek Trabzon'a döndü ve oraya yerleşti. Yayımlamaya başladığı "İstikbâl" adındaki gazeteye yazdığı bir makale, "Tahrîr-i Sûkûn"un hükümlerine aykırı görülerek, 24 Ocak 1926'da tutuklandı. Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde yapılan yargılaması sonunda 2 Mart 1926'da aklandı. Mayıs 1926'da Petrol ve Benzin Tekel İdaresi Teftiş Kurulu Başkanlığına atandı. Bu görevde iken 9 Haziran 1928 günü öldü. Evli ve 4 çocuk babası Hamid Bey; Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Rumca ve Bulgarca bildirdi. Ailesi, Kapancı soyadını almıştır.

HASAN (HÜSNÜ) SAKA BEY (1885-1960)

1885'te Trabzon'da doğdu. Sürmene eşrafından Sakazade Hafız Yunus Efendi'nin oğludur. İlk ve ortaöğrenimini Trabzon İbtidai Mektebi ve Rüşdiyesi'nde tamamladıktan sonra İstanbul Mercan İdadisi'nden mezun olmuş ve Mülkiye Mektebi'ne girerek Temmuz 1908'de diploma almıştır. Divan-ı Muhâsebâtta çalışmaya başlamış, Ekim 1909'da Avrupa'da öğrenim görmesi için Fransa'ya gönderilmiştir. Kasım 1912'de Paris,

Siyasal Bilgiler Okulu Diploması Şubesi'nden mezun olarak yurda dönmüş ve Divan-ı Muhâsebât'taki eski görevinde çalışmaya başlamıştır. Hasan Saka Bey, Nisan 1915'te Maliye Nezareti Varidat Umum Müdürlüğü Temettü Vergisi Temyiz Komisyonu Birinci Mümeyyizliğine atandı. Ekim ayında ise Hukuk Mektebi umumî iktisat öğretmenliği ek görev olarak verildi. Ekim 1916'da Eskişehir Bölge İktisat Müdürü oldu. Eylül 1917'de İstanbul'daki eski görevine getirildi. 4 Eylül 1918'de Mülkiye Mektebi iktisat öğretmenliğini de uhdesine aldı. İstanbul Mebusân Meclisi'nin son dönemine mebus seçilerek Meclis'in dağılmasına kadar görev yaptı.

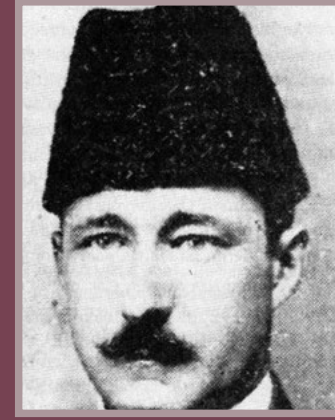
Hasan Saka Bey, Trabzon mebuslarından Ahmed Faik Bey'in Yargıtay üyeliğini tercih edip milletvekilliğinden istifası üzerine 28 Ocak 1921'de onun yerine seçilerek 28 Ocak'ta Büyük Millet Meclisi'ne katıldı. 5 Mart 1921'de Komisyon Sözcülüğüne, 19 Mayıs 1921'de Maliye Vekilliğine seçildi. İstiklâl Savaşı'nın en kritik döneminde ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için büyük gayretler göstermekle birlikte ağır eleştirilere hedef oldu. 22 Nisan 1922'de istifa ederek görevinden ayrıldı. 11 Mayıs 1922'de İktisat Vekilliğine seçildi. 29 Ağustos'ta Türkiye ile Rusya arasında yapılacak Ticaret Anlaşması için kurulan Komisyon Başkanlığı'na getirildi.

Lozan Barış Konferansı'na gidecek Türk delegasyonuna 3 Kasım 1922'de üye seçilerek, görevinin sonuna kadar izinli sayılması kararlaştırıldı. Büyük Millet Meclisi'nin 1 Ocak 1923 tarihli toplantısında Genel Kurula, Lozan Konferansı hakkında açıklamalarda bulundu. Lozan Sulh Antlaşması'nın 24 Temmuz'da imzalanması üzerine heyetle birlikte 10 Ağustos 1923'te yurda döndü. Dönem içinde 31'i gizli oturumda olmak üzere kürsüde 118 konuşma yaptı.

TBMM'nin Dokuzuncu Dönemi dahil olmak üzere 1954'e kadar Trabzon mebusluğunu sürdüren Hasan Saka, 24 Ekim 1936'da İstanbul'dan Ankara'ya nakledilen Siyasal Bilgiler Okulu umumî iktisat profesörlüğüne getirildi. Ancak hükûmetin, profesörlük ile milletvekilliğinin birlikte yürütülemeyeceğine dair kararı üzerine 30 Eylül 1941'de profesörlükten çekildi. 13 Eylül 1944 tarihinde İkinci Şükrü Saraçoğlu Kabinesinde Dışişleri Bakanı oldu. Bu sıfatla 25 Nisan-26 Haziran 1945 tarihleri arasında San Francisco'da toplanan ve 50 ülkenin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni imzalamasıyla sona eren konferansta Heyet Başkanı olarak Türkiye'yi temsil etti.

Hasan Saka, 10 Eylül 1947'de Başbakanlığa atandı. Çok partili seçimle girilen bu dönemde, demokrasinin yerleşmesi ve partiler arası ilişkilerin düzeltilmesi için gayret gösterdi. 10 Haziran 1948'de kurduğu kabinesi, gizli oy ve açık sayım ilkesini benimseyen yeni seçim kanununu hazırlayarak 9 Temmuz'da Meclis'ten geçirdi. Ancak muhalefetin yanında kendi partisinden de tenkitler alması üzerine 9 Ocak 1949'da Başbakanlıktan çekildi. Meclis'te CHP Grup Başkanı olarak görevini sürdürdü. 1954 seçimleriyle politikadan ayrıldı. 29 Temmuz 1960'ta İstanbul'da ölen Hasan Saka, evli olup üç çocuk babası idi. Başlıca eserleri şunlardır:

İlm-i İktisat, İstanbul 1334 (1918), Dış Ticaret ve Gümrük Politikası, Ankara 1945.

HÜSREV BEY (1884-1962)

1884'te Edirne'de doğdu. Rıdvan Beyzade Ferik Mehmed Ali Paşa'nın oğludur. İlk ve ortaöğrenimini tamamladıktan sonra 13 Ocak 1902'de Harp Okulu'na girdi. 13 Temmuz 1903'te mezun olarak Erkân-ı Harbiye sınıfına ayrıldı. 13 Temmuz 1904'te

üsteğmenliğe yükseldi. 1 Eylül 1908'de kurmay yüzbaşı olarak Erkân-ı Harbiye Mektebi'ni bitirdi ve İkinci Ordu emrine verildi. Adana Olayları'nı bastırdı. 17 Kasım 1910'da Genelkurmay İkinci Şubesine atandı. 29 Eylül 1912 Balkan Savaşı seferberliğinin sonuna kadar fırkasıyla savaşa katıldı. 5 Haziran 1913'te Bulgaristan ile yeni sınırın belirlenmesinde memur komisyonda görevlendirildi. 12 Ocak 1914'te Atina Elçiliği Askerî Ataşeliğine tayin edildi. 1 Mart 1914'te kıdemli yüzbaşı oldu. 3 Ağustos 1914'te Birinci Dünya Savaşı seferberliğinde Genel Karargâh İkinci Haberalma Şubesine alındı. 16 Şubat 1915'te Üçüncü Ordu'ya tayin edilerek Doğu Cephesi'ndeki savaşlara katıldı. Muharebelerde gösterdiği gayret ve fedakârlıktan dolayı Gümüş Liyakat, İmtiyaz Madalyaları ve kıdem zammı ile ödüllendirilip 7 Haziran 1916'da binbaşılığa yükseltildi.

Hüsvrev Bey, 18 Mart 1917'de cephelerde inceleme yapmak için askerî bir heyetle Almanya'ya gönderildi. 14 Nisan 1918'de Birinci Kafkas Kolordusu Kurmay Başkanlığına atandı. 16 Ekim 1918'de Yirmi Beşinci Kolordu Kurmay Başkanı oldu. 30 Ekim 1918'de mütarekenin ilanından sonra Genel Karargâh Kurmaylığına, 7 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın başında olduğu Dokuzuncu Ordu Müfettişliği Kurmaylığına atandı. Erzurum ve Sivas kongrelerine katılarak Heyet-i Temsiliye Başkâtibi oldu.

Hüsvrev Bey, Osmanlı Mebusân Meclisi'nin son dönemine Trabzon milletvekili seçildi ve Meclis'in feshi üzerine 2 Nisan'da Ankara'ya dönerek 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılışına katıldı. Bolu Ayaklanması'nı gözlemek için gönderildiği bölgede tutuklanarak işkenceye maruz kaldı. Ayaklanmayı bastıran Millî Kuvvetler tarafından kurtararak 31 Mayıs 1920'de Meclis'e döndü. 19 Ağustos'ta Ankara Mevki Kumandanlığına atanarak görevi süresince izinli sayıldı. Ancak Nisâb-ı Müzakere Kanunu gereğince 11 Eylül'de bu görevini terk ederek Millî Savunma ve Dışişleri komisyonlarında çalıştı. 5 Şubat 1921'de Londra Konferansı'na giden Büyük Millet Meclisi heyetinde yer aldı. Dönem içinde 20'si gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 66 konuşma yaparak 2 soru önergesi verdi.

TBMM'nin İkinci Dönemi'nde Urfa'dan milletvekili seçilen Hüsvrev Bey, Macaristan ile siyasi ilişkiler kurulması üzerine 7 Mayıs 1924'te Budapeşte Elçiliğine atanarak Meclis'ten ayrıldı. Milletvekilliğine seçilmiş olması itibarıyla 16 Nisan 1920'deki istifası, 385 sayılı Kanun'a göre geçersiz kabul edildi ve ordudan izinli sayılması 2 Temmuz 1924'te kararlaştırıldı. 22 Aralık 1924'ten geçerli olarak yarbaylığa yükseltildi. 30 Ekim 1926'da Budapeşte'den Sofya Elçiliğine nakledildi. 1281 sayılı Kanun'a göre diploması mesleğinde kalmayı tercih ederek 9 Ekim 1928'de askerlikten emekliye ayrıldı. 1 Ağustos 1930'da Sofya'dan Tahrân Büyükelçiliğine atandı. 1 Temmuz 1934'te istifa suretiyle büyükelçilikten ayrıldı.

TBMM'nin Beşinci Dönemi için 8 Şubat 1935'te yapılan seçimde Sivas milletvekili oldu. 22 Şubat 1936'da Tokyo Büyükelçiliğine atanarak milletvekilliğinden ayrıldı. 5 Eylül 1939'da Berlin Büyükelçisi oldu. 26 Temmuz 1942'de bu görevden ayrılarak 4 buçuk yıl merkezde büyükelçi olarak görev yaptı. 5 Şubat 1947'de Rio de Janeiro Büyükelçiliğine atandı. 13 Temmuz 1949'da yaş sınırından emekliye ayrıldı.

Gerede soyadı kendisine Atatürk tarafından verilmiştir. Millî Mücadele sırasında Meclis'te ve cephede yaptığı fedakâr hizmetleri dolayısıyla TBMM tarafından 21 Kasım 1923 tarihinde Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiş ve madalyası 23 Mart 1925'te TBMM'de ilk kez yapılan bir törenle göğsüne takılmıştır.

İki çocuk babası olan Hüsvrev Gerede, 20 Mart 1962 tarihinde İstanbul'da öldü. Evli olup iki çocuk babası idi. Fransızca ve Almanca bilirdi. Eserleri şunlardır:

Harp içinde Almanya (1939-1942), (Haz. Hulûsi Turgut-S. Yüksel Cebeci), İstanbul 1994.

Mübarek Ertuğrul Şehitlerimiz ve Muhteşem Anıtları, İstanbul 1956.

Siyasî Hatıralarım 1-İran, İstanbul 1952.

KADIZADE MEHMED RECAİ BEY (1886-1933)

1886 yılında Ordu'da doğdu. Babası Ordu eşrafından Nuri Kadızade Arif Efendi'dir. İlk tahsilini Ordu Rüşdiyesi'nde tamamladıktan sonra 1899'da Heybeliada Bahriye Mektebi'ne girdi. 1903'te Harbiye sınıfına geçerek 1905'te güverte mühendisi rütbesiyle Deniz Kuvvetlerine katıldı. Heybetnümâ okul gemisindeki öğrenim ve eğitiminden sonra 1909'da Mesudiye Zırhlısı'na atandı. 1912'de İngiltere'de inşa edilmekte olan Reşadiye Zırhlısı'na bölük subayı olarak gönderildi. 1913 yılı başında yüzbaşılığa yükseltildi. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde İngiltere'nin gemiye el koyması üzerine diğer gemi personeliyle beraber yurda döndü. Bahriye Mektebi'nde sınıf subayı olarak görevlendirildi. Aynı okulun birinci subayı iken mütarekenin imza edilmesiyle Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Ordu Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtını kurdu.

Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Trabzon milletvekili seçilen Mehmed Recai Bey ile Trabzon ve Gümüşhane'den seçilen mebuslar, 6 Mayıs 1920'de Çarşamba'dan Ankara'ya doğru yola çıktılar. Ancak mahallî eşkiyanın saldırısı sonucunda arkadaşları İzzet ve Ziya beyler şehit edildi. Mehmed Recai Bey, diğer mebuslarla Ankara'ya gelerek 20 Mayıs 1920'de Büyük Millet Meclisi'ne katıldı.

Millî Savunma ve Dışişleri komisyonlarında çalıştı. Son toplantı yılında Millî Eğitim ve Bayındırlık komisyonlarında üye olan Kadızade Mehmed Recai Bey, 16 Mart 1922'de Ukrayna hükûmeti ile akdedilen antlaşmanın teatisi için memur heyet üyesi olarak Rusya'ya gitti. Ordu-Sivas yolunun devlet yolları arasına alınmasına dair önerisi, 30 Nisan 1921'de 121 sayılı Kanun olarak kabul edildi.

İkinci Dönem'de Ordu mebusu seçildi. 1924'te Deniz Kuvvetlerini yeniden teşkilatlandırma çalışmalarına katıldı. Meclis'teki bahriyeli arkadaşları Ahmed Hamdi Bey, Ali Rıza Bey ve Yusuf Ziya Bey'le birlikte Bahriye Vekâletinin kurulmasında etkili oldu. Daha güçlü bir deniz kuvveti teşkili için yaptığı konuşmaları dikkat çekti. 11 Mart 1926'da binbaşı rütbesiyle ve kendi isteği üzerine askerlikten emekliye ayrıldı.

Üçüncü ve Dördüncü dönemlerde Ordu'dan tekrar mebus seçildi. 12 Aralık 1933'te Şişli Etfal Hastanesi'nde vefat etti. Cenazesi Ordu'ya götürülerek orada toprağa verildi. Evli ve bir çocuk sahibi idi. İngilizce bilirdi. Ailesi, Baykal soyadını almıştır.

NEMLİZADE SABRİ BEY (1865-1938)

Nemlizade Sabri Bey, 1865 tarihinde Trabzon'da doğmuş olup babasının adı Ahmed (Mahmud), annesinin adı Hasbiye'dir. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurucu üyesidir. Birinci Büyük Millet Meclisi Trabzon mebusluğundan 23.09.1920 tarihinde istifa etmiş ve yerine Celâl Bey seçilmiştir. Evli ve 4 çocuk babası idi. 18 Mart 1938'de vefat etmiştir. Ailesi, Nemlioğlu soyadını almıştır.

KAYNAKLAR

- ARIKOĞLU, Damar, Hâtıralarım, İstanbul 1961.
- ASLAN, Yavuz, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti", Türkler, c. 16, Ankara 2002, s. 37-56.
- CEBESÖY, Ali Fuad, Siyasî Hatıralar, c. 1, İstanbul 1957.
- ÇOKER, Fahrî, Türk Parlamento Tarihi TBMM Birinci Dönem (1919-1923), c. 3, Ankara 1995.
- DEMİREL, Ahmet, Birinci Meclis'te Muhalefet, İstanbul 1994.
- EKEN, Emre, Eyüboğlu: Bir Aile Tarihi İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- GÖR, Hamdi Namık, İstiklâl Mucizesi, Ankara 1956.
- GÜLEKLİ, Nurettin Can-Rıza ONARAN, Türkiye Büyük Millet Meclisi 50. Yıldönümü, İstanbul 1973.
- GÜNEŞ, İhsan, Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923), Ankara 1997.
- KARNAP, Huriye, I. ve II. Dönem TBMM'de Trabzon Milletvekilleri, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.
- KÜÇÜK, Mustafa, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve Anlamı", Türkler, c. 16, Ankara 2002, s. 15-27.
- KÜÇÜK, Mustafa, "Birinci TBMM'nin Karakteri (1920-1923)", Sahn-ı Seman, İstanbul 2000, sayı 1, s. 56-61.
- KÜÇÜK, Mustafa, Birinci TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri, Doktora Tezi, İstanbul 1999.
- SEZGİN, Ömür, Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu, İstanbul 1984.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, Mustafa Kemal ve Birinci Büyük Millet Meclisi Tarihçesi, Ankara 1969.
- TBMM I. Dönem Zabıt Cerideleri, Ankara.
- YÜKSEL, Ayhan, "Erzurum Kongresi'nde Bir Sima: Eyübzâde İzzet Bey", Doğu Karadeniz Araştırmaları İstanbul 2013.
- YÜKSEL, Murat, Faik Ahmet Barutçu'nun İstiklal Gazetesi Belgelerine Göre Ali Şükrü Bey ve Topal Osman Ağa, Trabzon 1993.

Trabzon Yöresinde Giyim Kuşam Gelenegi

Folklor; halkın geleneğine bağlı, maddi ve manevi kültürünü kendine özgü metotlarla derleyen, araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerinde değerlendirme yapan bir bilimdir.

Selim Cihanoğlu

(İkinci Bölüm)

Bilindiği gibi giyim kuşam, kültürü oluşturan öğelerden biridir.

Giyim; giyenin yaşadığı coğrafyayı, tarihi dönemini, sosyal durumunu, yaşını, kişilik ve karakterini, ekonomik durumunu ve toplumdaki yerini belirler.

Giyim kuşamı üç ana başlık altında toplayabiliriz:

- Sokakta giyilenler.
- Evde ve çalışma sırasında giyilenler.
- Özel günlerde (nişan, düğün, dernek... gibi) giyilenler.

Yine kültürün her alanda olduğu gibi giyim kuşamda da toplumsallığı veya ulusallığı belirleyen temel etmenler (faktörler) vardır:

- Korunma içgüdüğü
- Doğa koşullarına uyum
- Dinsel ya da felsefi inançlar
- Yapılan işe uyumluluk sağlama
- Yönetimsel düzenlemeler
- Ekonomik koşullar
- Psikolojik eğilimler-moda

Bu tür kültür değeri taşıyan malzemeleri açıklarken, ortak çevre

koşullarının ortak kültürler yarattığını unutmamalıyız. Doğal oluşum ve çevre koşulları, giysilerin zamanla daha kullanışlı hâle gelmesini sağlamıştır. Bugün bile yakışıp yakışmadığı, güzel olup olmadığı endişesiyle giyim, gelişimini sürdürmektedir.

“Bilim adamı ve gezgin Fallmerayer, 10 Ağustos 1840'ta denizden Trabzon'a varır ve orada her türlü sosyal, ekonomik, etnik ve sair konuları incelemeye koyulur. “Trabzon'da bulduğum sırada (1840) bir okka ipeğin fiyatı 105-110 kuruş arasında değişiyordu; bunun 22 kuruşu hazineye ödeniyordu.”

TRABZON YÖRESİ ERKEK TAKILARI

Giysilerin üzerine sarılan veya takılan aksesuarlar; kemer, sırma silahlık, hamayıl, nуска, köstek, pazubent, bıçak, kama, yağdanlık, kavlik ve gayme kabından oluşur.

KEMER

Kemer, yörede sallama kemer, Çerkez kemeri olarak da bilinir. Siyah deriden yapılmıştır. Kemerin üzerinden, aşağıya doğru sarkan sarkaçlar vardır. Bu sarkaçların ya da sallamaların uçları gümüştür. Gümüş oyma kalemiyle,

üzerine bitki ve hayvan motifleri oyularak işlenmiştir. Ayrıca derinin üzerine gümüşten madeni parçalar aplike edilir. Bu sallamaların eski Türklerde bir rütbeyi temsil ettiği bilinmektedir. Kemere silah, bıçak, kama ve yağdanlık takılır.

SIRMA SİLAHLIK

Kuşağın üzerine sarılan kayışın, kama, bıçak ve tabanca sokmak için üst üste bölmeleri, cepleri vardır. Kayışın bölmelerine, gayme (kayme) kabı, para kesesi ve kavlik bu gözlere sokularak kullanılırdı.

HAMAYIL

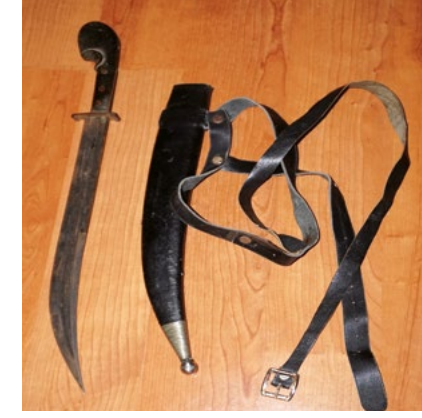
Gümüşten yapılmış, nazar, göz değmesin diye içine muska ve bazı ayetler koyulur. Üzerine çiçek, ay-yıldız, cami resimleri, padişah arması ve turası işlenen, sigara tabakası büyüklüğünde zarif bir kutudur. Hamayıl, gümüş zincirle birlikte sağ omuzdan sol koltuk altına doğru çaprazlama asılır.

MUSKA-NUSKA

Üçgen şeklinde olan nuska gümüşten yapılır. Üzerinde çiçek ve ay-yıldız gibi işlemler bulunur. Boyuna gümüş zincirle asılır.

Bıçak

Kama

KÖSTEK – KÖSTEKLİ SAAT

Zincirlerin üzerindeki sürgülere köstek denir. Sol cebe konulan saate, çok sayıda ince gümüş zincir bağlanır. Bu zincirlerin diğer uçları sağ üst yakaya tutturulur ya da boyundan geçirilir.

Abanın veya yeleğin üzerinden takılır.

PAZUBENT

Farsça bâzü “kol” ve bend “bağ” demektir. Kuvvet vermesi için veya süs olarak takılır. İçerisinde muska ya da yazılı bir sure bulunan kol bağı. Kumaştan ve deriden yapılan enli kuşak. Abanın üzerine, dirsek ile pazı arasına bağlanır.

TABANCA (PİŞTOV)

Piştov, tabancaların atası olarak bilinen bir silahtır. İlk İspanyol yapımı ateşli silahtır. Misket atar, horozludur ve yivlidir. Barutu namlunun ucundan doldurulur.

ÇAKMAKLI TÜFEK

Çakmaklı silah, genellikle ateşleme mekanizması olarak çakmak taşı kullanılan bir ateşli silahtır.

BIÇAK- KAMA- KARA KULAK(PALA)

Üç çeşit bıçak vardır. Birincisi genelde horon oynayanların taktığı bıçak ki buna kama (gama) denir. Ucu sivri 25-30 cm uzunluğunda, siyah bir kın içinde sol taraftan bele asılır.

İkincisi aba üzerine sol omuzdan aşağıya doğru asılan hançer biçimindeki bu bıçağa kara kulak veya pala denir. Oluklu ve tek ağızlıdır. Kama gibi kına koyulur. 50-60 cm büyüklüğündedir.

Üçüncüsü Sürmene bıçağı başka bir deyişle çift bıçak, bir kın içinde iki bıçak vardır; sivri uçlusu silah olarak diğeri ise gündelik işlerde (kesmek-soymak) kullanılır.

YAĞDANLIK

Silah yağlamak için içinde yağ bulunan küçük bir kutudur. Kemere asılır.

KAV TORBASİ (KAVLİK)

Kav, ateş veya sigara yakmak için çakmak çakarak tutuşturulan süngerimsi bir maddedir (mantar kavı, bez kavı gibi). Kavlık, sigara veya gerektiğinde ateş yakmak için içine kav, çakmak taşı, gazlı bez, pamuk ve çakmak konan siyah meşinden ya da kumaştan yapılmış bir torbadır.

GAYME (KAYME) KABI

Kâğıt ve bozuk para koymak için deriden yapılmış cüzdan.

KAYNAKÇA

- CİHANOĞLU, Selim, Trabzon Yöresi Giysileri ve El İşleri, 1. Basım, Mayıs 1997, 2. Basım, Ağustos 2020
- CİHANOĞLU, Selim, Trabzon'da Oynanan Horonlar, Kasım 1997
- CİHANOĞLU, Selim, Doğu Karadeniz Bölgesinde Oynanan Horonlar, Karşılamalar, Barlar ve Halaylar, Aralık 2004
- CİHANOĞLU, Muhammet, Özel görüşme, Temmuz 1992
- YILMAZ, Ahmet, Özel görüşme, Ağustos 1992
- GOLOĞLU, Mahmut, Anadolu'nun Milli Devleti Pontus, Ankara 1973
- ÖRSTAN Beste, Folkloru Doğru, Nisan 1971
- OĞUZ, Burhan, “Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 4”, Kurşit Matbaacılık, 1.Basım, Haziran 2004

Kara Kulak (Pala)

KETEN VE KENEVİR YETİŞTİRİLMEKTEDİR

“Yörede hiç küçümsenmeyecek miktarda keten ve kenevir yetiştirilmektedir. Trabzon'un nemli ve bol sulu vadilerinde bu iki bitki, ...” “Trabosan bezi, Trabzon bezi” kavramı, biz Avrupalının sadece İstanbul, Selanik, Bursa ve İzmir'in çarşı bedestenlerinde değil, Halep, Kahire ve Bağdat'ın çarşı ve bedestenlerinde de duyabileceği bir kavramdır. Boğaziçi'ndeki sandalcıların giydiği şık keten gömlekleri kim görmemiştir ya da saltanat kayığı kürekçilerinden hamala kadar herkesin giydiği ipek benzeri keten gömlekler kimin dikkatini çekmemiştir ki? Bunların hepsi 'Trabzon bezi'dir. Hatta, Cezayir olaylarına kadar Kuzey Afrika'nın en ücra kıyılarında dahi Trabzon mintanları giyilmekteydi.”T Dergi'nin ilk sayısında yörenin giyim kuşam geleneğinden bahsetmiştik. Erkek giyimini tamamlayan en önemli unsurlardan biri de takılar, aksesuarlardır.

BİR OPERA/SİNEMA BİNASI HİKÂYESİ

Fatih Erol

Önceki sayıdan devam edelim...

MECLİSTE DESTEK BULAMAMIŞ

Meydan Bölgesi'nde tarihî Sinema Binası en son 1939 yılında belediye meclisinde gündem olmuştur. Yoğun geçen tartışmalar eşliğinde, imar planına göre bu binanın yıktırılması, arsasının Meydan Parkı'na ilave edilmesi ve Atatürk Heykeli'nin inşası dolayısıyla bir an evvel yıkımı isteyen dönemin Belediye Başkanı Bahri Doğanay'ın ısrarlı girişimleri, mecliste yeterli desteği bulamamış ve uzunca bir zaman konu tekrar gündeme gelmemiştir.¹

Ta ki 1957 yılına kadar; zira bu yılda Belediye Başkanı Haluk Çulha döneminde binanın yıkılması yeniden gündem olmuş, "İmar planının tahakkuku için sinema binasıyla civarındaki kahve ve dükkânların yıktırılması" konusu mecliste tartışılmıştır. Ancak belediyenin kamulaştırdığı ve Maraş Caddesi üzerinde eski bir kilise binası olan Lale Sineması'nın² tamiratının devam etmesi nedeniyle, şehrin sinema ihtiyacı da göz önüne alınarak, binanın yıkılmasının şimdilik mahzurlu bulunduğu mütalaa edilerek, teklif geri çekilmiştir.³

SİNEMA BİNASININ YIKILMASI İÇİN ÖNERGEYİ CHP'Lİ ÜYE VERDİ

Geliyoruz 1958 yılına. Tabir yerindeyse "Dananın kuyruğunun koptuğu zaman" bu zamandır. Cumhuriyet Halk Partili Meclis Üyesi Emin Akyüz⁴; "Belediye eski sineması ile sinema arkasındaki Muharrem'in Kahvesine kadar olan bloğun, imar planına göre yıkılması" önergesini verir. Önerge meclis tutanaklarına şöyle yansımıştır;

"Şehir imar planına dahil yollarımızın genişletilmesine önem verildiği bir sırada, şehrin merkezi vaziyetini teşkil eden ve bugünkü motorlu vesaitin seyrüseferini tamamen güçleştiren ve aynı zamanda millî bayramlardaki toplantılara tamamen mâni olan eski Belediye Sineması ile bu sinemaya bitişik Muharrem Kahvesi'ne kadar

olan kısmın kaldırılarak amme hizmetine tahsisi, artık bir zaruret hâline gelmiş bulunmaktadır. Bu lüzumu hisseden belediye, Haziran devresi içtimalında buna teşebbüs etmiş ise de belediyenin geçirdiği mali buhran dolayısıyla buradan temin edilen gelirin devamına lüzum görmesi üzerine, söz konusu mahallin yıkılmasını tehir etmiş bulunduğu, sayın arkadaşlarımızın malumudur. Bugün belediyemiz Hazine'den satın aldığı eski Lale Sineması namıyla bilinen sinemayı ıslah ederek, bu sinemanın beş misli bir bedelle kiraya verdiği ve artık bu zaruret ortadan kalkmış bulunduğu aşikâr olmakla beraber, yukarıda arz edilen endişe ortadan kalkmıştır.

VATANDAŞ HİZMETİNE TAHSİS

Bilindiği üzere belediyemiz binbir müşkülât içinde vatandaşların mülkünü istimlak ve amme hizmetine dahil ettiği bir sırada, şehir halkına nümune-i misal olmak üzere şehrin ve şehir halkının sabırsızlıkla beklediği en başta imara muhtaç olan Meydan Caddesi üzerinde bulunan ve kendi mülkü olan iş bu sinema ve buna bitişik Muharrem'in Kahvesi'ne kadar olan bloğun yıkılmasıyla, vatandaş hizmetine tahsisi ve bu suretle imar planının en mühim bir noktasının tahakkuk mevkiine girmesi hususunda karar ittihağını teklif ve rica ederim." Emin Akyüz'ün önergesinin gündeme alınıp alınmaması önce oylamaya sunuldu ve ekseriyetle gündeme alındı.⁵

Konuyla ilgili bilgi veren Başkan Rasim Karanis, evvelce kendisinin de yıktırılarak burada imarın tahakkukunu çok arzu ettiğini fakat eldeki sinemaların şehre kâfi gelmemesi yüzünden yıkımın tehir edildiğini, artık belediyenin yeni bir sinemayı kiraya vermiş olduğu⁶ cihetle böyle bir ihtiyaç kalmadığını ve dolayısıyla işin müzakere edilerek karara bağlanmasını ister.

YEGÂNE EĞLENCE YERLERİ SİNEMALAR

Sinema binası, o dönemde Tamiş Sinemacılık Şirketi'nin ortaklarından olan ve hâlen Belediye Meclis üyesi ve aynı zamanda Demokrat Parti İl Başkanı olan Hüsnü Aybay'ın kiralaması altındadır. Şirketin diğer ortaklarından⁷ ve belediyenin encümen üyelerinden olan Haydar Üçüncüoğlu, Trabzon'da yegâne eğlence yerlerinin sinemalar olduğunu ve mevcut sinemaların, bugün şehrin ihtiyacına cevap veremediğini ve belediyenin de bir gelir kaynağı olan böyle bir sinemanın yıkılmasının doğru olmadığını, belediyenin yeni bir sinema yaptırdıktan sonra böyle bir teşebbüse geçmesinin doğru olacağını belirterek, kendisinin buna taraftar olmadığını söyler.⁸

SİNEMA KİRACISININ YIKIM KARARINDA İMZASI VAR

Burada bir parantez açarak karşılaştığımız ilginç bir durumu belirtelim. Zira Haydar Üçüncüoğlu'nun mecliste bu itirazı yaptıktan iki ay sonra, binanın derhal yıktırılması hususunda alınan Encümen Kararı'nın altında imzası bulunmaktadır. Karar, bugüne kadar hiç gündeme gelmeyen binanın fiziki durumuyla alakalıdır. Birlikte inceleyelim:

BİNA YIKILMAYA YÜZ TUTMUŞ

"Valilik Makamının 15.04.1958 gün ve 1578 sayılı emirlerine bağlı Fen Heyeti Raporunda; Belediyemize ait Sümer Sineması'nın tehlikeli surette maili inhidam (yıkılmaya yüz tutmuş) olduğu anlaşılmışa binaen, bu haliyle sinema olarak çalıştırılması büyük bir felaketin zuhuruna sebebiyet vereceği ve haliyle bırakılması halinde dahi aynı tehlikenin vukuu melhuz görüldüğünden, Belediyemize ait iş bu sinema binasının rapordaki mucip sebepler muvacehesinde, 6785 sayılı İmar Kanunu'nun 50. Maddesi'ne tevfikan derhal yıkılmasına ve kiracıya hemen tebligat icrasına Fen İşleri Müdürlüğü'nden yazılan 15.04.1958 tarih ve 398 sayılı tezkere ve müstenidatı üzerine karar verilmiştir."⁹

Aslında olay şöyle olmuştur: Belediye ilk önce sinema binasının etrafındaki dükkânları tahliye ederek yıktırmış ve yola katmıştır. Etrafında bir mesnet teşkil eden binalar yıkıldıktan sonra ortada kalan sinema binası, sonradan yapılan plansız ilaveler nedeniyle bazı yerlerinden çatlamıştır. Bu durum karşısında yıkılma tehlikesi gören Belediye Fen İşleri Müdürlüğü bina için maili inhidam raporu vermiştir.¹⁰

Biz yine iki ay önceki meclis toplantısına dönelim: “Muhterem arkadaşlar” diyerek meclise yeniden hitap eden Başkan Rasim Karanis, “Belediye amme hizmeti ile iştigal eden bir müessesedir. Belediye, her sene bütçesinden ve bünyesinden yüz binlerce lirayı şehrin imarının tahakkuku dolayısıyla istimplâklere vermektedir. Yoksa yalnız ticaret için kâr için kurulmuş bir müessese değildir. Bu hususta Ahmet’in Mehmet’in malını da istimplâk edip para sarf etmeyelim. Paramızı bankada bloke edelim. Mevzu bahis sinema ve blok, imar planının tam göbeğinde olduğuna ve belediyenin de mülkü olduğuna göre, evvela kendi malımızdan başlamamız daha adilane ve yerinde olur.

Öteden beri şehrin ihtiyacı iki sinema ile görülmüş olup, hâlen kiraya verilen sinema ile şehirde yine iki sinema daha olup, orada bir sinema noksanlığı bulunmadığından ve Atapark’ın doğusunda yapılan çocuk bahçesinin baş tarafına bir sinema yapılması mukarrer olduğundan,¹¹ yüksek meclisiniz buna muvafakat buyurduğu takdirde bunun da önümüzdeki yıl inşasına başlanacağını” söyler.¹²

Eski belediye reislerinden Muzaffer Korlu, mevzunun aciliyetle müzakere edilecek bir mevzu olmadığını, bir şeyi yıkmanın kolay, yapmanın güç olduğunu, böyle bir işin bütçeyle alakalı olması dolayısıyla acele edilmemesini ve bütçe ile yürütülmesini, evvel emirde projeleriyle keşiflerinin ve yapılacak işlerin hazırlanması gerektiğini, geliş güzel yıkılmaları hâlinde buranın bir mezbelelik hâline geleceğini söyler.

Reis ise: İmar planına göre kalkması gereken bu akaratın¹³ sadece yol olarak parke döşeneceğinden, başka bir tesisin inşa edilmesini icap ettirecek bir durum olmadığından, plan, proje vesair evrakın tanzimine de gerek bulunmadığından, yüksek meclisçe kabul edildiği takdirde, mevzunun

programa alınmış olacağı pek tabi bulunduğu cihetle, ortada endişe edilecek bir mahal olmadığını söyler.¹⁴

Dikkat edilirse konuyla ilgili meclis tutanaklarından aktardığımız tüm görüşmeler incelendiğinde; 1939 yılında sinema binasının meclisteki ilk yıkım görüşmelerinde ve 1958 yılı içtimasında yapılan görüşmelerde, yıkıma taraftar olanlarla olmayanlar dahil hiçbir meclis üyesi ve belediye başkanı, sinema binasının kültürel değerini önemsememiş ya da görmemiş, meseleye sadece gelir/gider ve eğlence ihtiyacı penceresinden bakmıştır. Hâl böyle olunca, sonuç ne oldu sorusunu sormak bile gereksizdir. Yıkım; “imar planına uygun bir şekilde ekseriyetle” kabul edilmiştir.

Üstelik 1958 yılı Çalışma Raporu’nda binanın yıkılmasının “tarihi bir karar” olarak sunulması da hayreti muciptir. Buyurun meclis tutanağına;

“...Yüksek Meclis’in ittihaz ettiği karar veçhile; Belediye sinemasıyla civarındaki gayrimenkul Belediye emlaki yıktırılarak, arsaları imar proğramı gereğince yola katılmak suretiyle, karar hükümleri yerine

getirilmiş bulunduğu gibi, bu şehir halkının senelerden beri hasretini çektiği ve nihayet zamanımıza ve yüksek heyetimize nasip olan bu tarihî kararın şehrimizde memnuniyet bahsi akisleri karşusunda, güzel Trabzonumuzun olduğu kadar bizler için de baha biçilmez bir iftihar kaynağı teşkil etmiştir.”¹⁵

TARİHİ KÜLTÜRÜ KORUMA BİLİNÇ EKSİKLİĞİ

Kim ne derse desin, Trabzon’da o yıllarda gerek Cumhuriyet Halk Partili gerekse Demokrat Partili şehrin yöneticilerinin, geçmişten miras tarihî ve kültürel eserleri koruma noktasındaki bilinç eksiklikleri, bugün bu eserlerin resimleriyle avunmamızın yegâne sebebidir.

Ancak, bu konuda sadece siyasileri suçlamak haksızlık olur. Dönemin aydınları, yazarçizerleri... Onların hiç mi kabahati yoktur? O günkü yerel basına bakalım; mesela 1936 yılında Yeniöl Gazetesi’nde “Sinemaya Dair Birkaç Söz” başlıklı yazıyı ele alalım:

“Meydan Parkı’nın köşesinde adı sinema olan biçimsiz, şekilsiz, her külli sıhhat ve istirahat şartlarından uzak yapılmış bir bina vardır. Bu binanın adı sözde sinemadır. Belediye’nin malı olan bu sözde sinema, iki üç yılda bir kiraya verilir. Gaye kiraya vermek, kira bedelini almaktan ibarettir. Belediye biraz da başka türlü düşünmelidir. Sinema, artık medeni ihtiyaçlar arasında çoktan yer almıştır. Bu külüstür binaya artık sinema adını vermek, Trabzon halkının zevkini hiçe saymak gibi bir şey olur. Halkın sinema ihtiyacını, bedii zevkini, sıhhat ve istirahat haklarını düşünelim artık!”¹⁶

Yine 1936 senesine ait başka bir yazıda; “Belediye sineması, zevkleri, ruhları ve sıhhati tirmalayan bu günkü biçimsiz, harap ve perişan şekilde durup gidecekse, durmasından daha iyidir, yıkılıp kaldırılması gerekir.” denilmiştir.¹⁷

Bu gün yaşı 35’e doğru ilerleyen şehir sineması, bedii hislerimizi tatmin değil, bilakis tahrip eden bir

vasıta hâlinedir... Bundan başka parkın güzelliğini baltalamakta, parkta oturanların gönlüne kasvet doldurmaktadır... Trabzon’a güzel bir sinema binası ne kadar lazımsa Belediye parkı da o kadar güzelleşmeye layıktır.¹⁸

SÜMER SİNEMASI YIKILIYOR

16 Nisan 1958 tarihli Hâkimiyet Gazetesi’nde ise; “Sümer Sineması Yıkılıyor” başlığı ile verilen haberde, sinemanın şehrin en işlek yerlerinden birinde çirkin bir görüntü arz ettiği ve belediyenin şehrin imarı konusunda gösterdiği hassasiyete destek olmanın her vatandaşın vazifesi olduğu belirtilmiştir.¹⁹

3 Şubat 1958 tarihli Halk Gazetesi’nde Belediye Meclisi’nin aldığı kararı okuyucularına; “Belediye Meclisinin yerinde bir kararı, Sümer Sineması ve etrafındaki blok yıkılacak” başlığı ile duyurmuş ve kararın şehirde memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir.²⁰

OPERA BİNASI; ŞEHİR EFSANESİ

Opera Binası tanımını ilk kim yaptı bilmiyoruz. Ancak dikkat edilirse o yıllarda hiçbir kaynakta bu binanın “Opera Binası” olarak adlandırıldığı görülmemektedir. Yani “Opera Binası” tabiri aslında çok sonradan ortaya çıkmış bir şehir efsanesidir.

Ayrıca ilginçtir bugün biz, o binanın resimlerine bakıp bir çirkinlik görmez, hatta hayranlığımızı gizlemekten, o yılların insanının bakış açısı not edilmelidir. Ancak bu konu başka bir bahistir. Sonra yine Hâkimiyet ve Hizmet gazetelerinin bu konuyu gündeme taşıyıp, yıkım işini hayırlı bir teşebbüs olarak nitelemeleri²¹ de dikkate değer değil midir?

Bir söz de Trabzon İmar Planını yapan Fransız Lambert’e; zira 1939 yılında Sinema Binası’nın yıkılmasıyla ilgili ilk görüşmelerle, 1957 ve 1958 yılı görüşmelerinde herkesin üzerinde durduğu nokta; “İmar planı doğrultusunda” bu binanın yıkılmak

istenmesiydi. Gerek planın avan projesinde gerekse bizzat Lambert tarafından çizilen Meydan eskizlerinde bu binaya yer verilmemişti. Dönemin aydınları ise, sanki bu binayı hiç sevmediler.

Velhasıl Lambert dışarıdan, biz içerden bu kültür eserini yerle bir ettik. Ve ardından ağlayan da olmadı. Bugün bu bina için gözyaşı döktenler, o günleri yaşasaydılar farklı mı düşüneceklerdi? sorusuyla burada bitirelim.

DİPNOTLAR

1. Bkz. Trabzon Büyükşehir Belediyesi T Dergisi 2. Sayı, Sayfa 64.
2. Lale Sinema Binası 200.000 lira bedelle Hazineden satın alınmıştır. TBMZ, İçtima Devresi, Yedinci Seçim Devresi, Dördüncü İnikat,28.02.1956 Tarihli İçtima. s.2; TBMZ, İkinci İçtima Devresi, Yedinci Seçim Devresi, Birinci İnikat, 01.10.1956 Tarihli İçtima, s.8.
3. TBMZ İkinci Seçim Devresi Yedinci Seçim Devresi Yedinci İnikat 05.06.1957 Tarihli İçtima.
4. Halk Gazetesi, 14 Şubat 1958 Tarihli Nüsha.
5. TBMZ, Üçüncü İçtima Devresi, Yedinci Seçim Devresi, Üçüncü İnikat, 01.02.1958 Tarihli İçtima, s.2-3.
6. Yeni sinema artık Lale Sineması olarak değil Yıldız Sineması adıyla açılmıştır. TBE, 10.01.1958 Tarih ve 49 No.lu Karar.
7. Halk Gazetesi, 10 Şubat 1958 Tarihli Nüsha.
8. TBMZ, Üçüncü İçtima Devresi, Yedinci Seçim Devresi, Üçüncü İnikat, 01.02.1958 Tarihli İçtima, s.34.
9. TBE, 15.04.1958 Tarih ve 539 No.lu Karar.
10. Halk Gazetesi, 16 Nisan 1958 Tarihli Nüsha.
11. Atapark’ın doğusuna bir sinema yapılması konusu 19.02.1958 tarihli Meclis toplantısında reddedilmiştir. TBMZ, Üçüncü İçtima Devresi, Yedinci Seçim Devresi, Beşinci İnikat, 19.02.1958 Tarihli İçtima.
12. TBMZ, Üçüncü İçtima Devresi, Yedinci Seçim Devresi, Üçüncü İnikat, 01.02.1958 Tarihli İçtima s.34-35.
13. Gelir getiren yapılara verilen isim.
14. TBMZ, Üçüncü İçtima Devresi, Yedinci Seçim Devresi, Üçüncü İnikat, 01.02.1958 Tarihli İçtima.
15. TBMZ, Dördüncü İçtima Devresi, Yedinci Seçim Devresi, Beşinci İnikat, 02.02.1959 Tarihli İçtima, s.3-4.
16. Yeniöl Gazetesi, 5 Birinciteşrin 1936 Tarihli Nüsha.
17. Yeniöl Gazetesi, 7. Birinciteşrin 1936 Tarihli Nüsha.
18. Yeniöl Gazetesi, 20 Temmuz 1937 Tarihli Nüsha.
19. Hâkimiyet Gazetesi, Sayı;544, 16.04.1958, Zehra Aslan, age., s.187.
20. Halk Gazetesi, 3 Şubat 1958 Tarihli Nüsha.
21. Zehra Aslan, “Demokrat Parti Döneminde Trabzon”, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Yaşar Bedri Özdemir

DOST MAHŞERİ

*“Kamu bîmârına cânân deva-yı derd eder ihsan
Niçün kılmaz bana derman, beni bîmar sanmaz mı?”
Fuzûlî*

İbrahim uzun uykusundan yeryüzüne göktaş gibi düştü. Boşlukta yüzen bedeniyle yaşama dair işaretler aradı. Eşyalar, insanlar, aletler, her şey puslu ve çukurun içinde, girdaba yakalanmış gibi dönüyordu. Uyku mahmurluğuyla salonda yoğun bakım ünitelerine bağlanmış, yaşam belirtileri taşıyan ağır hareketli gölgeleri zorlukla seçebiliyordu. Tepesinde fasılayla ‘bip’leyen monitör, kablolarının arasından sarkan şeffaf hortumun

içinde zaman sayacı olup tanelenen damlacıklar, ömrünün alt yazısız özeti olarak geçiyordu.

O kanlı geceyi, güç zehirlenmesi yaşayanların dayatmanı, yapılan itirazın kanlı bilançosunu zihninde birleştirmeye çalışıyordu. Palet gürültüsüyle otomobilleri ezerek gelen katil tankın üstündeki Yüzbaşı elindeki otomatik tüfeğini daracık kulede sallayıp, barikat yığmaya

çalışan insanlara dağılmaları için olanca gücüyle bağırması zihninde yankılandı:

“Bu kesin emirdir! Dağılın, boşaltın meydanı! Evlerinize dönün. Yoksa ateş açılacaktır!”

Hızını alamayan tank, refüjdeki direği devirmişti. Devrilen direğin tellerdeki kıvılcım arkı yolu sürdürdü. Tank, park etmiş otomobili önüne katıp sürükledi. Sürüklenen otomobilin önünden

kaçan genç adam elindeki ay yıldızlı bayrağı dalgalandırırken telefonda konuşan annesine cevap yetiştirmeye çalışıyordu.

“Dost mahşerindeyim anne! Vakit yok anlatmaya, üstüme geliyor, acele etmeliyim! Sonra ararım seni. Âmin anne... İyi şeyler düşünelim, iyi olsun!”

Karanlığın zarını yırtarak alçak sorti yapan F-16, kulakları sağır eden sonik patlamayla geçerken, tanklara direnen kalabalığın üzerine ateş dağı bıraktı. Bir dolu volkan düştü caddenin orta yerine. İnsanlar çığlık çığlığaydı. Yanan otomobillerin arasından sürünerek çıkan yaralı kadın, kocasının tedavisi için yardım istiyordu.

Ağır makineli tüfeklerin rastgele ateşi yeniden başlamıştı. Meydanı dolduran kalabalık vurulma korkusu ve refleksiyle barikatları siper alıyor, serseri mermilere hedef olmaktan korunmaya çalışıyordu.

Mahşeri bir geceydi. Tekbir sesleri, marşlar, otomobil klaksonları, slogan ve ısıklarla direniş gösteren halk meydana akıyordu. Kalabalığın arasında beyaz harmanisiyle toplanan dervişler, daire eşliğinde “Hu! Allah!” tesbihatıyla zikir halkasını kurmuştu. Toplanan halk da beden diliyle bu ritüele katılıyordu.

“Ya, Hu!” nidalarıyla aşka gelen halk ikinci zikir halkasıyla bu eyleme katılıyordu.. Akça sakallı yaşlı adam, yarasına aldırmadan tankın altında canını bırakmış ölü adama uzun zaman baktı, tebessüm etti: “Sen ne güzelsin!” Harmanisini çıkardı, ölü adamın üzerine örttü. Titriyordu, asfalta bağdaş kurarak oturdu. Omzundan sızan kana baktı. Kalabalık merak ve endişeyle etrafına toplanmıştı. Akça sakallı yaşlı adamın sesi titriyordu. Avuçlarını açtı, dua etti:

“Rabbim merhametinin bizi de bu geceye şahit yaz. Rabbim bizi makamına layık gör!” Kalabalığı yararak yol bulan ambulans, sirenini çalarak kendine yol açmaya çalışıyordu.

Genç mürit müşşidinin yaralandığını fark edince, yanına geldi, diz çöktü:

“Hâl müşküldür Efendi Baba. Meydan kan gölü olmuştur. Koca canavarları

masum insanların üstüne sürüyorlar, ateş ediyorlar. Çok cana ziyan gelmiştir. Halk meydana döküldü tankların önüne çıkıyor, gövdelerini siper ediyorlar. Belli ki düşman, nefsimizden dökülen aç kurtçuklarmış.”

“Tevekkül Salih! Kimsenin mumu sabahı bulmaz, dem gelir söner. Dünya nimetleri, onlara bağlanarak bizleri Allah’a yakın olmaktan alıkoymasın. Kulu yaşatan ekmek ve sudur. Müminin gıdası irfan nurudur. Çok konuşma, akli karartır. Çok gülme, kalbi öldürür. Aklının ermediğini konuşma ki yalancı olmayasın. Her soruya cevap vermek kendini bilmezler için zillettir.” Derin nefes alır, öksürmek ister öksüremez; dudağından kan gelir. “Kalp havâtırın konuk evidir. Misafirliğimiz bitmiş olup gitme vaktidir!”

Gömleğinin cebinden aldığı Kur’an’ı açtı. Gözlüğünü taktı. Sokak lambasının ışığında okumaya başladı. Acı acı sirenlerini çalarak ambulans geldi. Başındaki kalabalığa tepki vermedi. Sesi yavaşladı, sustu. Başı önüne düştü. Müridi sessizce ağlıyordu. İbrahim avcunun içindeki Kur’an’ı alıp öptü, alnına götürdü, şahadet şerbeti içen dervişin yaka cebine yerleştirdi.

Ambulans vurulanları alıp gitti.

Salih, parçalanmış otomobilin üstüne çıktı:

“Kardeşlerim! Dünya, cilve yapıp evine aldığı misafirin canına kasteden fettan kadına benzer. Biliriz ki dünya hayatı, oyun, oyalanma, süslenme, övünme, mal ve çocuk sahibi olma davasından ibaret değildir. Ölüm bize nefesimiz kadar yakinken, erişkin bir atın bir ayağını kaldırıp indirinceye kadar dünya üç bin fersah yol alması manidar değil midir? Tayy-i mekân kalbimizin ferasetidir. Dünya, gafil insanı kendine çeker, hiç ölmeyecek hissine kapılır da hiçbir şey anlamadan karanlık kuyuya su gibi dökülürler.”

Kulakları sağır edercesine homurdanan katil helikopter alçak uçuşla meydanın üzerinde fır dönüyordu. Rastgele ateş ediyordu.

Olup biteni uyuşmuş halde izleyen İbrahim mermilerden korumak için hiç kimildamamıştı.

*

Hastabakıcı pencere önünde yatan yaralıyı biberonla besliyordu. Yanında yatan yaralının başına hemşireler toplanmıştı. Adam bağıırıyordu: “Bak generalim sana anlatayım! Yani, öldükten sonra ne olacağınızı bilmek ister misiniz? Boş ver, işinize bakın! Anlatsam da anlamazsın!” Hemşire, iğne ile sakinleştirici ilacı serum odacığına akıttı.

“Babam konuşmuyor? Kim küstürdü babamı! Baba beni biz vurduk! Kızma bana!”

Paravanın arkasına geçen genç hemşire sevgiliyle telefonu yalar gibi konuşuyordu. Ağzı kulaklarındaydı. Tek bacak üstünde, yarım eksende dönerken; parmağıyla alnına düşen saçlarını geri atıyordu. Mutluydu, konuşurken sallanıyordu. Galoş sesleriyle yaklaşan doktoru ve ekibini fark edince toparlandı.

“Hoca geldi. Müsait olmucaam. Uygun olunca ararım seni.”

Telefonu pantolonunun arka cebine koyup ekibe dahil oldu.

*

Su isterken, İbrahim’in kısık sesi ağız boşluğunda eriyordu:

“Su istiyorum. Bir yudum su. Birkaç yudum su. Bir bardak su.”

Hareket edemiyordu. Ağzındaki hortum neyin nesiydi, kaskatı kesilip betonlaşan bu beden kimindi? Soğuk ter döküyordu. Biraz su içebilseydi çok iyi gelecekti. Sırtı acıyordu. Karnından sarkan hortuma dokundu. “Yarım bardak su!” diye içinden geçirdi. Cenin olmuş hortumlarla mutasyona evrilen robot muydu? “Beni yaratığa dönüştürüyorlar.” diye düşündü. Yandaki hastanın etrafına doluşan doktor ve havarilerine baktı. Hasta bir ara can havliyle “Yavaş olsana, geberettin beni!” diye bağırdı hemşireye.

İbrahim gözlerini açık tutmakta zorlanıyordu. Doktorun sesi sakindi.

“Temizleyin yarasını, tamponu yenileyin! Sakinleştiriciyi iki doz verin.”

İbrahim’in ayıldığını fark eden hemşire doktorun kulağına fısıldadı. Ekip, İbrahim için döndü. İbrahim su istiyor fakat sesini duyuramıyordu. Şişe dibi gözlüklü asistan İbrahim’i yarım dönüfle tetkik etti. “Demek uyandı hastamız. Bir mucize daha.” İbrahim işaret parmağını hareket ettirmeye çalıştı. “Demek parmak. Parmak, tamam olsun bakalım. O da bir şeydir.” Hemşireye talimat verdi. “Mümtaz Bey’e haber verin! Belalısı uyandı!”

İbrahim yorgun hissediyordu.

“Hadi aç gözlerini, benimle konuş, beni bırakma. Akşam çok kötü şeyler oldu.” “Su versene bana, su istiyorum!”

Hemşire ekran bilgilerini kartına işledi. Kan, enfeksiyon, öteki neydi? İbrahim su istemekten yorgun düşmüştü gözleri kapandı.

“Nerdeyim ben? Neler oluyor? Deli gömleğimi çıkarın, hareket edemiyorum. Su istiyorum! Kaçıp gitmeliyim buradan, kana kana su içmeliyim...”

*

Hastabakıcı geldi. İbrahim’in örtüsünü kaldırdı, altındaki bezi değiştirirken burnunu tuttu. Yandaki hasta da burnunu tuttu. Hastabakıcıya seslendi. “Ben iyiyim, gidebilir miyim?” Hastabakıcı ona yüz vermiyordu. Yaralı konuşuyordu:

“Sen Darbeci General misin? Baksana General! Böyle doktora ben iyiyim! Valla, yeminle gönderin beni.” General kızgın ve öfkeliydi. “Demek iyi oldun. Bu tespit iyi işte. Az sonra gelecek doktor. Kendin söylersin.”

Asker gönül koydu General’e:

“İyi ki sana da bir şey yap dedik! İyilik neyine senin?”

Çalan bir telefonun kemeçeli yayla havası melodisi koğuştta yankılandı.

Başlar telefonun çaldığı yöne döndü, tebessüm ettiler. Masada telefonuyla uğraşan hemşire kaş üstü bakarak hastaları taradı. Telefonda yayla havası melodisi bir zaman daha sürdü. Hemşire radar gibi etrafı tarayarak sesin hangi hastadan geldiğini bulmaya çalıştı. Hedefe yaklaştığında telefondaki yayla havası melodisi sustu.

Hemşire bacaklarını açıp tehdit edercesine konuştu:

“Kimindir o telefon?”

Kimsede ses yoktu. Hastanın biri hemşireye sitem etti: “Bize yasak, sana serbest. Bize anamızla, karımızla konuşma yasak, sana kırıklarınla fan fini fon serbest. Haksızlık bu.”

Hemşire bu itirazı umursamadı: “Aynen dediğiniz gibi oluyor bayım! Siz yarın obürsü gün çekip gitceniz, biz buruşuk kocakarı olana kadar köle gibi derdinizle dertlenicez! Sidiğinizi, altınızı temizleyip filizi duvarlara aşk yaşayacağız. Siz ne yapacaksınız mış?”

Hastaların hoşuna gitmişti bu maço hitap:

“Yarın obürsü gün çekip gitcekmişiz!”

Hemşire tebessüm etti: “Aferin... Aynen. Başhekim yoğun bakım hastalarına telefonu yassaklıyo, yassağı koyan ben miyim?” Sessizlik. “Deilim!” Düşünür. “Neymiş?”

Hastalar hep bir ağızdan:

“Yassağı koyan sen değilmiş.”

Hemşire başını sallar. Parmağını uzatır sorar bir hastaya: “Kim koymuş?”

Hasta başını kaşır, tavana bakar. Kopya çekercesine mırıldanır: “Başhekim koymuş!”

Telefonla konuşma ihtiyacındaki Laz hasta, bu ‘yassaktan’ pek mustarıptır:

“Bak hemşerum. Anayasanın 22.mattesine isnaden; Millî guvenluğun gamu düzeni içinde, verilmiş hâkim kararı olmadukça; haburayı eyi anna hemşaire gızum,

hekim demiy, hâkim diy. Devam edelum: Herkes, haberleşme hurriyetine sahipdur. Haperleşmenun özel olması ve gizliluğu esastur. Karişamazsun!” Öksürdü. “Biz hastayız, mahkûm değiliz! Efendum, bu böyle devam edemez! Başpakanun malûm tanışmani bizdendur. Eyi tanir beni. Bu meseleyi ikiden ikiye halletmemuz elzem olmuştur.”

Koğuştta gülüşme ve homurdanmalar sürer. Cesaret alan başka bir hasta itiraza devam eder: “Evet ya bu ne ilkeliktir? Burası Guantanamo kampı mıdır?”

Hemşire son sözcüğü hayal alemine dalarak telaffuz etmeye çalıştı:

“Guatemala mı dediniz? Orasını biliyorum. Tatil beldesiymiş.”

Başka bir hasta: “Senin gibilerin ve patronlarının kapatılması gereken yer!”

Hemşire telefonun klavyesini heceleyerek tuşladı: “Gu-an-te-la mı demiştiniz? Haa, geldi... Guatemala. Biliyordum orayı ben.” Laz Emice’nin Anayasa kanunu bilmesi merak uyandırmıştı: “Merhaba efendi. Bendeniz Mazlum. Ne iş yaptığınızı sorabilir miyim?”

Laz Emice memnun görünmüyordu:

“Ne maksat soraysın? Neden icabetti?”

Bendeniz Mazlum gayet yumuşak sesle:

“Hukuk bilginize hayran kaldım.”

Laz Emice övünür:

“Oyleyimdur. Kanunun mühim yerlerini bilakis bilirum.”

Bendeniz Mazlum: “Evet bunu anladım da işinizi, iştigalinizi ondan merak ettim.”

Hemşire telefonunda sörf yapıp gezindi, ağzı kulaklarına varmıştı: “Pek güzel yermiş. Kim istemez oraya gitmek.” Düşünür. “Zor kim bilir kaç paradır. Otur yerinde kızım.”

Servisin kapısı açıldı doktor ekipleri yoğun bakım salonunda hastalarına

dağıldılar. Telefon tartışmasını yapan hasta doktora telefon yasağını çözümlemesi talebinde bulundu:

“Doktor Bey Laz Emice bir avukattır. Der ki: Anayasanın 22.maddesi gereği; konuşma özgürlüğümüzü engellemenzden menediyor sizi.”

Doktor önündeki hastasının sağlık değerlerini inceler, notlar alır: “Eee.”

Laz Emice: “E’si gözüğe girsun. Götunu çevirme bağa. Dön da goniş. Utan, utan, biz esir miyiz? Gonişmayim diyırım ama, biz buraya keyif için gelmeduk.”

Doktor yüzünü dönmek zorunda kaldı: “Başhekimliğin tasarrufu beyefendi. Bizim yapabileceğimiz bir şey yok. Takdir edersiniz ki burası yoğun bakım ünitesi. Hayati tehlikenizin sürdüğü yer. Servise çıkınca telefonlar serbest bırakılıyor.”

Laz Emice: “Anayasanın 22. Maddesini ihlal edilirse bu suç kapsamına girer!”

Doktor Mümtaz, tartışmayı sürdürmez. “Haklısınız!” deyip hastaların arasından geçerek İbrahim’in yanına gelir. Monitör değerlerine bakar. Bip... Bip... Bip... Elini alına koyar. İbrahim gözlerini araladı. Doktor Mümtaz’ın dudağına tebessüm yerleşir:

“Aferin sana, işte böyle, katıl bize. Yaşamaya devam!” Tahlillere baktı. “Bu herifler rahat durmayacak, lazımsınız bize. Gazı gelen pis kokular saçıyor.” İbrahim’in üzerindeki nevresimi çekti. Hemşireler suratlarını ekşitti, yayılan çürümeye yüz tutmuş ayağının ağır kokusundan burunlarını tuttular. Yaranın hızla kötüye gidişi rahatsız ediciydi.

“Kangrene dönüyor. Beklemez daha. Elif hemşire beşten sonra randevumuz yoksa Fedakâr Efendi’yi ara ameliyathaneyi hazırlasın.”

Doktor Mümtaz’dan yüz bulamayan hasta, Laz Emice’ye döndü: “Bey Efendi merakımı mazur görün lütfen. Zatiâlileriniz avukat mıdır? Ne işle iştigaldır. Malum a, kanunları sular seller gibi biliyorsunuz?” Laz Emice

avukatlık ne ki anlamında dudak büktü, gururlu bir şekilde baktı:

“Eski bir kürek mahkûmu olarak kayda geçebilirsuğuz!”

*

İbrahim ameliyathaneye götürülürken mırıldanıyordu:

“Haydülen de haydülen, Karadağlar’ın sandalı da sandalı. Vurulmuş da kaneyor Kerimoğlu’nun her yanı.” Elif Hemşire sedyeyi durdurdu. Kulağını yaklaştırıp İbrahim’i dinledi. “Haydülen de haydülen şu dağlarda geyik kalmadı...”

Elif Hemşire, hareket etti. Sedyeyi sürerken Doktor Mümtaz’ı telefonla aradı. “Doktor Bey hastamız kendi kendine konuşuyor.” Sessizlik. “Anlaşılmıyor efendim. Karadağ diyor, sandal, geyik diyor, geyik mi neyin kalmamış.”

*

Ameliyathane soğuktu. Fedakâr Usta, İbrahim’in kollarını bağlıyordu. Narkozu alan İbrahim, türküyü söylerken dili dolanıyordu:

“Oyn’ülen de kör Arabım sen oyna. Senden başka yiğit kalmadı.”

Fedakâr Usta acı acı gülümsedi:

“İlahi âdem güldürdün dertli kulu. Allah da seni güldürsün. Allah için iyi direndin. Gittin geldin. Şimdi de Kerimoğlu zeybeğini ne de sakın söylersin.” Doktor Mümtaz’a baktı, başını salladı. “Bu adam bizimle matrak mı geçiyor? Baksana nasıl da sırtıyor?” İbrahim’in üzerindeki yeşil örtüyü göbeğine kadar sıyırdı. Kaval kemiği ve damarı parçalanmış ayağı morarmıştı.

“Anestezi verilerini göreyim.” Başını salladı. Mırıldanarak, “Zor olacak. Dilerim uyanır.” Elif Hemşire’ye baktı. “Dezenfekte!” Elif Hemşire baş hareketiyle olurladı. İspirtolu kalemle bacağın kesilme hattını kontrol edip çizdi. Fedakâr Usta’yla bakişti, başını salladı. “Bacağın durumu çok kötü. Allah yardımcısı olsun!” Elini uzattı, “Bisturi...”

Keyifsizdi. Pensle damarları deriden ayrıldı. Yüze çıkan damarlar düğüm üstüne düğüm atılarak bağlandı. Doktor Mümtaz kaval ve baldır kemiğinin etrafını temizledi. Kıskaçlar takıldı. Elif Hemşire testereyi uzattı. Göz kırptı. Neşelenmeye çalıştı.

*

Ameliyat zor tamamlanmıştı. Doktor Mümtaz ter içindeydi. Elif Hemşire alnında biriken teri sildi. Fedakâr Usta: “Bacağı ne yapalım, bazıları mezarına gömmek için alıyor.”

Doktor Mümtaz: “Adamı ölmeden gömdün Fedakâr Usta. Morga götür. İsterse verirsin!” İbrahim’in soluk alışına, nabzına baktı:

Elif Hemşire yapılan ameliyattan memnundu:

“Adam direnmiyor. Güzel iş çıkardınız Mümtaz Bey. Elinize sağlık.”

Doktor Mümtaz Kerimoğlu türküsünü mırıldanarak ameliyathaneden çıktı.

*

Darbeci dört pırpır astsubay ölümün dönemecindeydi, silahını indirdi. “Askerine söyle onlar da indirsin.” Silahlar iner. Şaşkındırlar. “Ne edeceğiz bunları şef?” Arkalardan bir ses: “Kazığa oturtalım!” Daha neler. “Saçmalama Yiğido.” Askerleri salar. “Hadi kışlanıza dönün! Hainle bir olup halkına ihanet etmek Türk askerine yakışmaz!” Evet hazırın, pasif direniş ve söz eylemiyle başarıya ulaşılmıştır. “Ülen tabansızlar ne halt etmeye burdasınız?”

İkinci gölgesi gibi dikilen sivilin yüzü gözü kan içindeydi, sırtıyordu:

“Ne düşüniyşınız, tiri tiri kömelum gitsun!”

Asker anlatıyor: “Kamuflajınızı giyin, tatbikat var dediler, geldik! Bildiğimiz bu.”

Silahını bırakan asker, sivil halk kol kola selfi çektirirken; İbrahim mukavemetin bu kadar kolay sonuçlanacağını düşünmemişti. Linç edilen askerlerin kanlı görüntüleri telefon ekranlarında

paylaşılıyordu. İbrahim, yanında korkudan titreyen askerin omzunu tuttu: “Hayatın neresinden dönersen kârındır asker. Dertlenme, bu da geçer!”

Sinsice alçaktan uçan koca metal yığınının yayılm ateşi asfaltı cehenneme çevirmişti.

İbrahim alev gibi, ateş gibi karnına ve bacağına saplanan mermilerin ilk yakıcı sıcaklığını, sendeleyip düştüğünü hatırlıyordu. Yüksek voltajlı elektrik akımına tutulmuş gibi şiddetli bir şoktu. Hiç böyle güzel vurulmamıştı. Karnı, göğsü, bacağı delik deşik olan İbrahim, Kelimeişehadet getirmeye çalışırken; yerçekiminin kaybolduğu boşlukta yüzer gibiydi. Vücudu katılaşıyordu. Yardımına gelen Dadaş, İbrahim’in başını dizine koydu.

“Kardaş nasılsan?” Avucunu yüzünde gezdirdi. “Beni görür misen?” Başını sallayan İbrahim’in yarasını kontrol etti. “İyisen iyisen... İnşallah! Beden yarasının ehemmiyesi yohtur, kalbin sağ selamet olsun yeter! Maşallah, gazi da olmuşsan. Seni çok kıskanırem. Dua eyle benim için, ben da olmak istirem!”

İbrahim’in sesi kesilmek üzereydi, “Biraz suyun var mı?” diye sordu. Başucunda merakla bekleyenler, “Su!” diye seslendi Dadaş. Su şişesi elden ele geldi. Dadaş refüj bariyerine yaslandı, dizinde yatan İbrahim’e küçük yudumlarla su içirdi. Naif bir tebessümle baktı İbrahim’e: “Fazla içme kardaş. Bakarsın dert olur yüregine.”

*

İbrahim servise alınmıştı. Başının üstünde ısrarla dönüp duran karasineğin vızıltısıyla uyandı. Gözlerini araladı. Güneş, hüzmelerini yelpaze gibi yayarak odaya düşürüyordu. Sol kolundaki uyuşmayı hissetti. Askıdaki serum torbasından koluna tanelenen damar bağıını fark etti. Damaları saydı: “Bir, iki, üç, beş, yedi, dört, sekiz, on bir, yirmi dört, kırk altı, otuz üç, on beş... Ne zaman bitecek bu koşturmaca?”

Doğrulup oturmak için hamle yaptı, ayağından destek alamadı. Nevresimi üzerinden sıyırdı. Sol ayağının diz

altından aşağısı yoktu. Gözlerini yumdu, açtı, yumdu, açtı. Avcunu kaldırdı baktı, yüzüne değdirdi. Elini bacağına uzattı bacağında sargıyla biten boşluğu kontrol etti. Avcuna baktı, sağ ayağına dokunabiliyordu. Eliyle havayı avuçladı. Gözlerini yumdu başını salladı. Rüya değildi! Başının arkasına monte edilmiş EKG, kalp ölçümü, oksijen satürasyonu, basınç, ısı gibi parametrelerin izlendiği hasta başı monitörünün acayip tik taklarla çizdiği dijital grafikleri boş gözlerle izledi.

*

Kapı açıldı, Hemşire odaya girdi. Monitörden hastanın hayat bağlarını incelerken İbrahim’in uyandığını fark etti. “Uyandınız, bu güzel işte.” İbrahim başını salladı. Hemşire hızla odadan çıktı gitti. Bir süre sonra çene sakalını itinayla çevirmiş şişe dibi gözlüklü Doktor avanesi ile odaya girdi.

“Ben doktorunuz Mümtaz. Günaydın, kendinizi nasıl hissediyorsunuz?”

“Tek bacaklı acılı bir penguen!”

Doktor Mümtaz, asistanları ve hemşire Elif uzun günler bilinci kapalı olarak yatan hastasının dönüşünden memnundu. “Neden penguen?”

Hüzünle gülümsedi İbrahim:

“Zaten iki ayakla bile güçbela yürüyorlar.”

Doktor Mümtaz, dudak büktü, elindeki kalemlle başını kaşıdı: “Fark ettiniz demek.”

İbrahim sakın görünmeye çalışıyordu: “Fark edilmeyecek gibi mi?” Toparlanmaya çalıştı, olmadı. Acıyla kasıldı: “Üşüyorum. Güneş aciz kulun ayağına geldi, kul ayağa kalkıp ısıt beni diyemiyor, teşekkür edemiyor güneş!”

Hemşire monitör bilgilerini hasta kartına işledi. “Karın boşluğumdaki şeyler kımıldıyor sanki.” Alnından bacaklarına uzanan bir üşüme sardı bedenini. Kafası, elleri, ayakları, düşünceleri buz kesiyordu. “Üşüyorum

Doktor!” Elif Hemşire dolaptan battaniye alıp İbrahim’in üstünü örterken, Doktor Mümtaz, Kerimoğlu türküsünü mırıldanıyordu. “Bu türküyü söylüyordunuz?” İbrahim, düşünür. Söyleyeceklerini toparlamaya çalışır. “Dünyanın yükü üzerimdeymiş gibi.” Etrafına bakındı. “Bir ara uyandım, mahşer yeri gibiydi orası. Ne olduğunu hayal meyal hatırlıyorum. Hangi vakitteyiz?”

Doktor Mümtaz, “Hangi vakti hatırlıyorsun?”

“Hatırlamıyorum,” dedi İbrahim.

Hemşire telefonuna baktı. “Ağustosun yirmi üçü. Yoğun bakımda bir ay kaldınız. Özel servistesiniz. Doktor Mümtaz, İbrahim’in yarasına baktı. Elif Hemşire sargıları çözüp pansumanı sürdürürken; “Ayağınız için üzgünüz. Kararı zor verdik. Kangren vücudunuza yaylıyordu. Senin rızanı almak için zamanımız yoktu. Neden burada olduğunuzu hatırlamıyor musunuz?”

İbrahim gözlerini yumdu. Helikopterin yayılım ateşini, direnişçilerin çığlıklarını, ambulansın sirenini ve ışıldığını hatırladı. Gözlerini açtı. Nefes nefeseydi:

“Darbe ne oldu? Gece nasıl bitti?”

Doktor Mümtaz gülümsedi: “Engel sizsiniz! Başaramadılar!”

“Oh!” çekti İbrahim. “Giden bacak olsun! Memleket işlerinde küçük bir teferruat.”

Elif Hemşire: “Şimdi onlar düşünsün.”

İbrahim: “Gazete aldrabilir miyiz? Geçmiş günler de olabilir.”

Hemşire hasta takip çizelgesiyle geldi: “Kimliğiniz yoktu üzerinizde, yakınlarınızı bilgilendirmedik.”

*

İbrahim gözlerini araladı, Doktor İsmet, elindeki gazeteyi katlayıp, masaya bıraktı: “Ben Doktor İsmet, psikiyatriniz, nesnel tanımla sanal insan baytarınız. Neden burada olduğum hakkında bilginiz var mı?”

İbrahim ‘evet’ anlamında başını salladı:

“Seni kim çağırdı? Neden buradasın?”

“Dalak ciğer açığı var, belki senden alırlız!”

İbrahim gülümser. “Mandıranın yolunu şaşırmışsınız! Aynana bakıp şeytanlarımı defetmem için kimsenin telkinine ihtiyacım yok! Bakınız ayna deyip geçmeyin. Saygısızlar aynaların da ruhlarını boşalttı. Ara boşluğa baytarları koydular.”

Doktor İsmet tebessüm etti, gözlerini yumdu açtı, başını eğdi:

“Bak bu tespitlerin güzeldi. Aynalarımız görünmez kaza. Seninle iyi anlaşacağız.”

İbrahim kaşlarını çattı. “Dünya savaşları, açlık, su ve petrol kavgaları, yıkılan ekolojik denge. Medeniyet kırılmaları, geri çekilmemiz, yaralı belleğimizin aidiet travması. Ciddi şeyler söylemenin çok fazla anlamı ve gereği kalmadığı inancına tapınmalar, milletin aidiet sorunu, insanı köleleştiren yırtıcı küreselleşme, insanı tutsak eden devasa mağazalar! Çer çöp, çer çöp, çer çöp... Baytarların yapabileceği tek şey kısırlaştırmak. Bir de konuşmak.”

İbrahim yorulmuştu: “Seninle olmaz Doktor. Senin putların çok fazla. Onları kırmak için bin yüz İbrahim, bin yüz balta yetmez!”

Doktor İsmet şaşkıındı, farklı bir malzemeyle karşı karşıya idi:

“Şüphem yok. İtiraz ediyorum. Delisin, anlayamayız. Akıl oyunları olmadan. Ne siz benimle işkence çekin ne de ben travma yaşayayım. Kaybettiğiniz bacağınızı konuşalım.”

“Hatırlatman faydalı oldu. Durumum birazdan çok daha vahim. Omuriliğime komşu olan metalleri çıkarmaya yardımcı olursan, tutunacak bir konumuz olur. Daha faydalı bir iş yapmış olursun.”

*

Kapıların ne kadar ayrıcalıklı nesneler olduğunu hastane odaları çok iyi

bilirdi. Hikâyeleri onlar anlatmalıydı. Koridorda yaklaşan ayak sesleri, gelenin dost olma umuduyla, nabzın en yüksek volümünü yakaladığı seslerdi. Kapı önünde anlık duraksamalar çok uzun gelirdi. Gelen bir dost ile aralanacak olan kapının menteşe gıcirtısı, dünyanın en güzel sesi idi.

Bir buçuk ay üzerine İbrahim’den haber alan İfakat Hanım, hasta yatağının kenarına ilişmiş halde kocasına yaşlı gözlerle bakıyordu.

İbrahim, İfakat Hanım’ın elini tutmuş, gülümsüyordu.

“Vakit nedir hatun? Annemin sağlığı nasıl? Çocuklar ne yapıyor?”

İfakat Hanım mutlu ve sitemkârdı. Endişesini atamamıştı üzerinden.

“Çok iyi,” dedi İfakat Hanım, “Seni buldum, vakitten çok ne var dünyada?” Düşünür. “Eee, sizi nezaretlerde, hapishanelerde ziyaret etmeye alıştık lâkin hastane odası da sana pek yaraşmış gibi. Çok zor günlerdi. Sizden haber alamayınca öldük öldük dirildik!”

“Eyvallah İfakat Hanımcım, ne oldum dememeli.” Kulağına eğildi. “Bu ilaç kokan kabristandan bir an önce nasıl çıkabilirim demeli!”

Kapı açıldı Doktor Mümtaz ve Elif Hemşire odaya girdi. Doktor gülümsüyordu:

“Şu dağlarda geyik kalmadı,” türküsünü söyleyerek yanına geldi. İbrahim İfakat Hanımla tanıştırdı: “Eşim!” dedi. Doktor başını eğdi selamladı. Elif Hemşire askılığa yeni serum şişesini takıp, keleşini açınca damlacıklar zaman sayacı gibi tane tane düşmeye başlamıştı. İbrahim uzatılan hapları yuttu. İfakat Hanım İbrahim’in alnında ve göğsünde biriken teri kuruladı. Doktor Mümtaz İbrahim’in üzerindeki nevresimi çekti. Kesilen bacağı fark eden İfakat Hanım tiz bir çığlık attı. Doktor Mümtaz’ın işaretiyle Elif Hemşire, İfakat Hanım’ı koridora çıkardı. Elif Hemşire anlatmayı denedi:

“Ayağından ve karnından isabet almış, yedi ameliyat geçirdi. Kurtulmasına, sağ kaldığına şükredelim. Kurşun kemiği parçaladı. Ayağını kesmek zorunda kaldık. Kangren olmuştu, son çaremiz... Bel bölgesinde kemiklere saplanmış iki şarapneli alamadık. Sinirlere çok yakın, müdahale edemiyoruz.” İfakat Hanım ağlıyordu. “Sizin sükunetinize ihtiyacı var.”

*

Etten, kemikten, silahsız darbesavarlara dönüşen direnişçiler canlı kalkan olarak darbecilere gecenin infialini yaşatıyordu. Annesinin ayırtında olamadığı cansız bedenine sarılmış sekiz yaşlarındaki kız çocuk, yerde kanlar içinde yatan annesinin kanlı yüzünü küçük eliyle sıvazlıyordu. Dizleri üzerine oturup karnını göğsüne yapıştırmış ağlıyordu:

“Hadi Anne uyuma, gidelim burdan!” Koşmakta olan gence seslendi. “Baksana, annemi uyandıramıyorum, yardım et bize.” Genç koşmaya devam etti. Hırkasını çıkarttı, annesinin başının altına koydu. Kalkıp yürümek için hamle etmeye çalıştı. Dizleri taşımadı onu, yığılıp kaldı. İbrahim, gölgesini ezmeye çalışan çocuğun anlamsız çabasına baktı. Çocuk sümük salya ağlayarak koştururan insanlara bakıyordu. Yanına gelen köpeklerle oynadı. İbrahim ve refüjdeki yaşlı adam yaralı kadının yanına gitti. İbrahim nabzına baktı. Başını üzüntüyle salladı. Yaşlı adam konuşurken uzun, kırılmış sakalı titriyordu:

“Şehide dua! Şefaathimiz olur inşallah!”

Elindeki bayrakla üstünü örttü.

Çocuk ağlamayı kesti, gözyaşlarını gömleğinin koluyla kuruladı.

Biraz endişe, biraz merakla soruyordu:

“Niye örttünüz annemin yüzünü, namaz mı kılacak?”

SEVGİ KIRINTISI

Hilal Öztürk

Defne hariç herkesin gözünde sevgisiz, bed kadının tekiydi. Defne her şeye rağmen annesini çok seviyordu. Annesi kadar uzun olmasa da yaşlıtlarına göre uzun ve güzel bir kızdı. Her gören onun için, “annesinin kopyası” deyince kendiyile gurur duyardı.

Güneşin yüzünde gezip onu ısıtmasıyla araladı gözlerini. Olduğu yerde etrafına bakındı ve “pamuk şekeri” diyerek attı kendini yataktan dışarı. Hemen yatağının kenarında bulunan camın önüne geçti, biraz etrafı izledi ve ne harika bir gün, tam bir pamuk şekeri diye iç

geçirdi. Evet, evet böyle güzel havalı günlere pamuk şekeri benzetmesi yapardı. Özellikle de ağaçların bir gelin edasıyla süslendiği, kuşların bu gelinleri hiç yalnız bırakmadığı, kelebeklerin ahenkle uçtuğu ve doğanın yeniden canlandığı bu bahar günleri, en güzel pamuk

şekerdi onun için. Tabiatın bu uzun soluklu uykusundan uyanışı onu çok heyecanlandırır, içini kıpır kıpır yapardı. Her bahar sanki ben de yeniden doğuyorum, derdi. Keza öyleydi de, iki gün sonra yeniden doğmasa da yeni bir yaş alacaktı bu dünyada.

Ayşe Hanım’ın “Defne, hadi küçük hanım!” diye seslenmesiyle yine fazla oyalandığını ve hemen hazırlanıp kahvaltıya inmesi gerektiğini anladı. Ayşe Hanım -aslında şu “hanım” olayını hiç sevmiyordu Defne ama annesi, çalışanlarla arasındaki çizginin bir kelimeyle dahi olsa belli olması gerektiği inancındaydı. Yine de annesinin dediklerine çok kulak asmıyor, Ayşe Hanım onun hayatında “Ayşe Teyze” olarak yer buluyordu kendine- altmışına merdiven dayamış kısa, tonton, Defne’nin hayatında gördüğü en sevimli kişiydi. Defne her işini onunla yapar, her anında onu yanında bulurdu. Ayşe Teyze, bu evde sıradan bir çalışan değildi yani; evin bel kemiğiydi.

Hızlıca üstünü giyen Defne, merdivenlerden koşarak büyük salondaki kahvaltı masasına oturdu. Ayşe Teyze’ye göz kırparak gülümsedi. Her zaman olduğu gibi geç kaldığı

için somurtan annesine büyük bir coşkuyla “Günaydın, anneciğim!” dedi. Nergis Hanım hiç duymamış gibi kahvaltısını yapmaya devam etti. Nergis Hanım uzun boylu, zayıf, ruh gibi denilecek kadar beyaz, yaşına göre ise oldukça dinç ve güzel bir kadındı. Uzun saçlarıyla Defne’nin gözünde bir prenesti adeta. Ama çoğu zaman cadı olmayı tercih ederdi. Oldukça katı kuralları olan ve insanlarla çok fazla muhatap olmayan bir mizacı vardı. Defne hariç herkesin gözünde sevgisiz, bed kadının tekiydi. Defne her şeye rağmen annesini çok seviyordu. Annesi kadar uzun olmasa da yaşlıtlarına göre uzun ve güzel bir kızdı. Her gören onun için, “annesinin kopyası” deyince kendiyile gurur duyardı.

Annesinin ona aldırış etmemesine alışmıştı. Bu yüzden günaydınının havada uçuşup gitmesini irdilemedi ve o da kahvaltısını yapmaya koyuldu.

Babası hafta içleri kahvaltıya kalmadan çıkardı. Bu zamanlarda kahvaltı sofrasında cenaze sessizliği hüküm sürerdi. Baş başa kahvaltı yapan anne kız hiç konuşmaz ve bu sessizliği bozmazlardı. Defne birkaç defa bu sessiz çığlığı bölmek istediye de annesinden karşılık alamayınca bu isteğini de diğer istekleri gibi geniş rafına kaldırmıştı.

Defne kahvaltısını bitirip koşarak odasına çıktı. Çocuk bayramı olduğu için resmî tatildi ve bu tatil hafta sonuna bağlandığından Ömer, tatili geçirmek için ailesinin yanına gelmişti. Defne, bir an dört aydır Ömer’i görmediğini ve onu ne kadar da özlediğini fark etti. Ömer, Defne’nin ilk ve tek arkadaşındı. Defne, mahallenin çıkışındaki düzlükte oynayan çocukları izlerken tanışmışlar; o günden beri iyi arkadaş olmuşlardı. Defne, üstü kirlenmesin diye diğer çocuklarla oynayamaz hep kenardan oynayanları izlemekle yetinirdi. Oynamak istese de mızız olduğu söylenir, diğer çocuklar tarafından istenmezdi.

Ömer mahalleye yeni taşınmıştı. Ömer’in kalp rahatsızlığı olduğu için diğer çocuklar kadar koşup oynayamıyordu. Yine kenardan imrenerek çocukları izleyen Defne’nin yanına gelmiş ve onunla konuşmaya çalışıyordu.

İkisinin de diğer çocuklardan uzak kalması, çok iyi arkadaş olabilmelerini sağlamıştı. Koşulsuz seviyorlardı birbirlerini. Eksiklikleri ve kötü yanları hiç gözükmüyordu onlara. Ağaç evde sohbet etmeyi, kuşları incelemeyi, yıldızları izlemeyi; kısacası birlikte oldukları her anı çok seviyorlardı. Yine o anlardan biri gelmişti. Üniversiteye gittiği için şehir dışında olan Ömer, üç gün için de olsa gelmişti ve öğleden sonra ağaç evde buluşacaklarına dair sözleşmişlerdi. Defne, iki gün sonra on sekiz yaşında olacağını ve o özel günde tek dostu olan Ömer’in de yanında olacağını düşündükçe heyecanlanıyordu. Hep

kurdukları hayalin gerçekleşmesine çok az kalmıştı. Defne de artık üniversiteye başlayacak ve istedikleri kadar görülebileceklerdi. Bunları düşünürken istemsizce tebessüm ediyor, bir yandan da ıslak saçlarını tarıyordu.

Birden gözüne alnındaki yara izi takıldı. Kötü bir görüntüsü olduğunu düşünse de seviyordu o yara izini. Acı tatlı, kocaman bir yaşanmışlık vardı o izde. Elini yaranın üzerinde gezdirirken o günde buldu kendini. Sıcak bir yaz günüydü. Okullar tatil olduğu için piyano ve dil dersi dışında yapacak bir işi olmazdı. Evde koşup oynaması yasaktı. Koskoca evde üç oda dışında başka odaya da rahat rahat girip çıkamazdı. Annesinden ziyade Ayşe Teyze tembihlerdi onu: "Aman sakın kızım, bir kaza olur." Kaza da dediysem, Nergis Hanım'ın biricik eşyalarına bir zarar gelmesiydi. Eşya tutkunu bir kadındı Nergis Hanım. Özel el dokuması kilimleri, işlemeli koltukları, devasa şamdan ve avizeleri, bir de o çok meşhur aynası... Tüm hayatı bunlardan ibaretti sanki. Gözü gibi bakmak deyimi bile hafif kalırdı onun yanında. Hastalıklı bir sevgiydi onunkisi. Herkes, her şey bir yana o canım eşyaları bir yanaydı. Yalnızca gümüşlükteki eşyalarının tozunu alırken gülümsediği görülürdü. Evdeki hiçbir çalışana elletmez, kendisi saatlerce onlarla uğraşır. Onlarla vakit geçirirkenki hâli Defne'nin hoşuna gitse de neden bir eşya kadar değerinin olmadığını düşünür dururdu kapı aralığından bakarken. Her seferinde de Ayşe Teyze, arkadan sıkıca sarılıp onu kucağına alır ve en sevdiği kurabiyeyi yaptığını söyleyerek onu mutfağa getirirdi. Evde her şeyin bir programı olduğu için eşyaların 'sevilme' yani temizlenme günü de belliydi. Her salı gerçekleşirdi bu seremoni.

O gün Defne yine evde çok sıkılmış, bahçede dolaşmaya çıkmıştı. Ağacın altında uyuyan, aklıtan

kemikleri sayılan bir kedi gördü. Yanına yaklaştı, kedinin çok hâlsiz olduğunu görünce bu sıcaklarda çok susamış olabileceğini düşündü. Hemen kediye kucağına alıp mutfağın yolunu tuttu. Annesi görse kıyamet kopardı. Ama nereden görecekti ki? O şimdi çalışma odasına çekilmiş, plaktan bir parça açmış, uzanıp gözlerini dinlendiriyordur diye geçirdi içinden. Ayşe Teyze'den biraz süt ve su alır, hemen yedirir yollarım kediye diye planlıyordu kafasında. Defne hayvanları çok severdi. Hayvan sevgisini de Ayşe Teyze'nin eşi olan Hasan Amca sayesinde kazanmıştı. Bazen Hasan Amca'yla çiftliğe gider, oradaki hayvanlarla vakit geçirirdi. Bu zamanlarda Defne çok mutlu ve neşeli olurdu. Annesi gibi sevgisiz olacak diyenler, onun bu hâlini görünce bir nebze de olsa utanırdı. Derken mutfağın kapısına kadar usulca geldiler. Defne kucağında kedi ile kapıyı açınca Ayşe Teyze, o manzara karşısında bir çığlık attı. Yüksek bir çığlık olmasa da kedi bir anda irkildi ve kaçmaya başladı. Bu olamazdı. Defne bunu hiç aklına getirmemişti. Ya kedi annesinin biricik eşyalarına zarar verirse, ne yapardı o zaman? Ve korktuğu başına geldi: Kedi meşhur aynanın olduğu odaya bir kaplan edasıyla giriş yaptı. Defne hemen peşinden girip onu yakalayacaktı ki kedinin aynanın üstüne atlamasıyla aynanın düşmesi bir oldu. Düşerken de Defne'den intikamını alıyormuşçasına alnını yardı ve kendini tuzla buz olacak şekilde yere bıraktı. Defne donakalmıştı. Ne olacaktı şimdi, annesine ne diyecekti? Zaten annesi sevmiyordu onu, şimdi iyice nefret edecekti ondan. Bu ayna çok önemliydi, ya annesine üzüntüden bir şey olursa. Tüm bunları düşünürken Ayşe Teyze ve Hasan Amca odaya koştular. Ayşe Teyze, Defne'nin o hâlini görünce bayılacak gibi oldu. "Ölüyor çocuk, çabuk koş Hanım'a haber ver!" dedi ağlayarak. Defne hiçbir şey hissetmiyor, hiçbir tepki vermiyordu. O sırada annesinin koşarak geldiğini

gördü. "Celladım geliyor!" diye geçirdi içinden. Aynasını, en değerli varlığını öldürdüm elbet benim de bir cezam olacaktır, diye düşünüyordu. O da ne, annesi ona doğru geliyor, aynaya hiç bakmıyordu. Bir anda annesinin kolları arasında buldu kendini. On yaşındaydı ve ilk defa annesinin ona sarıldığına şahit oluyordu. Hem de aynasına rağmen. Bu durum daha da şaşırtmıştı Defne'yi. Ama o sıcaklıkla acısını hissetti ve ağlamaya başladı. Apar topar hastaneye götürdüler onu. Allah'tan korkulacak bir şeyi yoktu. Birkaç dikiş ve biraz istirahatle turp gibi olacaktı. O olaydan sonra iki gün annesi başından ayrılmamış daha sonra da eski hâllerine dönmüşlerdi. Tabii bir de artık bazı odalar kilitlenmeye başlanmıştı. Daha katı kurallar gelmiş, artık bahçeye hiçbir hayvanın girmesine müsaade edilmemişti. Ama Defne yine de çok mutluydu. Günlerce başı ağrımış ve ağaç eve gitmesine izin verilmemişe de annesinin sıcak kollarında bir kere de olsa yer bulabilmişti kendine.

Telefonun çalmasıyla irkildi ve kendine geldi. Arayan Ömer'di. Yine düşüncelere dalmış, aynanın karşısında suretine bakarak saatler geçirmişti. Ömer'i beklettiği için azar işitecekti. Telefonunu açtı ve on dakikaya orada olacağını söyledi. Mutfaka indi, Ayşe Teyze'nin onlar için yaptığı o enfes kurabiyeleri aldı ve onu kocaman öperek kapıya doğru yöneldi ki bugünün salı olduğu aklına geldi. Annesinin 'sevme' günüydü bugün. Yine kapı aralığından annesine baktı ve her zamanki gibi bir miktar kıskançlık duydu. O sırada annesiyle göz göze geldi. Annesi gülümseyerek ona göz kırptı. Annesi, ona da bir sevgi kırıntısı göndermişti. İçi kıpır kıpır oldu ve Ömer'i daha fazla bekletmemek için koşarak evden çıktı. Aldığı sevgi kırıntısıyla çok sevdiği ve özlediği arkadaşının yanına doğru ilerledi...

Rukiye Aydın

YEŞİL DENİZ

“Şevkimizi, hızımızı, gücümüzü ve kararlılığımızı gören diğer akrabalarımızdan, komşularımızdan; orman gülleri, zifin, kestane, çam, pelit, meşe, gürgen gibi tüm ağaçlar kenara çekilip bize yer açtılar.” dedi, sevinç yüklü bir vakarla.

Dönemeçli yollarla kaplı dağı tırmanırken ciğerlerim bayram yapmaya başlamıştı. Yüreğim sineme sığmaz duruma gelmişti; tıpkı çocukluğumda, gurbetten dönen babama kavuşmak için nasıl kuş gibi çırpınıyorduyusa şimdi de öyleydi. Çok ağır yol alıyoruz; ne yapsam, kanatlanıp kuş olsam, arabanın camından uçsam, bir an önce çocukluğumu, gençliğimi geçirdiğim evime ulaşısam, diyardım. Bin bir heyecanla, kaplumbağadan hallice

diyebileceğim bir hızla şirin köyüme vardım. Bilmiyorum, belki normal hızla gidiyorduk. Belki sabırsız yüreğime uzun gelmişti yol.

Yıllardır yolumu hasretle bekleyen güzel evimi görmek için ona yüzümü döndüm. El sallayacaktım ama o yoktu. Onun yerinde rüyalarla örülü, yel estikçe hafif dalgalarla kıyıyı okşayan yeşil, engin bir deniz vardı. Öyle ki baktığımda ucu bucağı gözüküyordu. Evime ne oldu?

Yolumu gözlemekten yorulmuş, bir yerlere mi kaçmıştı? Olur mu, cennetten kopup gelmiş bu güzellik denizinden kaçılır mı? Yok, kaçamamıştır; olsa olsa yeşil denizin anaç kolları arasında huzur içinde yaşıyordur. Biraz dikkatli bakınca görebilirim belki diye düşündüm. Dalgaların arasından başını uzatıp bana gülümseyecek, el sallayacak, iyi ki geldin diyecek diye umutla bekledim. Yüreğim çoktan varmıştı yeşil güzelliğin kıyısına, arkasından da kendim...

Kıydan daha seyredilesi idi. Ayaklarımı ılık yelin eşliğinde yaklaşan dalgaya teslim ettim yavaşça. Bir adım, bir adım daha; ilerledikçe bedenimi, kollarımı, yüreğimi, başımı da teslim ettim ona. Saçımı okşadı yeşil kadife elleriyle. O, bunu herkese yapardı; çünkü, sevginin onun yüreğinde var olduğu besbelliydi. Evimi de böyle sarmış sarmalamıştır. Sahi, ben evimi görmeye gelmişim. Mutlaka buralarda bir yerdedir. Öyleyse kulaç atmaya başlayayım, dedim. Kulaçlarımın beni ona götüreceğinden emindim. Gözlerime zümrütten pırıltılar gönderen yumuşacık dalgaların okşadığı bedenimi kaydırarak ilerledim. Ruhumun gizemli bir âleme yükselişi şahaneydi. Yüreğimi bu gizemin çoklu boyutlarında unuttum. Bir süre kayıp olarak kaldım, sonra kendimi zar zor bulunca ne aradığımı sordum. Buraya neden gelmişim? Evimi bulmak için. Bir süre sonra, gümrak sarmaşık saçlarının altından azıcık gözüken yüzünü, dalgaların arasından bana kocaman gülümserken gördüm. Yosun renkli gözlerini bana dikmişti. O an oracıkta neredeyse eriyeceğimi sandım. El sallayarak koştum. O, sarmaşık yenli kollarını bana açmış bekliyordu. Tam yaklaşmışım ki bir baktım, beni ona ulaştıracak eski patika yok olmuş. Envaîçeşit ot, toprak yolu saklamış. Böğürtlen, ısırgan, yaban yoncası, tomara, eğrelti otu, kaşık otu, tilkikuyruğu, horozibiği, labada ve daha birçok adlarını bilmediğim ot, arziendam ediyor. Bütün bu otlara şef olma konusundaki mücadeleyi belli ki, böğürtlen kazanmış. Buraların yönetimi ondan sorulur gibiydi. Kendisini en çok o geliştirmişti, dört bir yana dal budak sararak. Şef böğürtlen, dikenli avuçlarını tıpkı bıçkın bir trafik polisi gibi önüme set yapıp: “Geçit yok, yol vermiyoruz, hele sana hiç!” dedi. Nedenini sordum. “Yıllardır neredeydin? Çok geç geldin. Evini, bizleri hiç özlemedin mi? Bizler seni çok özledik. Sen gittin gideli ona arkadaşlık ettik. Sensizliği unutturmak için ona şarkılar söyledik. O, seni hiç unutmadı, ümidini kesmedi, hep yolunu gözledi durdu. Haklıymış, geç de olsa geldin. Şartlarımız var, eğer bunları yerine getireceğine söz verirken geçmene izin veririz.” dedi. Ona, şartlarının neler olduğunu sordum. “Ya burada bizimle beraber yaşayacaksın ya

da bizi sık sık ziyarete geleceksin!” dedi. Şartlarını kabul ettim. “Tamam, o hâlde bizler de senin yolunu kesmeyeceğiz, kendi köşelerimize çekileceğiz.” dedi, sevinçle dikenli kollarını nazık bir reveransla geri çekerek bana yol verdi.

Bu sırada güzel evim, pür dikkat, iki gözü iki çeşme, sabırsızlıkla bizi seyrediyordu. Kendimi evimin sıcak kollarına attım. Beni hasretle bağrına bastı, sarıp sarmaladı. Sevgiden doğan sitemlerle gönlümü okşadı. “Neden gelmedin bunca yıl, seni çok özledim, gelmeni bekledim?” dedi. Sustum, cevap veremedim, utançtan kızaran yüzümü nereye saklayacağımı bilemedim. Kilitlessen, yarı açık kalmış aralığını ısırganların kapladığı, yağmurdan rengi gitmiş ahşap kapıdan bir suçlu gibi iki büküm içeri süzıldüm. Çoğu yeri çürümüş ahşap odaları, üzeri bir parmak tozlu eski tahta zemini kırmaktan korkarak dolaştım. Saklanacak yer aradım. Odalar ise ağır küf kokularını sunarak bana küskünlüklerini gösterdiler. Onların bu dargın yüzlerini görmeye dayanmadığım için balkona kaçasım geldi. Tavandan yere kadar örülü örümcek ağlarını bozarak koştum. Balkonun kapısını açmak için ittiğimde çürük kapı benim dokunmamı bekliyormuş ki itince yere kapaklandı. Üzerinden geçip kendimi balkona attım. Çıkmak için gözlerimin kapı ağızlarında bekleyen yaşlarıma yol verdim. Zamanla çatlayıp oluşan yarıklardan, çakıl ve kum tanelerinin yayılı olduğu balkona adımımı atar atmaz başımın üzerindeki sarmaşık kâküllü saçağın kenarından ‘pırr’ diye bir serçe fırlayıp uçtu. O an, yüreğim de duramaz oldu, ‘pırr’ diye kanat çırparak ona yetişmek istedi. Uçamadım, sadece özlem yüklü bakışlarım onu takip edebildi. O ise, çoktan yeşil denizin dalgaları arasında kaybolmuştu. Serçenin çıktığı yere baktım, yuvası boştu. Muhtemelen, uçmayı öğrenip yuvayı terk eden son serçeydi. Tekrar kuşun kaybolduğu yöne baktığımda, yeşil denizin davetkâr dalgaları yine beni çağırıyordu.

Sarmaşıkların sahiplendiği, çürümekten neredeyse kopmak üzere olan balkon demirlerine, evin damının kırık dökük kiremitlerine, sarmaşık kâküllü

saçaklarına kadar kollarını uzatan ağaç dallarından biri, yanaklarımda kurumaya yüz tutmuş gözyaşlarımı şefkatli yeşil elleriyle silmeye başladı. Öbür eli de saçımı okşuyor, “Hoş geldin!” diyordu. Gözyaşlarımı silen elin sahibini müthiş merak edip ona döndüm. O an kalbim duracak gibi oldu. Ah! Tanıdım, oydu, çocukluk arkadaşım. Göz göze geldik. “Beni tanıdın mı?” diye sordu. “Evet, tanıdım. Tanımaz mıyım. Akasyam, sevgili arkadaşımı!” diye haykırdım. Hasretle birbirimize sarılırken: “İşte ben, bu şefkatin kucağına emanet ettiğin küçük akasyanı. O günden beri durmadan büyüyor, dal budak salıyorum. Ne kadar büyüdüğümü görüyor musun? Kollarımla gökyüzünü selamlıyorum, başım güneşe degecek neredeyse” dedi. Bir yandan kollarını uzatıp, irili ufaklı akasyaları gösterirken: “İşte, gördüğün bu uçsuz bucaksız yeşil denizi meydana getiren bütün bu akasyalar benim çocuklarım, torunlarım, torunlarımın torunları. Onlara seni anlattım, çok tanımak istediler. Seni çok özledim, neden şimdiye kadar gelmedin? Sen gelmeyince, biz de bari evini saklayalım istedik, sarmaşıklarla el ele verdik, sarıp sarmalayıp koruduk.” diye devam etti. Yüzümü okşayan dostumun elini sıkıca tutarak yere, balkonun kenarına çöktüm, vefasızlığımın sırtıma yüklediği yük dağ gibiydi. Çocukluğumda kardeşlerimle yaptığım gibi, bacaklarımı balkonun kenarından sarkıtıp sallamaya başladım. Gözleri siyah, toplu iğnenin başını andıran kahverengi bir örümcek, yuvasını bozduğum için korkmuş olacak ki telâşla dizime doğru ilerledi. Onu elimle yavaşça balkona koydum.

Çevremi, evimi saran bu güzellik denizi büyüleyiciydi. Hayretim tavan yapmış, şahikaların tepelerinde uçuyordu. Irili ufaklı, saymadığım kadar çok akasya el ele tutuşmuş, ılıcak tatlı bir yelin eşliğinde nazlı nazlı dans ediyordu. O mükemmel sıralı yapraklarının hışırtılarının ezgileriyle birlikte sundukları figürler görülmeye, dinlemeye değerdi. Kanatları, kahverengi çillerle bezeli limon sarısı bir kelebek, elini avucumda sımsıkı tuttuğum dostum akasyanın alt kollarından birine konmuştu. Kısacık ömrünü, bu yeşil cennette geçirmeyi kafasına koymuş gibiydi. Çekirgelerin çaldığı kemanla akasyaların dansının

ritmi, kuşların ezgileri dikkate şayan, eşsiz bir uyum içindeydiler. Tüyleri rengârenk bir saka tam karşımdaki dalda tünemiş, beni selamlıyordu. Onu eskiden tanıdığım bir sakaya benzettim, çocukluğumda annemin devamlı muhabbet ettiği arkadaşı sakaya. Bu, annemin arkadaşının neslinden olmalıydı. Onunla bir süre tatlı tatlı sohbet ettik, havadan sudan konuştuk. Ha, bir de büyük büyük dedelerinden ninelerinden bahsetti. Ben de annemden söz ettim. Sonra bana veda ederek akasyaların dallarını süsleyen diğer sanatçı arkadaşlarının yanına uçtu. Akasyamın elleri ellerimde, sarkıttığım bacaklarımı sallamaya devam ediyordum, bu efsunlu ezgilerin ritmine katılarak. Dostum akasyanın ellerini dudaklarıma yaklaştırıp öperken, avucumda sıkıttığım çiçeğinin bayıltıcı kokusunun burnumun sinüslerini ziyaret ettiğini ve beni fena çarptığını o zaman fark ettim. Demek ki deminden beri burnuma yerleşip beni esriten o eşsiz koku ondan geliyordu. Tamam, hatırladım, çocukluğumda da böyle kokardı. İlk çiçek açtığında, her dakika gider okşar, gelin çiçeklerini andıran beyaz tülümsü çiçeklerini koklar, bir türlü doyamazdım. Ben avucumdakinin kokusunu doyısıya içime çekmeye çalışırken, yavru akasya çiçekleri, anaokulu öğrencileri gibi bir ağızdan: “Bizim de çiçeklerimiz vaar, bizimkiler de çok güzel kokuyoor, bizimkileri de koklaa!” diye bağıştılar. Bu kez çenemi kaldırıp gözlerimi yumdum ve derin ama çok derin bir solukla içime çektim hepsinin kokularını. Sevinçleri görülmeye değerdi. Bu coşku, danslarının ritmini hızlandırmıştı.

Biri daha vardı bu cümbüşe katılmak isteyen; yeşil denize tamamiyla gelemese de akasyaların izin verdiği aralıklardan altın ışıklarını demet demet gönderen güneş. Onu selamlamak istedim. Başımı gökyüzüne kaldırdığımda, mavi tuval üzerinde tatlı, yeşil akasya dallarının birbirlerine yanaşık püsküllü tepelerinin dansını çizen, ustaların ustası ressamın, eşsiz sanat eseriyle karşılaştım. Tam sergilik, harika bir tablo, dedim. Güneş, uzaktan da olsa bizi seyretmekten ve bu tabloda bulunmaktan mutlu olmuştu. Onun mutlu olmasıyla ben de mutlu oldum.

Kulaklarımın labirentlerinde dolaşan çok sesli mest edici bir müzik, göz bebeklerimde yeşilin bilmem kaç masalsı tonu, burnumda çocukluğumdan gelen enfes rayihalar, ellerimde kadim dostumun elleri, ne kadar böylece kaldığımı bilmiyorum, zaman durmuştu.

Birden, bambaşka bir hışırtının hoşluğuyla kendime geldim. Önce çok hafif, tek tük pıtırtilar, sonra aheste aheste, mükemmel bir koro hâlinde gelip orkestranın ritmine katılıyordu. Yağmur damlalarının korosuydu bu ama akasyaların yeşil denizine düşen pıtırtilarının oluşturduğu yağmurun korusu. Yağmur her yere yağdı, evlerin damlarına, toprağa, çimene, çiçeklere, insanlara... Ama bu bambaşka bir melodiydi, diğerlerine benzemiyordu. Damlalar, akasya yapraklarının her birinin üzerinden uçlarına doğru kayarken billura dönüşerek yere iniyorlardı. Bir yandan güneşin sunduğu hüzmeye demetleri, billur damlalarının parlaklığını katbekat ışılatıyordu. Binlerce yaprakta binlerce güneş demetinin, bin kat parlattığı göz kamaştırıcı billur taneleri... Oldum olası severim güneşle sarmaş dolaş yağmuru. Çocukken az mı islanırdık kardeşimle böyle yağmurda. İşte bu kez de seremoniyi, bu doyumsuz nağmeler tamamlamıştı. Billur damlaları toprağa inip akasya kökleriyle buluşurken, yıllarca üst üste dökülen yerdeki gazellerin buram buram kokusu, toprağın o bildik kokusuyla karışarak, deminden beri beni mest eden akasya çiçeklerinin kokusuna ekleniyordu. Bu kadarı da fazla, beni çok şımartıyorsunuz dedim dostum akasyaya. O, dünyaları dolduran kocaman gülümsemesiyle: “O kadar olacak, seni çok özlemiştik, sana kavuşmuşken, bırak da seni istediğimiz kadar şımartalım.” dedi.

Dostuma, onu bu kadar çok çocuk sahibi olmaya iten sebebin ne olduğunu çok merak ettiğimi söyledim. O, “Bir gün bizi ziyaret edeceğine inanıyordum. Seni sevindirmek, mutlu etmek için kendi kendime söz vermişim. Hatırlıyor musun, hani beni ta uzaklardan alıp getirdiğin günü? Beni görünce dünyalar senin olmuştu. Bahçivan, beni arkadaşlarımdan arasından

seçerek sana vermişti. Beni eline aldığında sevinçten neredeyse uçuyordun. O gün sana sınırsız minnet duymuştum. Çünkü beni, vefalı ve şefkatli annemle buluşturup çok mutlu olmama sebep olmuşsun. İşte o gün, kendi kendime söz vermişim, çok kalabalık bir nesil yetiştirip, sonsuz bir yeşil deniz oluşturdum. Dileklerimin bir kısmı yerine geldi.” dedi. Beni unutmayıp minnet duyduğu için vefalı dostuma çok teşekkür ettim. O, “Henüz işimiz bitmedi, daha yapacak çok işimiz var. Niyetimiz önce şirin köyümüzü; daha sonra civar köyleri, o da yetmez, güzel vatanımızın yeşil denize hasret kalmış bütün köylerini doldurmak.” dedi, sevinçten gözleri parlayarak. Yavrularını kesilmekten nasıl kurtardığını sordum. Gülümseyip muzipçe göz kırparken, “Vücutlarımızın her yerini sivri dikenlerle kaplattık.” dedi. “Köyde çok insan kalmadı nasılsa, büyük şehirlere göç ettiler, şehirlerde ne buldularsa. Yalnız dört beş ihtiyar kalmıştı, onlar da bizi biçmeye göz kestiremediler, böylece kesilmekten kurtulduk. Köyün yarısından çoğunu zapt ettik; az kaldı, bu gidişle, önümüzdeki yıllarda diğer köyleri de dalga dalga doldururuz.” dedi. Bu kadar hızlı nasıl ilerleyebildiklerini sordum. “İlerlemeye istekli güçlü köklerimiz, kalabalık ve bölünmez birliğimiz var. Hem çok eskiden, çağlar öncesinde yaşamış ninemiz Daphne’den öğüt aldık. Onun yaşamını örnek aldık. Tıpkı, Apollon’dan kaçan Daphne’nin, toprak ananın kucağına yerleştiği kökler gibi, binlerce yıldır yaşayan güçlü köklerimiz var. O ne yapmıştı? Kendisini Apollon’a teslim etmemek için toprak ananın kucağındaki köklerini güçlendirmişti. Biz de onun gibi yeşil kollarımızı yerin altından güzel yurdumuzun her yerine uzatıp, kel kalmış yerlerinden yeşilce fıkrıracağız. Hedefimiz Yeşil Deniz’siz hiçbir yer bırakmamak.” dedi ve heyecanla devam etti:

“Şevkimizi, hızımızı, gücümüzü ve kararlılığımızı gören diğer akrabalarımızdan, komşularımızdan; orman gülleri, zifin, kestane, çam, pelit, meşe, gürgen gibi tüm ağaçlar kenara çekilip bize yer açılar.” dedi, sevinç yüklü bir vakarla.

Kadim dostumun bu son sözlerine büsbütün bayıldım. Avucumdaki mis kokulu ellerini öperken: “Ben de sizinleyim!” dedim.

Hayati Baki

SADECE YALNIZLIK

Duran zamanı dinliyorum birazdan şu bulut sağanağının altında ıslanan ağacın kalbini. Rüzgâr ve sessizliğin kavuştuğu dilde, doğal dilde, öpüşmenin tadı başka. Evin sarkacı, kimsesizliği çağırıyor yanına, söyleşmek için hâlini: Derin hüznünü elbet. Dallarım kurumaya tuttu aynasını: Âlâ yasını, aynasını. İçinden geçiyor yalnız ağacın içindeki yalnızlık: Ürperen bulutların kalbiyle üşüyen tuhaf lisan, yalnızlık: Sar beni, ısıt beni şimdiden.

Bir akarsu eksik, bir şarkı, bir el. Dokunmanın ritmiyle çayır çimen, otların rayihası, yılanın unuttuğu patika. Giden yok. Şu gelen kim? Ayakları, hangi bahçede kalmış? gözleri, kalbi hangi ormanın evinde? Birden bire bir şimşek: rüzgârla beraber kardeş yalnızlığın alnında deliriyor. Keder yüklü korkuyla: Kıyının soluğuna dayamış akşamın dilini. Bu ses de neyin nesi? yabancı! hangi atın taylarıyla sevincini imliyor? bilinmez sanki hançerle kesilmiş akarsu! Hayır, kan değil, bu: Sevindim, sevincim gümrah zamana yayılmış. İpekten sonbaharın som şehriyin yaprakları. Dikkat isterim buna! Gün, ateşler içinde.

Akşam oluyor, oldu. Düşüncenin izlerinde yürüyor kaplumbağa, dalgınlıkla yürüyor. Yağmurlu, tekağaç ne söylüyor? rikkat içinde doğa! Duran zamanı dinliyorum, ölü evin içinde ölü zaman duruyor; kapının eşiğinden sızıyor/sızar ışık yine de. Barbar insandan uzaktayım, ırağım dehşet böğürtüden. Doğal dilden bir öpücük uzat bana, yolla kuşların dilinden.

Dilini düşündüm bütün gün yalnızlığın: sadece yalnızlığın.

Hasan Suver

SEN MİSİN?

Okyanus gibi yüreğinde
Umutları dört nala koşturan
Malazgirt rüzgârlarını estirip
Mevlana gibi Anadolu'yu kuran
Yeni ufukların kartalı
Sen misin?
İstanbul kadar renkli, Mekke gibi
kararlı
Viyana kadar kızıl elma, Medine gibi
candan
Sarıkamy'nda çaresiz, Çanakkale'de
iman
Dumlupınar'dan, Sakarya'dan, Ege'ye
akan
Damarlarımızdaki destan
Sen misin?
Çağı aşan azme bak ve ürper
Ruh damarları kopmuş tutsak akıl
Bektaş, Edebalı ve Sinan
Ayva gibi sabır, nar gibi bir
Köklerimizle buluşan
Bengisu
Sen misin?
İhanetlerle kavrulan coğrafyanın
Barışa susayan güllerini
Yunus'un pınarına çağırın

Kökü gövdesinden ayrılmış
medeniyetimin
Diriliş ruhu
Sen misin?
Çeşit çeşit yılanlara aldırmadan
Adaleti zulmün suratına çarpan
Yaralıya derman zalime ferman olan
Sahte demokratların maskesini yırtıp
Haydut planlarını bozan
Tarihin yeni mimarı
Sen misin?

Bir avuç güvercin, bir nefes bahar
Bir goncanın rengi toprağa akar
Bir baba yüreğini vurur dağlara
Bir annenin yüreği ülkeyi yakar
Barışın Fatih
Sen misin?
Tuna sularını geri ister mi
Karadeniz'den?
Nil hâlâ Fırat için mi sürünür çöllerde?
Mazlumların bayrak beklediği
yerlerde
Çağa umut eken
Bahçıvan
Sen misin?

Güzin Şahinler

BOŞ DUVAR

Konuşup duruyor boş duvar
Karşısında bir dinleyen varmış gibi
Yalanım varsa günahı boynuma
Şiirlerim de bakmaz oldu yüzüme
Bu zehir zıkkım kör zamanlarda
Çıktım bir sebepten geldim bir boşluğa
Hayta gönlüm yeşilleniyo ölümüne
Gülsün diyorum dünya artık bana, gülsün gene
Parmağınızı sallamayın öyle böyle
Ben hâlâ laf dinlemez çocuk taşırım içimde

Sektirdiğim taşlardan kale yaptım
Paçalarımdan sızan keder aman bulaşmasın size
Nasılsa insansız bir orman bulurum kendime

Gidip de dönmem, dönmeyen bilir bunu
Unutun beni, büyütün camı kırık merceklerle

Kendimi inkâra gidiyorum
Yama üstüne yama
Anlatsın boş duvar, anlatsın külah dolsun
Yalanım varsa günahınız boynuma

Mustafa Ruhi Şirin

GÜLEREK DOĞARIZ!

Karadeniz'de
Bilmece sorar gibi
Horon oynar gibi
Koşar çocuklar okula

Bir güzel
Şaka alfabesi yazar
Her biri büyüdükçe
Tahtaya

Kambur devimize göre
Hazırdır ayda
Bahçeli evimiz

Merdivensiz
Ağaca çıkan kemençe
Bir olup
Horon teper hamsiyle

Görünür Fadime'ye
Dünya hep iyi
Temel'e göre umut
İyiden de güzel
Hep pekiyi

AYTEKİN ÇAKMAKÇI'YLA SİNEMA ÜZERİNE

11 Mart 2021 günü 75 yaşında kaybettiğimiz Türk sinemasının en önemli yönetmenlerinden Aytekin Çakmakçı'yla 2019 yılında yaptığımız röportajı ilk kez yayımlıyoruz.

Röportaj:

M. Nihat Malkoç

Aytekin Ağabey hayatınızı, özellikle de çocukluk yıllarınızı kısaca anlatır mısınız bize?

Trabzon kökenli bir ailenin çocuğuyum. Babam denizciydi İstanbul'a tayini çıktı. O zamanlar annem bana hamileydi.

İstanbul'da okurken okul harçlığı çıkarmak için abimle ikimiz küçük işler yapardık. Yaşımıza uygun şekercilik, niyetçilik gibi. İlerleyen yıllarda abimin yaptığı el arabasıyla kavun, karpuz satardık mahalle aralarında. Annem bize, "İki kardeş birbirinizin elini bırakmayın!" derdi hep. Neyse hayat böyle sürerken lise son sınıfa geçtim.

Görüntü yönetmenliğine giden yol nasıl açıldı size? Daha evvel böyle bir merakınız var mıydı?

Öğrenciyim. Bir gün arkadaşım, "Kameracı asistanlığı var, yapar mısın?" dedi. "Nedir o?" dedim. "Fotoğrafçılıkla ilgili bir film var." dedi. "Hem fotoğraf öğrenirsin hem para kazanırsın."

Aklıma yattı bu iş, kabul ettim. Yaz tatilinde iki filmi peş peşe bitirdik.

Babanız bu merakınızı nasıl karşıladı?

Babam sinemacılığı sevmemişti, dedi ki: "Artık okul başlıyor. Bu sinema belasından kurtar kendini." Ona okulu bırakacağımı, mesleğe devam edeceğimi, söyledim. Babam çok şaşırdı ve sinirlendi. "Öyle şey olmaz!" dedi. "Abilerin okuyor, sen de okuyacaksın."

Siz babanızdan böyle sert bir tepki bekliyor muydunuz?

Sinemacılığın ne olduğu belirsiz, sinemacılık televizyon olduğu için bilinmiyor. Ön yargılı davrandı. Yargısında hak vardır. Bu bir tercih meselesiydi. "Kovarım seni evden." dedi, kovdu.

Evden kovulunca ne yaptınız?

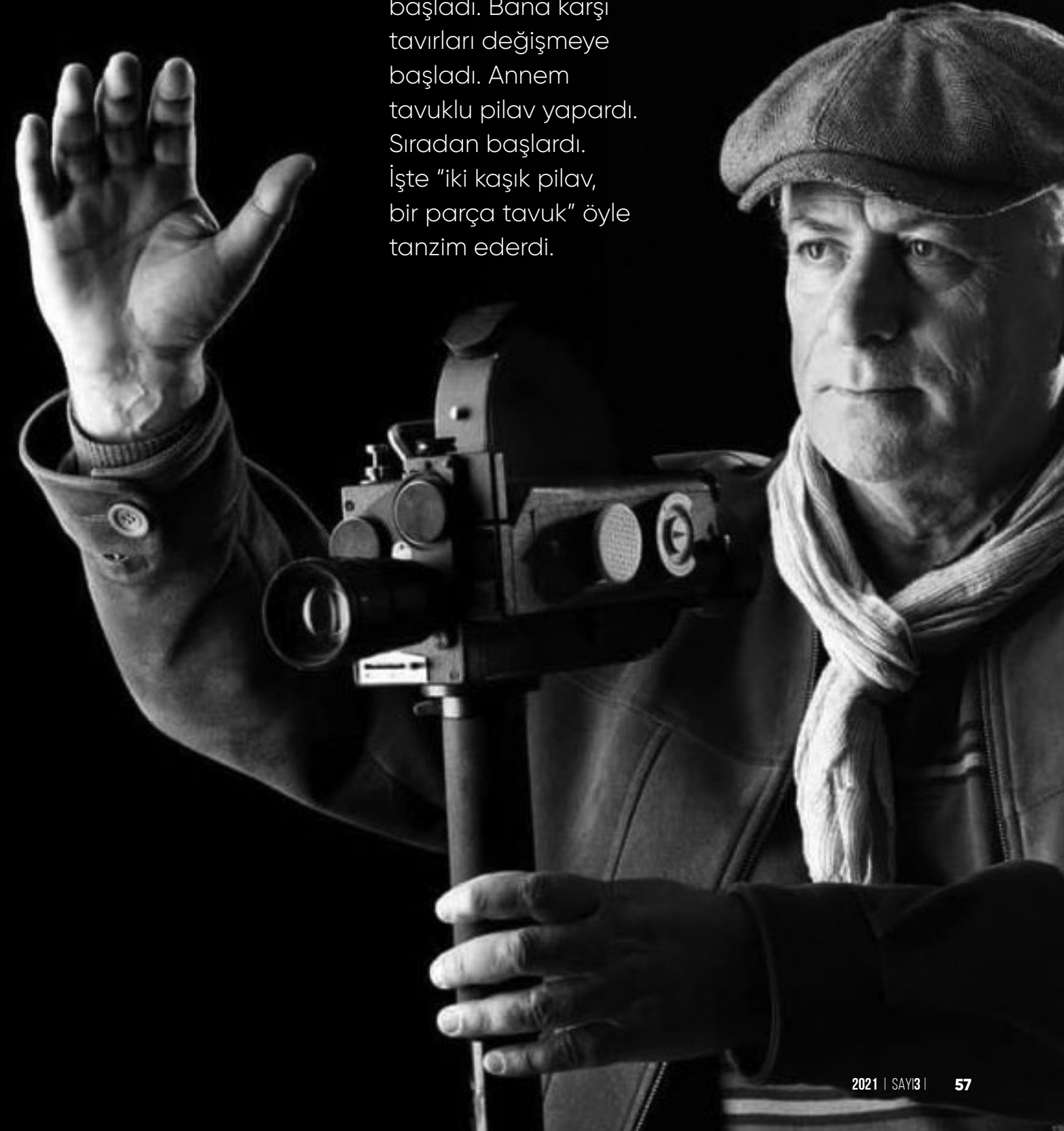
Erman Film'e gittim ve anlattım durumu orda çalıştığım üstlerime. Onlar da Erman Film'in deposunda kalmamı sağladılar, koşul yarattılar. On sekiz gün Erman Film'in deposunda yattım, kalktım. Üstüme kilitliyorlardı hanın kapısını. Sabah işe gelince kapıları açıyorlardı.

Evdekiler arayıp sormadı mı sizi?

On sekizinci gün eniştem geldi. "Baban kalp krizi geçirdi, eve gel." dedi. Babam kalp hastasıydı zaten.

“

Babam eve gelirken, "Gözün aydın, oğlun meşhur olmuş. Bizimki hayta, hâlâ adam olmadı." gibi şeyler deniliyordu. Babam, tabii gururlanmaya başladı. Bana karşı tavırları değişmeye başladı. Annem tavuklu pilav yapardı. Sıradan başlardı. İşte "iki kaşık pilav, bir parça tavuk" öyle tanzim ederdi.

“

Eşim, “Her gece tavana bakıyorsun. Git çek, olursa olur; olmazsa olmaz. Ama bir daha yaptım, olmadı dersin.” dedi.

sonra, nasıl böyle bir şey yaptım diye. Kolay bir şey değil. Ataerkil baskısı altındasın. Ben okumayacağım, sinemacılık yapacağım, bunun pişmanlığını yaşamıyorum ama sıkıntılarını dersin sıkıntılarını yaşadım. Ama iyi ki kararımda durmuşum. Neyse, bunun sonucunu sonra anlatayım.

Babanızın bu tavrı uzun sürdü mü? Sonra neler yaşandı?

Ben öylece sinemacılığa başlamışım. Ama babam benimle konuşmuyor. Aramızda mesafe var. Bu beni çok rahatsız ediyor. Bu arada benim yazın çalıştığım filmde kadınlar matinesi vardı. Mahallenin kadınları, kadınlar gününde ev hazırlığı yapar, erzak hazırlardı. Bir de büyük beyaz mendiller vardı. Büyük beyaz mendiller alınır, ağlarken göz yaşları silinirdi. Çünkü hep ağlandığı için büyük mendiller sırlıklam olurdu. Kriterleri şöyleydi onların: Hangi film daha çok ağılatıyorsa o film iyi film. Yani iyi film, kaliteli film öyle oluyordu. Böylece mahallemize gelen ilk çalıştığım filme gittiler. İşte jenerik başlıyor. Ben diyelim ki ellinci sıradayım. Yani orda amelelik yapıyorum. Malzeme taşıyorum. Bir çeşit kamera amelesi. Ellinci sırada adım yazıyor ama bu durum mahalleye şöyle yayıldı. Şehir

efsaneleri böyle doğuyor ya: “İzzet Günay, Hülya Koçyiğit, Aytekin Çakmakçı üçü yan yanaymış.” Bunun gibi lanse edildi. Aytekin, İzzet Günay ve Hülya Koçyiğit ile yan yana yazıldı. Biz gördük diyorlar ve yemin de ediyorlardı. Ama aradaki mesafeyi söylemiyorlardı.

Bu durum sizde ve babanızda bir değişim meydana getirdi mi?

Bir anda ben çok meşhur oldum. Anneme ziyaretler başladı. Şöhretin annesi konumuna geldi. Babam eve gelirken, “Gözün aydın, oğlun meşhur olmuş. Bizimki hayta, hâlâ adam olmadı.” gibi şeyler deniliyordu. Babam, tabii gururlanmaya başladı. Bana karşı tavırları değişmeye başladı. Annem tavuklu pilav yapardı. Sıradan başlardı. İşte “iki kaşık pilav, bir parça tavuk” öyle tanzim ederdi. Aynısını yaptı. Beni geçti. Bu sefer babama geldi. Babam dedi ki “Aytekin yoruluyor, ona bir kaşık daha fazla koy.”

O an, babamın beni sinemacılığa kabul ettiği andı. Ben çok mutlu oldum. Sinemacılık yapıyordum ama baskı ile alınmış bir izindi. O an, ilk en büyük mutluluğumu yaşadığım andı. Sonra yolculuk böyle başladı.

Bir de liseyi dışarıdan bitirme meselesi vardı galiba.

İlerleyen zamanda sinemacılığa girdikten sonra açık öğretimde liseyi bitirdim. Meslekte o diplomaya da çok ihtiyacım yoktu. Sonuna kadar gelmişiz. Annemin baskısıyla diplomayı aldım. Kamera asistanlığı yaparken set fotoğrafçılığı eğitimi vermeye başlamıştım. Askere gittim, geldim. Aynı devam ediyor, set fotoğrafçılığı, kamera asistanlığı. Bu arada çektiğim fotoğraflar, özellikle “Tatlı Dillim, Canım Kardeşim” gibi filmlerin fotoğrafları çok beğenilmeye başladı. Teklifler almaya başladım fotoğrafçılık üzerine. Fotoğrafçılık, görüntü yönetmenliğinin ana yapısını oluşturan metafor. Sonra böyle sürdü gitti hayatım.

Fotoğraf çekmeye nasıl başladınız?

Ben onu iskaladım. Sünnet düşünümde büyük abim bana bir tane ucuz basit bakalit bir fotoğraf makinesi hediye etti. O makineyle fotoğrafçılığı öğrenmedim ama fotoğraf diye bir düşünce belirmeye başladı bende. Yani düşünce olarak büyümeye başlayınca “Fotoğrafçılık nedir?” diye elime geçen dergilerden, gazetelerden araştırıp takip eder oldum. O hediye beni artık fotoğrafı düşündürmeye sevk etti. Sonra işte bana teklif yapan bir arkadaş da mahalleden arkadaşım prodüksiyon asistanıydı. O, “Hem para kazanırsın hem fotoğraf öğrenirsin.” teklifi cazip gelmişti bana. Balıklama girdim işe. Başlayış öyle başladı, öyle de yürüdü.

Sizin bir de reklam kameramanlığı süreciniz var.

Sonra reklam kameramanlığı başladı. Reklam kameramanlığı, reklam fotoğrafçılığıyla aynı anda yürüdü. Fakat kafamda hep sinema, drama yapmak var. Bir teklif geldi o ara. Küçük bütçeli bir film. Çok arzu ettiğim bir film değil. Eşime, “Böyle bir teklif var.” dedim. Bir yandan da reklamda maaşlıyım. İşimden ayrılırsam iş bulamam korkusu var. Desteğe ihtiyacım var yani.

Eşiniz nasıl karşıladı bu teklifi?

Eşim, “Her gece tavana bakıyorsun. Git çek, olursa olur; olmazsa olmaz. Ama bir daha yaptım, olmadı dersin.” dedi. Böyle deyince ben cesaretlendim. “Tamam, filmi çekiyorum.” dedim. O film bitti. Bekleyiş içerisindeyken kısa bir sürede, on gün kadar kısa bir mesafede ikinci bir iş geldi. Sonra 10-15 gün arayla üçüncü iş geldi. Yavaş yavaş benim ilgim dramaya doğru kayıyordu. Bundan da mutlu oluyorum, bir yandan da kaygılarım var. Yani bu sorun olacak. Neyse her gelen filmin standardı yükseliyordu. Hem bütçe hem içerik hem de prodüksiyon bakımından bu iş, hayatıma müdahale etmeye başladı.

Dramada epey çevre edindim. Sonra “Yılanların Öcü” geldi. “Yılanların Öcü” ile ilk “Altın Portakal”ı aldım. En iyi görüntü yönetmeni ödülü. Böylelikle kaderim çizilmiş oldu. Sonra o yolda devam etmeye başladım. Reklamdan uzaklaştım.

Meslek hayatınızda en çok zorlandığınız durum neydi?

O yıllarda sinema üzerine yabancı dergiler ve kitaplar vardı. Mesleğimde ilerlemek için o dergilere ihtiyacım vardı. Yabancı dilim de yok. Yabancı dil öğrenebilmek için Amerikan Görüntü Yönetmenliği Derneği’ne üye oldum. Belli bir ücreti var. Bedava üye yapmıyorlar. Çünkü her ay bir dergi gönderiyorlar. Derginin de bir ücreti var.

Görüntü yönetmenliğinin nitelikleri nelerdir?

Sinemada görüntü yönetmeninin görevi kartpostal çekmek, oyuncuyu güzel çıkarmak değil. Dramada, trajedinin talep ettiği görüntüyü ve atmosferi yaratmak görüntü yönetmeninin birinci görevidir.

Bunda başarılı olmak zorundadır. Bunu başardığı takdirde görüntü yönetmeni görevini layıkıyla yapmış demektir. Aynı işi yapan iki tür insan var. İki türe de görüntü yönetmeni deniyor. Görüntü yönetmenliği unvanını gerçekten hak eden ve azınlıkta olan sadece bir kesim görüntü yönetmeni var. Şimdi bir kısım görüntü yönetmenleri var, çektiği görüntülerle filme hizmet verir. Sadece görüntü çeker. Gerçek manada görüntü yönetmeni, yarattığı fotoğrafla, atmosferle, tasarımla hikâyeyi anlatmayı amaçlıyorsa ve bunda başarılı oluyorsa işte o gerçek görüntü yönetmenidir.

Şu an günümüzü değerlendirirken bu sektördeki neler nasıl buluyorsunuz?

Duygularını zayıf buluyorum. Eskiden bir duygusalılık sete hâkimdi. Herkes ilgili ilgisiz, çekilen filmin duygusunu hissedirdi. Yani kendinde hissedirdi. Bugün kimsenin hiçbir şey umurunda değil. Bir heyecan yok. Belki yönetmenin heyecanı var fakat diğerlerinde yok.

Sahneyi, mekânı nasıl belirliyorsunuz?

Yönetmen dekupaj (kesip ayırma) yapıp kenara çekilir. Onların tasarımıyla eyleme dönüşmesi ve yaratım safhası, görüntü yönetmeninin. Yani yönetmen bunları parçalara ayırır, görüntü yönetmeni bunları hayata döker.

Bir reklam filminin ortaya çıkışını en baştan itibaren kısaca anlatır mısınız?

Projede müşteri temsilcileri vardır. Bir de yönetim grubu vardır. Yönetim grubu projeyi kafasında şekillendirir. Metinlerini yazar. Onların işi metin yazmaktır. Sonra ne çekilecekse inilasyon grubu vardır. Ressamlar vardır. Yaratım grubu dertlerini anlatır. Onlar yapılı, sonra onaylanır. Proje teklife gider. Müşteri temsilcisi teklife gider. İkna etmeye çalışır. Kendisinin ikna kabiliyeti yüksek olmalıdır. Tabii onların kreatif sanatları bilmiş olmaları gerekir.

En çok sevdiğiniz ya da çekerken zevk aldığınız filminiz hangisidir?

“Biri ve Diğerleri”, “Mum Kokulu Kadınlar”, “Muhsin Bey”, “Arabesk”, biraz hüzünlü bir set arkasıydı. Ertem Eğilmez kritik bir durumdaydı. Yani her an öldü ölecek gibiydi. Biz onun düşüncelerini alıp sete gidip uygulama yapıyorduk. Sonra ona filmi izletiyorduk. “Şurası olmamış, burası olmamış.” diyordu bize. Talimatlar veriyor veya vermiyor.

Korku filmi çektiniz mi, çekmeyi düşündünüz mü?

Hayır.

Son zamanlarda çıkan “Müslüm” filmini izlediniz mi?

Onu ayrı tutuyorum. Müslüm diye değil. Görüntü yönetmeni ile kameraman arasındaki farkı ortaya koymuşlar. Yani çok güzel işlemişler, çok da başarılı olmuşlar. Tam da kameramanla görüntü yönetmeni arasındaki fark için güzel bir örnektir.

Yönetmenliğini yaptığınız belgesel filminiz var mı?

“Bir Trabzon Hikâyesi (2011)” adlı belgesel filmini yapmışım.

Görüntü yönetmenliğini yaptığınız sinema filmleri hangileridir?

Hangi birini söyleyeyim ki...Acı (1984), Darbe (1984), Kara Bahtım Kem

Talihim (1984), Kan (1985), Kul Sevdası (1985), Sevmek Günah mı? (1985), Yaşamadım ki Ben (1985), Anadan Ayrı (1985), Yılanların Öcü (1985), Gizli Yara (1985), Sarı Belâ (1985), Güldür Yüzünü (1985), Güneşe Köprü (1986), Suçumuz İnsan Olmak (1986), Çağdaş Bir Köle (1986), Prenses (1986), Sen Türkülerini Söyle (1986), Umut Sokağı (1986), Bir Avuç Gökyüzü (1987), Muhsin Bey (1987), Biri ve Diğerleri (1987), Alnımdaki Bıçak Yarası (1987), Bomba (1987), İpekçe (1987), Yedi Uyuyanlar (1988), Arabesk (1988), Düttürü Dünya (1988), Sessiz Fırtına (1989), Ekran Aşıkları (1989), Tatar Ramazan (1990), Kurt Kanunu (1991), Uzlaşma (1991), İmdat ile Zarife (1991), Cazibe Hanım’ın Gündüz Düşleri (1992), Kurşun Adres Sormaz (1992), Kurt Kanunu (1992), Kız Kulesi Aşıkları - Hera ile Leandros (1993), Sessiz Çılgılık (1994), Bize Nasıl Kıydınız? (1994), Yumuşak Ten (1994), Günah

Tohumu (1994), Mum Kokulu Kadınlar (1996), Hollywood Kaçakları (1996), Ali (1996), Işıklar Sönmesin (1997).

Görüntü yönetmenliğini yaptığınız televizyon filmlerinden söz etsek?

Yalnız Efe (1987), Atlı Karınca (1989), Ahi Evran (1989), Hacı Bektaş-ı Veli (1989), Deniz Gurbetçileri (1991), Danimarkalı Gelin (1993), Barışta Savaşanlar (2000).

Bugüne kadar aldığınız ödüllerini sormak isterim.

Altın Portakal Ödülü (Yılanların Öcü – Kan-1986), İfsak Sinema Ödülü (1992), Altın Koza Ödülü (Mum Kokulu Kadınlar- Işıklar Sönmesin-1996), Altın Kelebek TV Ödülü (Baba Evi-1998), İstanbul Film Festivali Sinema Onur Ödülü (2013), Sinefest Emek Ödülü (2014), Altın Koza 100. Yıl Emek Ödülü (2014), Trabzon Gazeteciler Cemiyeti Sanat Ödülü (2015), Türsak Tüm Zamanların En İyi 10 Görüntü Yönetmeni Ödülü (2015), İLEV İletişim Ödülü (2017)

Kıymetli vaktinizi bize ayırdığınız ve de sorularımızı büyük bir samimiyetle cevapladığınız için çok teşekkür ederim.

Bana bu imkânı verdiğiniz için asıl ben size teşekkür ederim.

Hacı Hasan'ın (Çelebi) H.1288/M.1872 yılında yaptırdığı kitabe.

“SIDK U İHLÂS ÜZRE YAPILDI BU HÂNE”: TRABZON (TÜFEKÇİ KÖYÜ) KIRSAL MİMARİSİNDE BİR KİTÂBE

Ayhan Çelebi¹

¹ İnş. Müh. M. Ayhan Çelebi, kitabeyi yaptıran Hacı Hasan'ın 5.kuşak torunudur.

Kitabenin bulunduğu Hacı Hasan evi.

BİLGİ KAYNAĞI

Mimari eserlerin bir gelenek hâlinde uygulanmış en güzel hususiyetlerinden biri; hiç şüphesiz onların en göze çarpan yerlerine yerleştirilmiş olan banisini, ustasını, eser sahibiyle ilgili şiirleri, mesaj niteliğinde üzerinde işlenmiş yazıları ve inşa tarihini ihtiva eden kısımlardır.

Kitabeler bulundukları yapıya dair bilgiler veren, oyma veya kabartma yoluyla kazındığı estetik görüntü ile önemli bir mimari ögesi olan, manzum ve nesir yazılışlarıyla da edebi metin olan, aynı zamanda tarihe hem şahit hem de kaynak olan levhalaradır.

ARUZ VEZNİ İLE YAZILMIŞ

Trabzon ili Çaykara ilçesi Tüfekçi² (Arşela) köyünde bulunan bu kitabe; H.1288/M.1872 yılında yeni bir ev yaptıran Hacı Hasan (Çelebi) tarafından inşa kitabesi olarak aruz vezniyle kaleme alınmış ve evin misafir odasında yörede ocak denilen şöminenin alın taşına nakşettirilmiştir (Görsel 1 ve 2).

Evin sahibi Hacı Hasan H.1239/M.1823 yılında doğdu. Babası Kara Mehmet H.1245/M.1829 yılında gönüllü olarak gittiği Bayburt/Aydıntepe’de (Hart) Osmanlı-Rus Harbi’nde şehit düştüğünde 6 yaşında idi. Yakınlarının himayesi ile kendisini çok iyi yetiştirdi. Tüccar ve tuğracılık yaptı, dükkânı vardı. Yıllarca başta Malatya olmak üzere çeşitli yerlere kervanıyla seferlere çıktı. Bir müddet de Of kazasında İdare Azalığı yaptı (H.1306/M.1890).

O dönemden kalan evdeki seramik sürâhi.

Hacı Hasan’ın mührü (Hasan Hilmi 1306).

VAKIF OLARAK VASİYET ETMİŞ

Kitabenin bulunduğu evini kendi ifadesiyle 215 altına yaptırmıştır. Evi ile önündeki araziye torunlarından ihtiyacı olanların kalıp yaşayabilmesi için vakıf olarak vasiyet etmiştir. Bu ev 1915 yılında Rus işgalinde de karargâh olarak kullanılmıştır. Ev 1968-70 yıllarında önemli ölçüde tamirat görmüştür (Görsel 3). Üst kattaki misafir yatak odasında işlemeli

ahşap tavan ve lambası hâlen durmaktadır (Görsel 4). Hacı Hasan’dan günümüze H.1306/M.1890 tarihli kendi şahsına ait pirinç mühür ile uzun silindirik boyunlu seramik bir sürâhi kalmıştır (Görsel 5 ve 6).

Evin misafir odasına yaptırdığı bu şöminenin alnındaki işlenmeye elverişli taş Sürmene/ Köprübaşı’ndaki bir mezradan getirtilmiştir. Taşınırken veya işlenirken kırılan taş, yeniden aynı yerden temin edilmiştir. Kitabenin taşta işlenmesini Çaykara/Şahinkaya (Şur) köyünden maharetli taş ustası Mahmut Usta yapmıştır.

YEMEN’DE ŞEHİT DÜŞMÜŞ

Hacı Hasan’ın tek oğlu olan Mustafa, babasının ölümünden 3 yıl önce 1905 yılında; Of Redif Taburu ile gittiği Yemen’de şehit düşmüştür. Mustafa’nın tek oğlu ve Hacı Hasan’ın da tek torunu olan Hacı Mehmet Hanefi (1897-1975) İstiklal Gazisi’dir. Burada verdiğimiz tüm bilgileri, 1970-75 yıllarında ODTÜ öğrencisi olan torunu Nafi Kemal Çelebi (1951-2004) ondan dinleyerek kayda geçirmiş ve bu bilgilerin günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

Elimizde bulunan tercümenin son şeklini alması için metnin kontrolünü 2020 yılında öğrencisi bulunduğum Ankara DTCF’de Eski Türk Edebiyatı Öğretim Görevlisi Dr. Ebubekir S. Şahin yapmıştır.

GÜNEŞİ VE IŞIĞI SİMGELEYEN MOTİFLER

Kitabenin metni çerçeve içine alınmış ve zincir motifiyle tezyin edilmiştir. Metnin sağ ve sol köşesinde güneşin yansımaları ve ışığı simgeleyen motifler vardır (Görsel 7). Ayrıca kaidenin sağ ve solunda birbirine geçmiş biri ters, biri düz iki üçgenden oluşan altı köşeli Mühr-ü Süleyman veya Davut Yıldızı denilen yıldız bulunmaktadır (Görsel 8). Bu sembol kültürümüzde maddi-manevi bütünlüğü ve varlığı temsil eder.

Kaidenin en üstünde kitabenin alınlığı vardır (Görsel 9). Raf olarak da kullanılabilen bu taşın alnında “Huvallehül baki. Tarih 1288. Maaşallahu lek.” yazmaktadır. (Anlamı: Sonsuz ebedi olan sadece Allah’tır. Yapılış tarihi 1288’dir. Bu yapıya övgü ve takdir sanadır.)

KİTABE ARUZ VEZNİNDE FÂİLÂTÜN (3), FÂİLÜN KALIBINDADIR. ANA METİN 14 MISRADAN OLUŞMAKTADIR.

Huvallehül baki. Tarih 1288. Maşaallahu lek.

Bu cihan devri cihandır, kimseye yok hürmeti,
Bu cihan fani cihandır, baki kalmaz devleti.
Sıdk u ihlâs üzre yapıldı bu hâne ey aziz,
Çün gelen anda misafir bulsun izzü rağbeti.
Bunca kuvvet hem derahim sarf olundu bi hisap,
Gayeti budur fakiru misafir şevkati.
Beni lev m etmen azizler yaptırın barihüda,
Her ziyarete gelenler eylesunlar himmeti.
Bu taşı tamir eden üstad kâminden idi,
Hayrile yad eylesunlar her gören bu zahmeti.
Hem bu haneye gelenler nasihat olsun ana
Ekli şurp ana helaldir, kılsa farzı sünneti.
Sahibine ya ilâhi kıl belalardan halâs,
Ahirette ver cemalin huru gilman rûyeti.

Âmile
Şurlu Mahmut

Sahibi
Elhâc Hasan Ğaferallahlehü

İlk 2 mısradan: Dünyanın sürekli değiştiğini, kimseye hürmetinin olamayacağını ve ölümlü olduğunu; mutluluğun ve saadetin sürekli olamayacağını anlatıyor.

3. ve 4. mısradan: Gelen konukların ikram ve saygı görmesi için evin samimiyetle ve gönülden yapıldığından bahsediliyor.

5. ve 6. mısradan: Bu binaya çok para ve gücün sarfedildiğini, misafir olarak geleceklere sevgi ve şefkatle davranılması gerektiğini söylüyor.

7. ve 8. mısradan: Bu evi yaptırdı diye kendisini övmemelerini, onu yaptıranın Allah olduğunu evi ziyarete gelenlerin kalple tasdik etmelerini istiyor.

9. ve 10. mısradan: Bu kitabeyi taş nakşedenin mükemmel ve işinin uzmanı olduğunu, görenlerin bu emeği saygı ve sevgiyle anmalarını söylüyor.

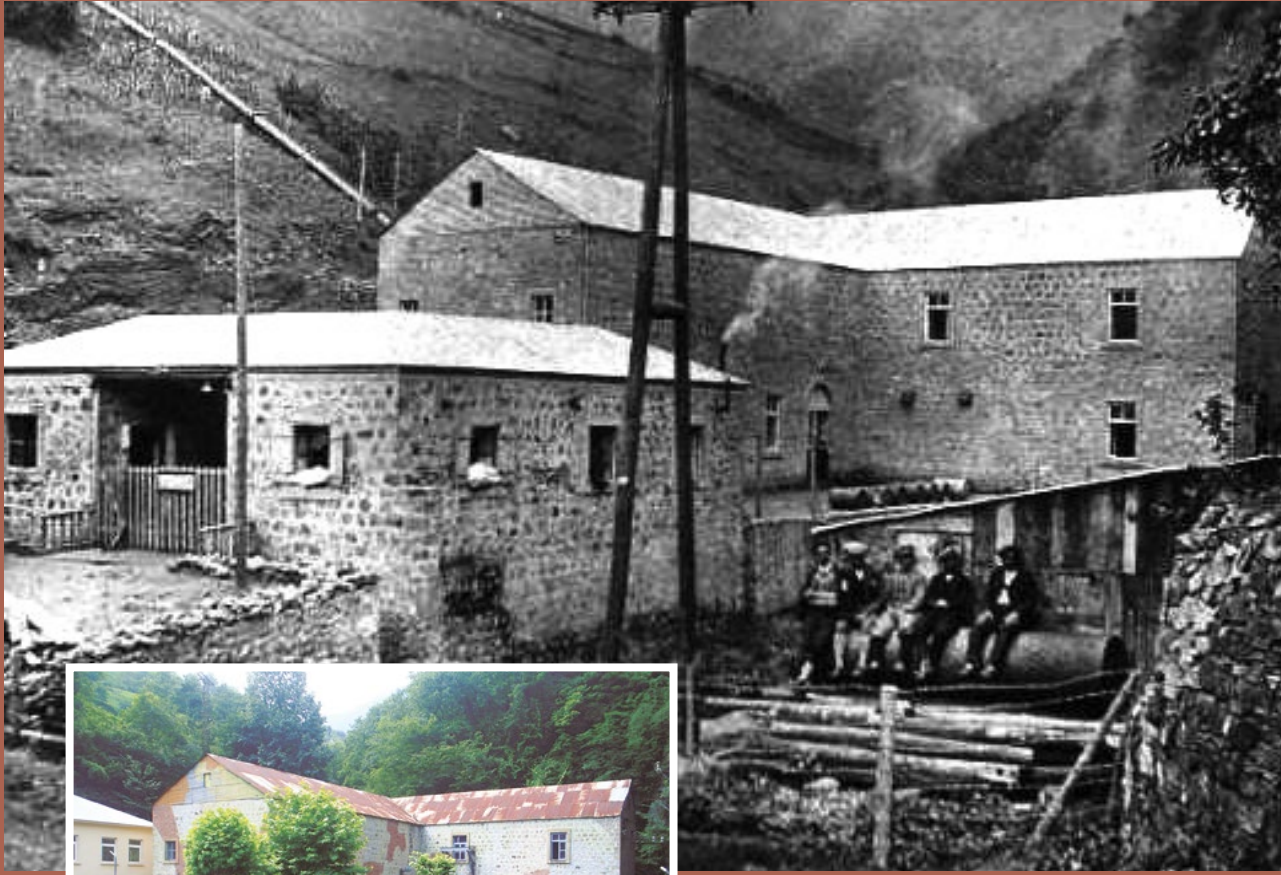
11. ve 12. mısradan: Bu evde kendisinden sonra gelecek nesillerin yedikleri ekmekle, içtikleri çorbanın helalinden olması için namaz kılmalarını ve ibadet yapmalarını tavsiye ediyor.

13. ve 14. mısradan: Bu evi yaptıranın her türlü musibet ve belalardan korunmasını dilerken, öbür dünyada da cennet ve nimetlerle müjdelenmesini niyaz ediyor.

Kitabenin altında; solda taşı işleyen ustanın Şurla Mahmut, sağda sahibinin Hacı Hasan olduğu yazmaktadır.

Ülkemizin birçok yöresinde bu ve benzeri, bugüne kadar meçhul kalmış tarihî yapı, malzemeler ve kitabelerin bir şekilde kimlik bilgileri ile kayıt altına alınması gereklidir. XIX.yüzyılın son çeyreğinde Doğu Karadeniz kırsalında yazılan bu kitabenin mimarlık, dil ve sanat tarihi açısından yöreyle ilgili yapılacak çalışmalarda kaynak ve belge olması dileğiyle...

TRABZON’U AYDINLATAN İLK SANTRAL IŞIKLAR

Cumhuriyet döneminin ikinci ve Trabzon’u ilk olarak aydınlatan ve hâlâ aydınlatmaya devam eden Işıklar Santrali’nin kuruluş hikâyesidir.

T Dergi

Birinci Dünya Savaşı öncesinde gaz lambalarıyla aydınlatılan Trabzon, savaş sonrasında çeşitli girişimlerle elektrikle aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Belediye ve ticaret odasının girişimiyle Mart 1924 başında belediye başkanının da içinde bulunduğu Kazazzade Hüseyin, Nemlizade Sabri, Barutçuzade Hacı Ahmet, Hacı Ali Hafizzade Mehmet Salih, Hacı Hamdizade Hacı Hami, Çulhazade Hacı Kadri, Hacı Rüstü Hafız Efendi’lerden oluşan bir heyet şirket kurarak elektriği Trabzon’a getirmek için toplandılar. Bu heyet ön hazırlıkları yapabilmek için Tarsus’ta belediyeye elektrik işleri yapan Fransız asıllı Ribeau’yu Trabzon’a davet etti. 1924 yılının Temmuz ayında Trabzon’a gelerek incelemelere başlayan Mühendis Ribeau, önce Değirmendere’yi gezdi. Daha sonra Sera köyü civarında da incelemeler yaparak en uygun elektrik üretimi yapılacak sahayı keşfetmek için faaliyete başladı. Bu incelemeler sırasında Fransız Mühendis, Akçaabat’a bağlı Visera mevkiinde Uçarsu Şelalesi’nin elektrik üretimi için en uygun yer olduğu kanaatine vararak yeni bir rapor hazırlamıştır. Buradan elde edilecek enerjiyle Akçaabat ilçesi de aydınlatılacaktır. İstikbal gazetesinin Mühendis Ribeau’nun raporuyla ilgili haberi şu şekildedir:

“Teşebbüsatin (girişimin) ilk safhası hitam (son) buldu. Müteşebbis (girişimci) heyet mühendis Mösyö Ribeau’nun Visera suyundan elektrik istihsalı (üretimi) programını kabul etti. İş imtiyaz almaya kaldı.

Visera mevkiindeki Uçarsu’dan istifade suretiyle elektrik istihsalı için tedkikat (inceleme) yapan Mösyö Ribeau’nun raporunu heyet-i müteşebbise kabul etti.

FABRİKA DERE İÇİNE KURULACAK

Bu rapora nazaran, matlup (alınacak) tesisat için yüz altmış dört bin lira masrafa ihtiyaç vardır. Tesisatin bilcümle aksamı ihtiyati tahminlerle bu masarifat ithal olunmuştur. Visera uçurumunun bugünkü irtifayı (yüksekliği) kafi olmadığı için su

borularla uçurumlu havalıye nakil edilecek ve oradan uçurulacaktır ki, bu suretle elde edilecek uçarın irtifai dört yüz yirmi iki metre olacaktır. Taştan tebaan ettiği için tamamen saf ve berrak olan bu su nakledileceği uçurumdan Galatma Deresi’ne dökülecek ve fabrika dere içinde tesis edilecektir.

YİRMİŞER MUMLUK, YÜRMİ BİN LAMBA

Dört yüz yirmi iki metre uçardan dört bin beygir kuvveti istimal edilebilir (kullanılabilir). Sade bugün yapılmak istenilen tesisat için bu kuvvet ziyade olduğundan şimdilik bin beygir kuvveti istimal edilecektir. Bu kuvvetin husulü için iki türbin makinesine ihtiyaç vardır. Türbinlerin beheri on bin liraya alınabiliyormuş, bilahare fazla kuvvete hasıl olacak derecede sair tesisat yaptırılmak istenirse ilave edilecek türbin makineleri ile kolayca bu maksat hasıl olmuş olacaktır. Şimdilik istihsalı takdir eden bin beygir kuvveti ile yirmişer mumluk yirmi bin lamba temin edilecektir. Mühendis Ribeau bu tesisat için tespit ettiği haritalar vesaire müteşebbis heyet tarafından tamamen kabul edildiği için teşebbüsün birinci safhası hitam bulmuş demektir. Şimdi nöbet bir istida (dilekçe) ile Nafia Vekaleti’nden (Bayındırlık Bakanlığı’ndan) imtiyazı almaya kaldı. Bu meselenin de uzun müddet gecikmeyeceği ümit olunabilir.” denildikten sonra oluşturulacak anonim şirket için çıkartılacak hisse senetleri üzerinde duran gazeteye göre, bu senetler asgari bin kuruş olacakmış denilerek, bu paranın fazla olduğu ileri sürülmektedir.

YAPIMINA 1925 YILINDA BAŞLANMIŞ

Ağustos ayı içerisinde elektrik imtiyazı için Nafia Vekaleti’ne başvuran şirket müteşebbis heyeti, elektrik imtiyazı dışında Akçaabat ile Trabzon arasında tramvay işletme imtiyazı da istemektedir. Nafia Vekaleti’nde Trabzon Mebusu Şefik Bey tarafından takip edilen imtiyaz isteği 1924 yılı sonlarına doğru kabul edilerek 1925 yılı başlarında Mühendis Ribeau’yla

anlaşma imzalanmış ve işe başlamak için mühendis Şubat 1925’te Trabzon’a gelmiştir.

Yüz altmış bin lira sermaye ile oluşturulan Trabzon Elektrik Şirketi’nin sermayesi 1928 yılında 350 bin liraya, 1929 yılında da 600 bin liraya çıkartılmıştır. İnşaatına 1926 yılında başlanılan santral, 1929 yılında üretime geçmiştir. Trabzon’a 32.200 metrelik hava hattından aktarılan elektrik enerjisi şehre kadar 512 demir ve ahşap direklerle aktarılıyordu. Aynı şekilde Akçaabat’ta da aydınlatan elektrik santrali, Trabzon’da iş yeri sayılarının da artmasına neden olmuştur. Elektrik enerjisi gelmeden önce otuz civarında olan atölye sayısı, elektrikten sonra altmış beşe yükselmiş, birçok fındık kırma makinası devreye girerek elektrik enerjisinden faydalanmaya başlamışlardır. 1932 yılı itibarıyla şehrin aydınlatılmasında kullanılan şirkete ait doksan lambayla belediyeye ait 700 lamba bulunuyordu. Bu lambalarla şehrin aydınlatılması sağlanıyordu. Belediyenin şirket sermayesine katkısı ise 1929 yılı itibarıyla altmış beş bin lira idi. Yine 1932 yılında şehirde elektrik abone sayısı iki bin civarındaydı.

Santral 1929 yılında 121.900 kilovatsaat elektrik üretirken, bu üretim 1930 yılında 991.500, 1931 yılında 1.019.500, 1932 yılında ise 942.000 kilovatsaate ulaşmıştır.

Söz konusu şirket 1937-1938 döneminde Türkiye’deki özel elektrik işletmeleriyle birlikte devletleştirilmiştir.

Kaynak:

Çicek, Rahmi (1999), Trabzon’da Yerel Yönetim Düşüncesi ve Şehirleşme Çalışmaları, Trabzon Tarihî Sempozyumu, sayfa 602.

MİMARİDE ÇATI ÖRTÜSÜ HARTAMA (HARDAMA, HARTIMA)

T Dergi

Hartama; bir bıçak darbesiyle sertçe vurulan ladin ağacından çıkarılan levha şeklinde plakadır. Bu plaka Doğu Karadeniz’de su geçirmez özelliği nedeniyle çatılarda kullanılmaktadır.

DAHA UCUZ VE TEDARİKİ KOLAY

Türküsunü duymayan yok gibidir. Trabzon yöresinde yakın tarihimize kadar çatı kaplama malzemesi olarak kullanılan budaksız, köknar, ladin, doruk, sakız ağacı kütüklerinden, yarılarak levha halinde çıkarılan hartamayı yeni kuşak sadece türkülerden bilir.

Hardama, hartama, harduma çatılarda kullanılan örtü tahtasına verilen isimdir.

Çatılar; çinko, sac gibi örtü elemanları kullanılmadan önce (daha ucuz ve tedariki kolay olduğu için) kiremit yerine ya da kiremitlerin altına konulan ince tahta plakalarla örtülürdü.

Vakti zamanında kaçakçıların Trabzon’da yüksek rakımlardaki ormanlardan

(hartama çıkarmak 6831 sayılı Kanun’un 14. Maddesi uyarınca yasaklandığı için) gizli olarak kesilip hazırladıkları hartamaları at ve katırlarla taşıyıp çatı örtüsü ihtiyacı olanlara satarlardı. 1960’lı yıllara kadar, hartama yapımına en uygun ladinlerin Örümcek ormanlarında ve Torul’da yetiştiği bilinmektedir.

DİREKT ÇATI MAZEMESİ

Çatı semerlerini bağlayan caplamaların üstüne, yağmur suyu akarın tahliyesini hesaplayarak sıralı olarak birbiri üzerine bindirilerek döşenen ince ahşap plakalardan oluşan bu çatı örtüsü, çoğunlukla çatının yapıldığı malzemenin altına yerleştirilir, çatıya destek olur, bazen de direkt çatı malzemesi olarak en üste serilir.

Yaklaşık olarak kalınlığı 5 mm, eni 5-10 cm, uzunluğu ağacına göre 1-2 m ölçülerinde olan hartama, eski Karadeniz evlerinde çatı örtülerinin vazgeçilmeziydi.

ÇOK ESKİLERE DAYANIR

“Hartamanın tarihinin çok eskilere dayandığı tahmin edilmektedir. Zira herhangi bir kaynaktan bahsedildiğine rastlanılmamıştır. Ksenophon, MÖ 400’de Karadeniz Bölgesi’nde oturan kavimler hakkında bilgi verirken Mossynoiklerin ağaçların yatay olarak üst üste yığılması suretiyle inşa edilen evlerde oturduğunu söylemektedir. Mossynoik, ‘ağaç kule, ağaç kalede oturanlar’ manasına gelmekte olduğu için bu adla anıldıklarını da belirtir. O devirde çatı kaplamak için herhangi bir örtü olmadığından yapıların üzeri büyük bir ihtimalle yine ağaçla örtülmüş olmalıdır. Bir başka söyleyişle bu çatı örtü aracının çok eskilere dayandığı, bir alışkanlığın sürdürülmesi ile günümüze ulaştığı anlaşılmaktadır.” (Ksenophon, Anabasis, (Çeviren: Hayrullah Örs, Maarif Matbaası, İstanbul 1944, s. 215-223).

HAZIRLANIŞI

Dalsız, budaksız ağaçlar seçilerek kesilir. Budakları baltayla ayıklanıp, düzlenir. Çirpi teliyle ölçümlendirilip, iki kişinin çektiği çift kollu el hızarıyla tomruklar hâlinde biçilir. Budaksız ve düz ağaçlar (güney ağaçları daha uygundur) hazırlanır. Keski biçimindeki hartama bıçağı (hasır, tahta bıçağı) ağacı dikliğine bölüp hartama çıkaracağı kütüğün baş kısmına koyup sıralı ve eşit ölçülerde tokmakla vurup dilimler.

LADİN AĞACI TERCİH EDİLİR

Her ne kadar da ağacın suyunu çekmesi için bekletmek gerektiği düşünülse de ağaç kesmek yasaklı olduğundan bu eylem siparişin götürülmesi gerektiği için bekletme olmadan yapılır. Ladin ağacının kütükleri köknar gibi diğer ağaçlara nazaran bir balta darbesiyle en kolay ayrılan ağaç türü olduğu için, özellikle tercih edilmektedir.

“Yükledim kır atıma
Torul hartamasını
Nerden öğrendim yarım
Adam aldatmasını

Ufaktır benim yarım
O güğumi tutamaz
Neyleyim böyle yarı
Dar günümde yaramaz

Sevdalık ede ede
Çıkacak canlarımız
Vursunlar ikimizi
Karışsın kanlarımız

Yükledim kır atıma
Hep de tütün tayları
Sayar misun sevdiğim
Benim gibi ayları

Yari yolladım işe
Dayanamaz güneşe
Yürü bulutum yürü
Gölge eyle güneşe

E kız gel gir horona
Titresin omuzların
Benim sevdam eşidir
Gökteki yıldızların

Ah vayları vayları
Geldi kirez ayları
On beş yaşında kızın
Sallanıyor her yanı

Bir sen söyle bir de ben
Alalım ahımızı
E kız ananla buban
Çeksin günahımızı

Burda horon olmayı
Düze çıkalım düze
Bu gaybana sevdalık
Hiç gelişmeyi bize

Karadeniz’in kumi
Edeyirim yukumi
Cilveli kollarında
Aldırayım uykumi

Sevdalık nice maraz
Yürek yakar can almaz
Sevda halinden bilen
Kızından para almaz

Sevdalık ede ede
Galdım ha bu hallara
Artık ben akıllandım
Basmam çürük dallara

Ah vayları vayları
Geldi kirez ayları
On beş yaşında kızın
Sallanıyor şalvarı”

Yaş iken ağaç daha rahat işlendiği, kurudukça eğilmemesi için baskı altında tutulduğu, serin rüzgârlı yerde kurutulduğu ya da örtüye yaş iken uygulandığı bilinir. Zaten biçilen ince tahtalar kısa sürede kuruyacaktır.

“Hartama ile çatının kaplanması için çatıya uygun aralıklarla cablama çakmak gerekir. Cablamaların üzerine bir sıra hartama dizilir. Sonra ikinci sıra dizilirken ikinci sıraya koyulan hartamanın ucu, birinci sıradakinin altına gelecek biçimde yerleştirilir. Hartama döşeme işlemi böyle devam eder.”

Hartama düzenli örtülmüşse yıllarca çatıda çürümeden kendisini muhafaza eder.

BİRÇOK DİLDE ANLAMI AYNI

“Türkçede ‘harta’ olarak kullandığımız ve ‘hart’ olarak da aniden sertçe yemek anlamına da gelen, İngilizce bir kelime olup vurarak zarar vermek anlamında günlük yaşantımızda yer edinen ve etimolojik olarak Almancaya dayanan ‘hurt’ kelimesinin de okunuş itibarıyla aynı kökten geliyor olması bir tesadüf sayılamaz. Osmanlıca ‘hurt’ ve ‘ahrât’ kelimeleri ‘balta’ anlamına gelirken eski Norveççede ‘hrutr’ boynuz vuruşları ile bir yere zarar vermesi anlamına gelmesi nedeniyle ‘keçi’ anlamına gelir. Bütün bu

dillerdeki ortak anlam ‘hartama’nın sertçe vurulan bir bıçak darbesiyle ladin ağacından çıkarılan levha şeklindeki plakadır. Bu plak Doğu Karadeniz’de su geçirmez özelliği nedeniyle çatılarda kullanılmaktadır.

ÇIKARMAK YASAKLANMIŞ

“Torul’un Zigana Dağı yöresinde daha çok denize bakan sisli ormanlarında ladin ağacı toprakta çok da derine inmeyen kökleri sayesinde önce yağmur ve sise karşı dayanıklılık özelliği kazanır, daha sonra ‘hartama’ olarak çatılarda kullanılırdı. Günümüzde, kızılçam üretim sahalarında tomrukların kabukları ve odun arasındaki beyaz kısmın soyularak çıkarılıp yenilmesi olan ve bir diğer adı da ‘soymuk’, yelamuk ve pedavra olan hartama çıkarmak yasaklanmıştır. Ladin ağacının hartama olarak kullanılmasındaki en büyük özelliği odununda salgı kanalları olmaması, ağaç olarak dışarıdan gelecek suya direnç göstermesidir.”

KÜLTÜREL ZENGİNLİĞİMİZ

“Diğer tür ağaçlarla bir araya geldiğinde orman oluşturma özelliği de olan ve 40’a yakın türü bulunan Zigana Dağı’nın ‘ladinleri’ ve Gümüşhane/Torul’un su geçirmez hartamaları geçmişin izlerini günümüze kadar getiren kültürel zenginliğimiz olarak biliniyor.” (karadeniz.gov.tr/dogu-ladini, www.arkeotekno.com/pg_)

AH ARAKLİ!

Kime Selam Versem Hepsi Silahlı!

Hüseyin Alemdar

Sahi, on yedimde başladın bende. O zamanlar Sürmene bıçağı dahil her bıçağı, her yarayı bilirdim de aşkı bilmezdim. Meğer “klaket bıçağı” ile bende başlayan aşk yarasının karşılığı ne Araklı’ydı ne Nilşen, sendin! Ömer Beşirli 16 mm Araklı ilçe sineması babam ve Yeşilçam’a ibadet benim her şeyimdi; âh! Ömer ve abla düğünlerinde çatıları kurşunlanmış çocukluğunun yöre evleri yerinde olsa, doğduğum ilçeye bir daha giderdim, belki! Yok ArzuuU! Sen gitme, ben de gitmeyeyim.

Aşk için ölünecek tek ilçe Paris, değilse Pozantı! Sen yeter ki beni bırakma! Hatta senden önce ölürsem, mezarıma Fâtiha değil de Onur Sakarya şiirleri oku, hem de Zula tadında. Zula demişken, senle olan evliliğimizden Yılmaz Güney ya da Ahmet Erhan “yaşam boşluğu” bir oğlumuz olsaydı keşke. Keşke Onur Sakarya’nın şu dizelerini sıcaklığına

ölümümün, pardon yasak aşkımdan üzerine sen okusan, hem de “mavi sıcak” regl renginde: “Gökyüzünün penceresini aç/Beyaz bir dua dolsun odamıza/Biz yine de öpüşelim!”--Ah! Cahit Külebi sadakati en güzel “Sine” şiirimi Türkan Şoray’a değil de sana yazmıştım, sırf bu yüzden olacak Allah’tan önce Güllü de Gülay da Yeter de bağışlayacak beni. Hatta şiir ve sinemanın ters akıntı hâli Araklı da!

Değil mi ki, Allah dahil her renk SineBeyaz ArzuuU! “Kalpdudak bir şiirdim ben ruj ruj gitmiştin saflığımı/ az beyaz zambak az siyah sardunyaydın o vakitlerden/Herşeyim Sensin’le başlamıştın kolye bir imge içimde/ sonra Rüya Gibi’ydin Arzu gibi Günah gibi Çırlıçıplak gibiyim/sinema günü pastamı kendi kesen bordo bir bıçaktın bende/ Suç ve zarif zaafılardan bir karbon yarayım şimdi senden/şiir icabı Külebi

hazı, rol ve refleks icabı Paris beyazı/ kalbimi kalp çarpmış, aşk ağzım Tezer Özlü kimsesizi/-ben öldüm Arzu’anım, yakam klaket kesiği sinema bıçağı!”

Ah! Biliyorum ki “ilçe boşluğu” şimdilerde futbol, çoğul yalnızlık, sahil şeridinde vuran köylü anlam, kopmuş filmler sineması gençliğimdeki hiçbir şey değilsin Araklı! Bir insanı en güzel günahları ve sevapları anlatır Arzuu; bak, kalbimin Taştepe yerinden parmak uçlarıma kadar her yerim nasıl da Araklı! Ömrümü iki günah iki dilek arasında, tek sarı kartla şiir-sinema birlikteliğinde üçüncü gençliğime getirdim de sen ve ilçem çok uzaktasınız işte!

Siz benim Süper Lig gençliğim olsanız keşke, gelin görün ki 2. Lig Beyaz Grup’ta bile değilim. N’olur beni bırakmayın her ikiniz de! Sahi, ilk iki gençliğimde filmler de maçlar da doksan dakikalık metrajda akardı. O zamanlar uzatma dakikaları üç-dört dakikaydı en fazla.

Ah, saf aşk hariç her şey kirlendi ArzuuU, pardon Araklım! Şimdi artı yedide bile hayatın ikiyüzlülük ve kir golü “şike” gibi kayıp gidebiliyor bacak aramızdan. Bu tür şike oyunlarının kurbanı bir takım Araklıspor da. İyisi mi hiçbir maça gitmeyelim, bütün bir hafta Ahmet Erhan anısına iddaa kuponları yapıp ağlayalım. Ah! Beni bağışla, dilek olan günah günah olan dilek; öyle ki dilek dilemek de suç bazen. Sizler yeter ki beni bırakmayın!

Bursa, Ahududu, Sadri Alışık... Adının bundan sonra değişmesini artık istemediğim bu sokakta Feri Cansel, Mümtaz Ener, Mine Mutlu, Feridun Çölgeçen, Danyal Topatan, Yıldırım Önal, Alev Altın, Yedigâr Ejder, Sami Hazinses, İbrahim Kurt ve Melek Ayberk vefası “yumuk kalp” sizi burada bekliyorum. Siz dediğim, ortaokul-lise çağında şiir ve sinema kulağıma tanrı tarafından fısıldanmış ergenlik günahım Araklı.

Meğer, kendinin katili ne yapsa konuşamaz ArzuuU, içimde repliklerim burkulmuş bir kere! Kendime durmadan, “Yoksanız, ..., siz gibiyim!” diyorum. Bu replikteki sözcük ve her harf sen olsan da edilgen fiil Araklı kendime gidip gidip de dönemiyorum. Annesi ve babası hayattayken iflah olmaz sinema tutkunu birinin kendisini başkasının çocuğu gibi hissetmesi nasıl bir duygudur ki, beni anla! Ah, Yeşilçam bıçağı olmasa her iddiada mutlaka siz kazanırdınız bayan, pardon ArzuuU, pardon Araklı!

Kalbimden dudağıma çekilen en masum Yeşilçam repliği bile nasıl da kendim: “Beni hor görmeyin, piç değilim! Bakın işte, bu alkol baba Yıldırım Önal’la babamın resmi!” Ah! Kendinin katili rolüne gece çalışır da suflörsüz konuşamaz ya, işte ArzuuU, her yaşta içimde bordo rol gençliği ölen Araklım!

“Hayatını Sadri Alışık Sokağı’nda düşürmüş bir çocuk” ben hep burada, bu sokaktayım da sizler nerelersiniz? Sahi, yaklaşık on yıldır Atilla İlhan’ın iki yorgun dize sizi bana sorduğu makyajı düşmüş, çok etli bir hüznüm işte: “bitmiyor nedense başlayan hiçbir film/ne yapsam içimde o eski sinemalar!”

İlk göz ağrım, ilk aşkımdan sevgili Araklım merhaba! Yaklaşık otuz beş yıldır, seni şiirlerime, yazılarıma ve mektuplarıma fon yapmam, göğsüne yaslanarak yaşamam

seni değilse beni acıtiyordur artık. Şimdi sana, dil ve göz sürçmesi kalp harfleriyle mektup yazıyorsam bu bile tuhaf! Elli ikime bir kala hayalkâr ve hazsever hâlimle işte karşıdayım; âh yılları durgun saydım, beni bağışla Ömer Beşirli ilçe sineması ve ArzuuU!

Diyeceksiniz ki, mütevacı olma ve geri çekilme senin gençliğini en iyi bizler biliriz; alttan alta biraz anarşistsin, birazın çoğu devrimcisindir de hâlâ. Dün gece iki ayrı hatıra kitaplığımın tozlu rafında sizler öylece dururken, bir yığın dergi ve gazetenin altından çekip üste çıkardığımda sizi ikiniz de kanadınız, ortak kanamanız ki yüzümde gözyaşı cümlesi diye okundu! O an kendime ceza vermek istedim, verdim de; A’dan l’ya altı harf boşluğu ağıtlardan türkülere, şiirden sinemaya kalbimi içime ilçe yaptım; Araklı! Gözyaşlarımı kalbimle silerken içim yaşarmış olacak ki pembe pelür kâğıda ilçem ve sen harfleriyle yazılmış ve tarafımda içten kapağa yapıştırılmış Araklı ve Arzu Okay (ki Refik Durbaş “Okay” demiş, başka şairler kim bilir ne demişler sana dair!) adlı iki şiirimi dakikalar sonra gördüm. Bu iki şiir ve daha niceleri ilk kitabımda yoktur; oysa, Toplanmış Sevgi Ölüler kitabımdaki kırk şiirin birçoğunu daüssıla ve aşk diye yazdım.

Gördünüz işte, Araklı derken kendimi de aşkımda da ele verdim: Klaket yaram da klavye yaram da fena hâlde acz, pardon Arz tutuyor, harflerin ölümüyüm anlayın!

Kitaplardan bir yerlerden okudum sonra: Kalbi ve hissi yazarım Orhan Kemal Unkapanı’nda küçük bir evde otururmuş ve Yeşilçam’a karakter olmaya, senaryo yapmaya çıkarmış pelür kâğıtlarla. İşte bu, ta benim Araklı’daki düşümdü, ilk düşmüşlüğüm. Sonra elimden de kalbimden de babam tuttu; elimde Olympia’m (kitaplardan ve bir yerlerden Atilla İlhan okumuşum fena hâlde, Pia’ya kadar!) ve kalbimde gizli aşkımda A, içimin içi F klavye, sol yakam büsbütün klaket kesiği dosdoğru Yeşilçam’a! Şimdi hayatta mıdır bilmem, –sahi, hangimiz hayattayız ki!–

Oyuncu ve senarist Recep Filiz ağabeyle bazen bir haftada üç senaryo tab ettiğimiz olurdu. Şair yanıma bildiğinden olacak, ortak yazdığımız senaryolarda hayata dair sağlam ve sıkı diyalogları

benden bekler, berbat bir senaryoyu bile kurtarabileceğimizi sanırdık. Ah, şiir dahil yazarlık konusunda Orhan Kemal’in dörtte biri değilim hâlâ! Sevgili daktilom, hâlâ kanayan klaket yaram ve oğulkızım Araklı! Yeteneksizliğime tanıklık ettiniz de çare olamadınız derdime hiçbiriniz!

Neyse ki, ArzuuU tutkum ve kendime Paris Sıkıntısı, pardon Araklı Sıkıntısı bu hâlim hep iyi geldi bana da bir türlü kıyamadım kendime. Şimdi sizlerden uzak, Paris’i gör/e/memiş, Paul Celan gibi de öl/e/memiş kaç yaşım var hepsi de Yeşilçam filmleri gibi “saf yaş” yirmi dört kare 24, ömrümün hangi ilçesine gitsem, hüseyini makamında yurdumun neresine dökülsem içimin her köşesi yok ilçe Gebze değil de büsbütün Araklı. Ah! Göz çekiçleriyle Paris bir iç uzağı kendime öldüremeyişimin pek bilent taşı nasıl da Araklı Sıkıntısı!

ARAKLI SIKINTISI

Kalpte ve gözlerde bekleyen kelimeler gibi bir Araklı sıkıntısı konuşsak seninle siyaha bakma ustası iki kişi birbirimizin uzağında buluşsak buluşmanın hece taşları harf harf Konakönü uzağın parmak uçları damla damla Karadere olsa söz şiir bahane bi’güzel ağlasak!

kalpte ve gözlerde inleyen imgeler gibi bir aşk kuyusu konuşup sussak seninle kaderleri birbirine arkadaş iki kişi —bak, kar örtü günlerimiz nasıl da kalp kışı— birbirine dokunamamanın ses alfabeti hangi harfimize dokunsak da üs sı la büsbütün her hecemiz!

kalpte ve gözlerde gizlenen epigramlar gibi gram gram tartsak kendimizde mahşerimizi —kendimiz dediğim aynı bedende bölünmüş iki kişi— bizimki mahşerlerin en işleği işmar mahşeri bağışla, öyle bir ellerimde sıkışım ki seni avuçlarımdan ovaları erdişi bileklerimin dağları erkişi sıkıntısı derinde olanın cehennemi diptedir

kalpte ve gözlerde düğümlenen sözler ki —uzun çekim yara anlatımı her biri— âh, içe oyulmuş mermi sesi memleketim gibi!

Yeşilçam, 20 Kasım 2019

TRABZON'DA SPOR

T Dergi

Bir il kulübü kurulmasının zor olduğu illerin başında kuşkusuz Trabzon gelmekteydi. İdmanocağı, İdmangücü rekabeti Trabzon futboluna öylesine hâkimdi ki bu iki kulübün bir çatı altında toplanmasına imkân yoktu. Nitekim böyle bir girişimde bulunmak isteyen bir avuç idealistin daha ilk çalışmalarında bunun imkânsız olduğu gerçeği bir kez daha anlaşılmıştı.

AVURUPA'DA BAŞARI

Trabzon'da spor denince şüphesiz ilk akla gelen futboldur. İlimizin tanıtımında çok önemli yer tutan futbol takımımız Trabzonspor gerek ülkemizde ve gerekse Avrupa'da elde ettiği büyük başarılarından dolayı ilimizin ve ülkemizin tanıtımında önemli rol oynamaktadır.

Hiç şüphesiz avcılık, atıcılık, atletizm, basketbol, boks, güreş, judo, voleybol, hentbol, futbol ve su sporları dallarında spor faaliyetleri etkin bir şekilde yapılmaktadır. Her dalda ülke çapında dereceler alan Trabzonlu sporcular futbolda da birçok başarılar kazandılar.

Karadeniz'in hırçın dağlarına karşı dik yamaçlı inişli-yokuşlu yollarla birbirine bağlı topraklar üzerinde doğup büyüyen Trabzonlu çok değişken, sert yaratılışlı ve çeviktir. Düğünlerde, derneklerde,

ırgatlarda (ortaklaşa çalışma) tek tek ya da topluca söylenen türküler, genellikle bölge halkının ulusal sazi hâline gelen kemençeyle birlikte çalınır söylenir.

ORTA HİSAR MAHALLESİ

Trabzon'da futbolun başlangıcı Birinci Dünya Savaşı öncesine dayanıyor. O tarihlerde şehrin en kalabalık mahallesi olan bugünkü Ortahisar Mahallesi'nde ilk kez Rumlar tarafından futbolun oynandığı bilinmektedir. Trabzonlu gençler şehrin dört bir yanından Ortahisar Mahallesi'ne gelerek Rumların futbolunu seyrediyorlardı. Sonraları Rumlar Trabzonlu gençleri de aralarına alarak o daracık sokaklarda futbolu yaygınlaştırıyorlardı. Futbol tutkusu her geçen gün bir çığ gibi büyüyordu. Tıpkı horon gibi Trabzon insanının bünyesine uygun bir oyundu. Bu nedenle kısa sürede büyük ilgi görmüştü.

GENÇLERİ AZARLADI

Bir gün sadece Trabzonlu gençlerin futbol oynadığı bir sırada top hemen karşıdaki Rum evinin açık penceresinden içeriye girer. Elindeki topa dışarı çıkan yaşlı bir Rum, Trabzonlu gençleri iyice azarlayarak kovmuştu. Bu olaydan sonra Rumların ileri gelenleri Ortahisar Mahallesi'nde futbol oynanmasını yasakladılar.

İLK KULÜP KURULDU

Birinci Dünya Savaşı Türk gencinin cephelere koştuğu, top yerine silahını kuşandığı yıllardır.

Savaş sonrası, yeniden yapılanmaya giren gençler, futbolu yaşatma ve geliştirme gayretine girdiler. Şehrin dört bir yanında boş buldukları aralarda topun peşinden koşmaya devam ettiler. Bu arada Lise'nin Fransızca Öğretmeni Burhanettin Kahyaoğlu, Beden Terbiyesi Öğretmeni Sami Bey, Hifzirrahman Raşit Oymen, Tevfik Yunusoğlu, Kemal

Özsubaşı ve Ali Yusifoğlu'nun başını çektiği bir grup genç Trabzon'da ilk kulübü kurma gayretine girdiler. Bu gençlerin gayretleri şehrin bütün semtlerinde büyük destek görüyordu. Bütün gayretler 20 Ocak 1921 günü mutlu sonla noktalanıyor ve Trabzon'un ilk kulübü kuruluyordu. Sarı kırmızı renkleri seçtikleri kulübe İdmanocağı adını verdiler. İki yıl süreyle Trabzon'un tek kulübü olan İdmanocağı, aynı zamanda Trabzon futbolunun da temelini teşkil ediyordu.

ANADOLU'YA YAYILDI

Türkiye İdman Cemiyetleri ittifakının kurulması ve Türk sporunun bu ilk örgütünün tüm Anadolu'ya yayılması, Trabzon'da da etkisini göstermişti. Bu etki sonucu yeni kulüpler kurulmaya başlandı. İdmanocağı'nın ardından İdmangücü, Necmiati'den sonra Trabzon Lisesi bünyesinde Lise adını taşıyan yeni bir kulübün kurulmasıyla kulüp sayısı dört olmuştu.

REKABET YÜKSELDİ

1923 yılından sonra Trabzon'da İdmanocağı ve İdmangücü arasında büyük bir rekabet başlamıştı. Bu öyle bir rekabetti ki İstanbul'daki Galatasaray- Fenerbahçe rekabetine benziyordu. Hatta zaman zaman onu bastırdığı bile oluyordu. Trabzon sanki Ocaklılar, Güçlüler diye ikiye ayrılmıştı. Trabzon'da futbolun bu iki takım arasındaki rekabetten yüceldiği söylenebilir. Rekabet zamanla öylesine büyük boyutlara vardı ki Trabzon'un Türkiye liglerinde geç temsil edilmesine bile sebep oldu. İki kulüp arasındaki çekişmenin şehrin futbolundaki kaliteyi her geçen gün arttıran faktör olduğu göz ardı edilemez.

İDMANOCAĞI ŞAMPİYON OLDU

1923 yılında Trabzon'da ilk resmî lig maçları oynanmaya başlandı. İlk sezon İdmanocağı şampiyon olmuştu. Bunu 1923-24, 1924-25

Birinci Dünya Savaşı Türk gencinin cephelere koştuğu, top yerine silahını kuşandığı yıllardır.

DÜNYA REKORTMENİ İDMANOCAĞI

1958-59 Futbol Sezonu'nda Fenerbahçe, Mayıs ayına kadar oynadığı 61 maçta hiç mağlubiyet yüzü görmemişti. Sarı Lacivertlilerin bu başarısı bir rekor olarak kabul ediliyordu. Ancak İdmanocağı Futbol Takımı aynı sezonda altmış beş maçın tamamını kazanarak dünya rekorunu kırıyordu. İdmanocağı'nın bu efsane kadrosu Kaptan Sebahattin Canoğlu, İbrahim Küçüktepe, Haydar, Faruk Poyraz, Kenan Aksu, Abdurrahman Çiftçi, Necati Funda, İhsan Öztürkmen, Osman Burma, Ahmet Suat Özyazıcı ve Celal Öztürkmen gibi isimlerden oluşuyordu.

Trabzon insanının alın yazısı olan gurbetçilik 1930'lu yıllarda Trabzon'daki futbol yıldızlarının kaderine tesir etmişti. Pek çoğu yüksek öğrenim uğruna ana kucaklarını, baba ocaklarını terk etmek zorunda kaldılar.

sezonlarında Lise takımının arka arkaya şampiyonlukları izledi. 1925 sezonunda yine İdmanocağı şampiyon olurken, 1929 yılına kadar da önce Lise, arkasından Muallim Mektebi daha sonra da Ticaret Lisesi takımları mutlu sona ulaştılar.

İLK ULUSLARARASI SPORCU

İdmanocağı sporcusu olan Süleyman Kuğu 1924 Paris Olimpiyatları'nda mücadele eden Türkiye Olimpiyat Milli Takımı'nda yer alarak şehrin ilk uluslararası sporcusu unvanına sahip oldu. 1927 yılında davet üzerine o dönemin ünlü oyuncusu Ciciko'yu da kadrolarına alarak Trabzon'a gelen Kafkas Karması, Trabzon Lisesi ile oynadığı ilk maçı 7-1 kazanırken, ikinci maçta İdmanocağı - Trabzon Lisesi Karması'yla oynayıp 2-1 kaybetti. Bu sonuç Trabzon'un futbolda kazandığı ilk uluslararası galibiyet olarak tarihe geçti. İdmanocağı ile İdmangücü arasındaki büyük rekabet 1930'dan sonra had safhaya ulaştı.

Bu arada Trabzon'da yeni yeni kulüpler de kuruluyordu. 1938'de

kurulan Doğan Gençlik, 1941 yılında Akçaabat Lisesi'nde kurulan Akçaabat Gençlik (bugünkü Sebatspor), 1950 yılında Sürmene ilçesinde kurulan Sürmene Gençlik, 1952 yılında aynı ilçede kurulan Zafer Gençlik, 1953 yılında kurulan Yolspor, 1955 yılında kurulan Yalıspor bu takımların başında geliyordu.

TRABZONSPOR'UN KURULUŞU

1930'lu yıllarda başlayan İdmanocağı, İdmangücü rekabeti 1960'lı yıllarda olanca şiddetiyle devam ediyordu. Bu gitgide rekabetten öte boyutlara varmaktaydı. Ocaklı ve Güçlü olmak Trabzon'da adeta bir spor mezhebi hâline gelmişti. En kötü sezonlarda bile rekabetlerinden hiçbir şey kaybetmiyorlardı.

EN KÂRLI TRABZON FUTBOLU

Trabzon öylesine ikiye ayrılmıştı ki Ocaklılar Sarı-Kırmızı diye İstanbul'daki Galatasaray'ı, İdmangüçlüler ise Yeşil-Beyaz renklerine rağmen Fenerbahçe'yi destekliyorlardı. Rekabet bir de bu şekilde alevlenmişti. Bu arada renkleri Sarı-Lacivert olan Necmiati

bile bu rekabetin dışında kalmıştı. Aslında bu büyük rekabetten en kârlı Trabzon futbolu çıkıyordu.

TRABZON'DA FUTBOL YILDIZLARI

Öncelikle şehirde futbol tutkusu körüklenmişti. Bu büyük rekabetten doğan büyük iddia Trabzon'dan büyük yıldızların çıkmasına neden olmuştur. Ancak Trabzon insanının alın yazısı olan gurbetçilik 1930'lu yıllarda Trabzon'daki futbol yıldızlarının kaderine tesir etmişti. Pek çoğu yüksek öğrenim uğruna ana kucaklarını, baba ocaklarını terk etmek zorunda kaldılar. Gittikleri İstanbul ve Ankara'da sürdürdükleri futbol yaşamlarında gerçekten büyük yıldız oldular. Bir Hasan Polat ve kardeşi Ali Polat Ankara Gençlerbirliği'nde, bir Selim Satıroğlu ile Ahmet Karlıklı Galatasaray'da, bir Taka Naci ile Zekeriya Bali Fenerbahçe'de, Nazmi Bilge Beşiktaş'ta yıldız futbolcu oluverdiler.

HER İLDE BİR FUTBOL TAKIMI

1962-63 sezonunda tüm yurttan bir il takımı kurulması öngörülüyordu. Zamanın Futbol Federasyonu Başkanı Orhan Şeref Apak, Türkiye liglerini güçlendirmek ve tüm yurda yaymak amacıyla bir seferberlik başlatmıştı. Her ilde bir futbol takımı kurup Türkiye liglerinde yer alması seferberliği büyük bir hızla devam ediyordu. Trabzon elbette ki bunun dışında kalamazdı. Yalnız bir il kulübü kurulmasının en zor olduğu illerin başında kuşkusuz Trabzon gelmekteydi. İdmanocağı, İdmangücü rekabeti Trabzon futboluna öylesine hâkimdi ki bu iki kulübün bir çatı altında toplanmasına imkân yoktu. Nitekim böyle bir girişimde bulunmak isteyen bir avuç idealistin daha ilk çalışmalarında bunun imkânsız olduğu gerçeği bir kez daha anlaşılmıştı.

UFAK BİR AYRINTI

Tüm Trabzonlular, Trabzonspor adıyla bir kulübün kurulmasını yürekte arzuyorlar, ancak bu işi bir türlü gerçekleştirememenin ezikliğini yaşıyorlardı. Yetkililerin de araya girmesi sonucu pek değiştirmiyordu Ocaklılar da Güçlüler de yeni kurulacak kulüpte kendi isimlerinin, hatta renklerinin hâkim olmasını istiyorlardı ve bu konuda en ufak bir fedakârlıkta bulunmuyorlardı. Her gün, her akşam toplantı üstüne toplantı yapılıyor. Bazen tam bir anlaşma zemini ortaya çıkıyor ama yine ufak bir ayrıntı her şeyi berbat ediyordu. Havaya silahlar atılıyor, karakollara, hatta mahkemelere kadar uzanan olaylara rastlanıyordu.

NİHAYET TRABZONSPOR KURULDU

Öte yandan Futbol Federasyonu'nun il kulüpleri için tanıdığı sürenin de sonu yaklaşıyordu.

21 Haziran 1966 tarihinde İdmanocağı, Martıspor ve Yıldızspor'un da katılımıyla Sarı-Kırmızı renkleri altında Türkiye 2. Ligi'ne alındı. Ancak resmî yazının süresi içinde ilgili yere tebliğ edilmemesinden dolayı İdmanocağı'nın İkinci Lig'de oynaması durduruldu. Bu tarihten yaklaşık bir ay sonra 20 Temmuz 1966'da bu kez İdmangücü, Karadenizgücü, Martıspor ve Yolspor'un katılımıyla Trabzonspor Kırmızı-Beyaz renklerle kuruldu. Ne var ki İdmanocağı buna karşı çıktı. Danıştaya açılan dava ile yürütmeyi durdurma kararı alınınca ortalık yine karıştı. Trabzon'daki gergin durum üzerine araya zamanın Beden Terbiyesi Genel Müdürü Ulvi Yenel girdi. Ulvi Yenel, İdmanocağı ve İdmangücü'nün birleşmemeleri hâlinde iki kulübün de Türkiye 2. Ligi'ne alınmayacağını bildirdi. Bu durum Trabzon'da ve her iki kulüp çevresinde "şok" etkisi yaratmıştı.

Birleşmeleri büyük sorun olan bu iki kulübün, birleşmemeleri hâlinde Trabzon Türkiye liglerinde temsil edilemeyecekti. Trabzon'daki geceli gündüzlü yapılan ve büyük tartışmalara neden olan toplantılar sonunda 2 Ağustos 1967 günü İdmanocağı ile İdmangücü birleşmesi gerçekleşti ve Trabzonspor, İdmanocağı, İdmangücü, Karadenizgücü ve Martıspor'un birleşmesiyle ortaya çıktı.

BORDO-MAVİ RENKLER

Artık bütün resmî işlemler tamamlandıktan sonra sıra gelmişti Trabzonspor'un renklerine. Renk bulmak öyle kolay olmadı. Trabzon'da uzun yıllar süren İdmanocağı-İdmangücü rekabetinde Sarı-Kırmızı ve Yeşil-Beyaz renkleri hâkimdi. Trabzonspor'un renkleri bu renklerin dışında olmalıydı. Trabzon'u ve Karadeniz'i simgeleyen renkleri aranılıyordu. Bu konuda yarışma açılması da gündeme geldi ancak sonra vazgeçildi. Renk için geceli gündüzlü toplantılar düzenleniyordu. Dört toplantıdan sonuç alınamamıştı. Beşinci toplantıda her şey bitecekti. Sonunda Trabzon ve Karadeniz'in sembolü olan hamsi üzerinde duruldu. Hamsinin gümüş mavisi rengi ve gözlerinin bordosu dikkate alındı. Kimileri buna karşı çıktı. Neymiş efendim bordo renk kırmızıya kaçıyormuş, öyle ya İdmanocağı renkleri de Sarı-Kırmızı ya. İşte bu nedenle bordonun rengi biraz koyu tutularak İdmanocağı'nın kırmızısından kaçınıldı. Böylece bir haftadır şehirde süren renk kavgası sona erdi ve Trabzonspor Bordo-Mavi renklere kavuşmuş oldu.

TRABZON HURMASI

Süleyman Bilgin

Diospyros lotus doğal yayılış alanlarında öteden beri çok şiddetli tahriplere uğramıştır. Özellikle adını aldığı Trabzon çevresinde ve kültür bitkileri tarımlarının yapıldığı alanlarda bu tahrip çok belirgindir. Türkiye bitki coğrafyası bakımından varlığı önem taşıyan küçük meyveli Trabzon hurmasının tahribinin önüne geçilmesi ve korunması için önlemler alınması gerekmektedir.

DÖRT YÜZ

Diospyros cinsi (hurma) Ebenaceae familyasının bir üyesi olup dünyanın tropik ve subtropik bölgelerinde yayılım alanı bulmuş 400 türden oluşmaktadır. Ancak bu türlerden sadece dört tanesi ticari öneme sahiptir (Diospyros kaki, Diospyros lotus, Diospyros virginia, Diospyros oleifera chen). Bu dört tür içerisinde ise dünya genelinde en fazla tarımı yapılan tür Diospyros kaki'dir (Tao and Sugiura, 1992).

TANRILARIN YİYECEĞİ

Diospyros'un kelime anlamı; Dios (Baştanrı, Jupiter) ve Pyros (dane) kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiş olan "tanrıların yiyeceği"dir. Meyvelerinin görünümünün güzelliği ve tatlarının mükemmelliğinden dolayı bu ismi almıştır. Ana vatanı Çin olan Trabzon hurması çok eski tarihlerde Japonya'dan getirilmiş olup üretimi burada büyük ölçüde yapılmış ve halk arasında "Japon elması" diye adlandırılmaya başlanmıştır (Matsumoto et al., 2001).

YAPRAKLARINDAN ÇAY YAPILIYOR

C vitamini, diyet lifi, karotenoidler ve polifenoller açısından zengin bir içeriğe sahip olması sebebiyle çok eski zamanlardan beri hem taze hem de kurutulmuş tüketilmektedir (Luo, 2006). Gıda sanayisinde ise marmelat, kek, püre, çeşitli soslar, dondurmalar, krema ve muhallebi yapımı gibi farklı kullanım alanlarına sahiptir. Ayrıca bazı ülkelerde taze ya da kurutulmuş yaprakları çay gibi değerlendirilmektedir (Matsumoto et al., 2001).

Döllenme olmayan meyvelerde tat buruk olur.

Büyük meyveli olarak bilinen Trabzon hurması (Diospyros kaki Thunb.). Çapı 3,5-7 cm'ye ulaşan, portakal veya parlak sarı ya da kavuniçi rengindeki, olgunlaşınca tatlılaşan bir meyvedir.

AZ TÜKETİLİYOR

Günümüzde birçok ülkede değişik düzeylerde yetiştiriciliği yapılmakta ancak Asya kıtası dışında bu meyve türü az tüketilen meyveler arasında yer almaktadır. 4.057.540 ton olan dünya toplam Trabzon hurması üretiminin yaklaşık %89'luk kısmını Çin, Kore ve Japonya gibi Uzak Doğu ülkeleri sağlamaktadır (FAO, 2020). Ancak döllenme olmayan meyvelerde tadın buruk olması sonucunda tüketici bunu burukluğu giderildikten sonra alabilmektedir.

DIOSPYROS LOTUS L

Ülkemizdeki yayılış alanlarındaki bazı yerlerde, Diospyros lotus L. (Kara Hurma karayemiş, hurma eriği, yabancı hurma gibi adlarda verilir).

Genellikle ülkemizin kuzey, kuzeydoğu bölgelerinde yetişen 15 mm kadar çapta, sarımsı veya mavimsi siyah renkli, küremsi şekilli bir meyvedir.

Yerel olarak (bilhassa Artvin-Yusufeli) meyveleri kurutularak doğu illerinde (Erzurum, Kars) çayı tatlandırmak için kullanılır. Olgun meyveleri yine bu bölgelerde kurutulmuş olarak veya reçel yapılarak yenilir. Kabızlığa etki gösterdiği bilinmektedir. Bitkinin meyveleri, antioksidan, antikanser özellikleri ve kimyasal kompozisyonu açılarından değişik gruplarca araştırılmıştır.

Meyveler ateş düşürücüdür. Çiğ ya da pişirilerek de tüketilebilir. Bu meyveler neredeyse çürümek üzere iken en lezzetli hâle gelirler.

KAHVEHANELERDEN MİLLET KIRAATHANELERİNE

Mustafa Reisoğlu

GÖNÜL SOHBET İSTER

"Kahve bu topraklara girdiği günden bu yana günlük yaşamın bir parçası olmuş. Siz bakmayın, 'Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sohbet ister kahve bahane.' dendiğine... Kahveyle birlikte hayatımıza giren kahvehaneler, Osmanlı'dan bugüne önemli sosyalleşme mekânları olarak hep var olmuş, yeni toplumsal projelerle olmaya da devam edecektir."

Kahvenin Osmanlı'ya girişi XVI. yüzyılın ilk yarısıdır.

Çayla tanışmamız XVI. yüzyılın sonlarıdır.

Günümüzde hâlen mahalle kahvelerinin varlığı ve mahallenin eskilerinin buraları mesken tutuyor olması, kültürel açıdan geleneğin idamesini ve toplumsal dayanışmayı işaret eder.

Ancak son yıllarda daha çok entel ve genç kuşağın gelenek ve nostaljinin zenginliğini değil de Batı hayranlığının etkisinde imaj değişikliğine gidilip 'cafe'ler, merkezi yerlerde lüks işletmeler olarak açılmaktadır.

Bu arada sivil girişim anlamında; mahalle aralarında ve kırsaldaki kahvehane kültürünün varlığından pek bir şey kaybetmeyip, devam edeceği öngörülebilir.

KÜTÜPHANE GİBİ

Zaman içinde müdavim konumuna gelen müşterilerinin: Çay, kahve, soğuk içeceklerden müteşkil meşrubatlarını tüketirken; spordan, aktüaliteye, günlük haberleri okuyabileceği gazetelere, sevdiği programları izlemek için büyük ekran televizyonlarla donatılmış bakımlı ve iyi döşenmiş kahvehanelerde zaman geçirebilmektedir.

MİLLET KIRAATHANELERİ

Son yıllarda hükümetin kahvelerin kıraathane isminden hareketle, okuma evi amaçlı olarak tasarladığı (çayla kahvenin ücretsiz olacağı tanıtımıyla oluşturulan) "Millet Kiraathaneleri" projesi de bu sürece yeni bir perspektif katabilir diye düşünüyoruz.

Kahvenin Osmanlı'ya girişi XVI. yüzyılın ilk yarısıdır. Çayla tanışmamız XVI. yüzyılın sonlarıdır.

MODERN VE GELENEKSEL

Yeni jenerasyonun 'cafe' rahatlığını, sivilliğini tercih ediyor olması, önümüzdeki yıllarda kültürün imaj değişikliğine gitmesi konusunda da bir ihtimal yaratma eğilimi süreciyle modernle gelenekseli birleştiren 'Millet Kiraathanesi' projesini daha cazip kıлып, yaşamsal pratiğini geliştirme ihtimaliyle, modern zamanlara entegre olma sürecine buradan devam edeceğini düşünebiliriz.

MAHALLE KAHVEHANELERİ

Kahvehaneler kendi içlerinde belirli sınıflandırmalarla kitlelerini yaratarak popülerliklerini korudu. İlk önce açılan mahalle kahvehaneleri

bu akımın öncüsü oldu. Mahalle kahvehaneleri, bulunduğu mahallenin tüm sorunlarını çözen hatta bir nevi sağlık merkezi hâline gelen mekânları. Kahvehanelerde sünnet yapılır, herhangi bir kaza geçiren ya da zarar görenlere ilk müdahaleler orada olurdu. Hem mahallenin tüm dedikodusu orada yapılır hem de mahalle insanının naifliği ve birbirini tanımasının verdiği avantajlarla tüm sorunlar kahvehanelerde çözüme kavuşurdu.

Bu yüzden olsa gerek, bu tip kahvehanelere 'encümen-i zürefa' adı veriliyordu.

ESNAF KAHVEHANELERİ

İlerleyen zamanda mahalle kahvehanelerine alternatif olarak esnaf kahvehaneleri açıldı ve farklı bir amaçla varlıklarını oluşturmaya başladılar. Bu kahvehanelerde adından da anlaşılacağı üzere ticaret yapılır, işler halledilirdi. Her iş tipine ve var olduğu yere göre toplanma kitlesi değişir, o bölgenin ticaret yapısına yön verirdi. Kahvehaneler belde sanat ve ticaretinin kalbini oluşturmaya başlamıştı. Kahvehaneler bir nevi iş bulma kurumu gibi çalışırdı. İşçi sınıfı genelde bu kahvehanelere gider, ne iş yapılacaksa işveren gelir ve oradan yaptıracağı işe uygun adam seçerdi.

SEMAİ KAHVEHANELERİ

İşte eğlence deyince semai kahvehanelerinden bahsetmemiz gerekiyor. Gündüz normal kahvehane işlevi gören bu mekânlarda akşam olunca çalgılı eğlenceler yapılırdı. İnsanlar meddahlık, Karagöz-Hacivat gibi kültürel mirasımızı oluşturan orta oyunlarını izler ve aktivitelere katılırdı. Bu kahvehanelerin de kendi içlerinde belirli ritüelleri vardı. O mahallenin kabadayı ağır ağabeyleri geldiklerinde ön masalar hemen boşaltılır, arka masalara geçilir ve çok fazla ses çıkarmadan müzikler dinlenirdi. Tabii giyilen süslü, güzel kıyafetler ve o masanın gerekliliği olan bahşiş de o mahalle raconunun olmazsa olmazları arasındaydı. Özellikle ramazan geceleri çok renkli ve eğlenceli geçerci.

YENİÇERİ VE TULUMBACI KAHVEHANELERİ

Yeniçerilerin açtığı ve işlettiği, genelde ticaretin daha fazla olduğu bölgelerde konuşlanan Yeniçeri kahvehanelerinin kendine has ilginç ritüelleri vardı. Örneğin yeni açılan kahvehaneye kanarya kuşunun götürülmesi âdettendi. Bununla beraber Yeniçeri Ocağı'nın kapanmasına neden olan Yeniçeri İsyanı'nın da Çardak Kahvehanesi'nde planlandığını hatırlayalım. Ocağın kapanmasıyla beraber bu kahvehaneler genelde tulumbacılar devredildi. Tulumbacı kahvehanelerinde de semai

kahvehanelerine benzer eğlenceler yapılıyordu. Gür ve güzel sesli kişilerin, mâniler söylediği akşamlar tulumbacı kahvehaneleri dolup taşardı.

“İstanbul'da ilk kahvehaneler Şems ve Hakem adlı iki kişi tarafından Tahtakale'de açılmış ve işletilmeye başlanmıştır. Bu kahvehanelerin zamanla müşterilerle dolup taşması başka semtlerde yeni kahvehanelerin açılmasına zemin hazırlamıştır. Açılan bu kahvehaneler insanların oyalanıp, eğlenebilecekleri yeni yerlerin varlığını ortaya koyması açısından da önemlidir.”(1)

Kahvehaneler bireylerin toplumsallaştığı, siyasallaştığı bir mekân olmuştur. İşte bu hâliyle Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Türkiye'sine kalan miraslardan birisi de kahvehaneler ve kahvehane kültürü olmuştur.

TRABZON'DA GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KAHVEHANE KÜLTÜRÜ

Kahve, bu topraklara girdiği ve günlük yaşamın bir parçası olduğu günden bu yana birleştirici ve sosyalleştirici etkisiyle hep var olmuş, olmaya da devam ediyor. Kimi zaman sorunlara çare, kimi zaman sohbetlere bahaneydi. Gelenek ve göreneklerimizde, en mutlu günlerimizde, deyimlerimizde,

atasözlerimizde, mutlulukta, sağlıkta hep olmuşlardır. Geçmişte, kıraathaneler çoğu insanımızın eviyle işi dışında yaşamlarını sürdürdükleri ikinci, üçüncü mekânlardıydı.

ORTAK BİR DİL VE YAŞANTI

“Kahvehaneler konusu ele alınırken, farklı sosyolojik kavramsal açılım ve oluşumlar ön plana çıkarılabiliyor. Örneğin, kahvehaneler; toplumsal kimlik, kamusalılık, toplumsal cinsiyet, grupsal aidiyet, enformasyon şebekeleri gibi özellikleriyle toplumsallığın farklı görünümlerini yansıtır. Bunların dışında kahvehaneler, ortak bir dile ve yaşantı kalıplarına ve de sosyal yapılanmanın yeniden üretimine de aracılık etmeleri yönünden önem taşırlar. Toplumsal tabana yayılmış olan kahvehaneler, yaşı, medeni durumu, eğitimi, mesleği, ülkesi ne olursa olsun tüm bireylere ev sahipliği yapmaktadır. Birçok yasaklamaya rağmen bir kurum olarak kahvehane toplumsal yapı içerisindeki yerini sağlama almış ve tarihsel gelişimini günümüze dek sürdürmüştür. Günümüzde de halkın bir araya gelip boş zamanını buralarda geçirmesi ve 'kahvehane sohbetleri' yapması, kahvehanelerin hâlâ etkin bir kurum olarak taşıdığı önemi göstermektedir.” (Selin Şahbaz, Geçmişten Günümüze Kahvehaneler, Kahvehanelerin Sosyal Yaşamdaki Yeri, 2007).

KAHVEHANENİN GÜNLÜK HAYATIMIZDAKİ YERİ

Yorucu iş gününün ardından, evde yemeğini yiyen 'bey' kahvehanesine giderken, oğul da gizlice gençlerin takıldığı kahvehanenin yolunu tutardı. Her mahallede gençlerin ve ihtiyarların kahvehaneleri farklıydı.

Dostlar, dostunu ve muhabbetini bulmuşsa zaman orada su gibi akardı. Bazen kahvehane kapandıktan sonra da müdavimler gece yarlarına kadar karanlık masalarda sohbetlerini sürdürürdü.

İllic yaz gecelerinde çardağın altında, çayın, kahvenin, nargilenin dumanı avludaki muhabbetin demine karışırdı.

OTUR BİR ÇAY İÇ

Herkesin müdavimi olduğu bir kahvehane vardı. Arandığı zaman orası onun 'ikinci adresi' olurdu. Garsonlar ve ocakçılar müdavimlerini tanıır, ne zaman gelip gittiklerini bilirdi. Şöyle bir bakınır, aranan kişi gelenler arasında yoksa saatine bakar, “Otur bi çayımızı iç, şimdi düşer seninki!” denirdi.

Sabahları, günün ilk haberlerinin servis edildiği mekânlardı kahvehaneler. Bir müdavim gelmemişse merak edilir, gecikme müzminleşmişse kahveci çırağı bir koşu haber alması için evine gönderilirdi.

Garsonlar ve ocakçılar müdavimlerin nargilesinin aromasını, çayının, kahvesinin ayarını iyi bilirdi.

Hatta bazı müşterilerin fincanı, nargilesi, marpucu özeldi. Başkası kullanmazdı.

Meraklı olanlar için eğlence hazırdı. Garson müşterinin kulağına siper eder. matrak ve gizli haberini geçer “Biliy misin emice seninki gene ne cevizler kırdı?”

Nasıldı o söz: “Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sohbet ister kahve bahane” diye...

KUMAR YUVASI OLDULAR

“Zaman içerisinde kahvehane ve kıraathanelerin asıl fonksiyonlarından uzaklaşıp birer kumar yuvası hâline gelmesi ile kültür ve sanat adamları buralardan yavaş yavaş çekilerek çayhanelerde toplanmaya başlamıştır. Çay bağımlıları kendilerine yakın hissettikleri kişilerin devam ettiği çayhaneye gitmeyi tercih etmekteydiler. Bu durum her çayhanenin diğer çayhanelerden ilgi ve kişilik bakımından ayrılan müşteri grubu oluşmasına neden olmuştur.” (Kuzucu, Bin Yılın Çayı, s. 387-388, 399).

OYUN OYNANMAZDI

Esnaf kahvehanelerinde genelde oyun oynanmazdı. Esnafın, cemaatin, gelgeçin kalabalık olduğu yerlerde açılırdı. Akşam hava kararıp esnaf kepenklerini indirince, ocakçı ocağını söndürür, avludaki küçük tahta masaları ve hasır iskemleleri içeri alır; kapatıp gidilirken kepenklere asma kilitler sıralanırdı.

“

“Taaaasin abi, sandıkçı Temel ustaya üç çay, ikisi beyyyük olsun...”

Çay ocağını sabah ezanıyla kalfa açar, kazanı ateşler, dükkân temizliğini yapar ve sabah namazından öncecek ilk müşterilerini beklerdi.

Gün ağarmıştır.

Namazdan çıkan arastanın esnafı kepenklerini açar, simidini, ekmek arası kaşar peynirini, mevsim helvasını, zeytinini küçük tahta masaya, gazete kâğıdının üstüne serer, garsondan el işaretiyle çayını ister.

Arasta hareketlidir. Selamlar, afiyet dilekleri, 'buyur'lar, hâl hatır sormalar...

Gözleri çapaklı, gözlerinden uykusunu uzaklaştıramayan çırak sendeler dükkân önünde:

“Taaaasin abi, sandıkçı Temel ustaya üç çay, ikisi beyyyük olsun...”

GEÇ VAKTE KADAR AÇIK

Mahalle kahvehaneleri gece geç kapattıkları için, kuşluk vaktine yakın, daha geç vakitte açardı dükkânlarını.

Kahvehane müdavimleri akşamları iple çekerdi. Oyun meraklıları bir an önce masanın karesini tamamlamak için evinde yemeğini bile yarım yamalak yer, kolunu ceketine sokarken, ayakkabısı ayağına geçsin diye duvarı tekmelerdi.

MUHABBET TRABZONSPOR

Trabzon'da kahvehanelerde gündemden düşmeyen en koyu muhabbet hiç şüphe yok ki Trabzonspor'dur. Haftanın maçında Trabzonspor yenilmişse ya da berabere kalmışsa yüzler asıktır. Şayet galip gelmişse yüzler güler. Masalardaki gazetelerde spor sayfaları açıktır. Maç

OSMANLI'DA KAHVEHANELER

Kıraathane ismi Osmanlı'nın son dönemlerinde yerleşmeye başlar. Kıraathaneler, isminden anlaşılabileceği gibi kıraat edilen, 'okunan, kültürlenen' yer anlamına gelmektedir.

Matbaanın Osmanlı'ya girmesiyle birlikte basılan gazete ve dergilerin okunduğu, tartışıldığı yer olmaya başlayınca ivme kazanan kahvehaneler kitlelerin uğrak yeri hâline gelir.

Kahvehanelerde sadece kahve içilmiyordu, kahve aynı zamanda en derin sohbetlerin de bahanesi oluyordu. İnsanlar sosyalleşme mekânları hâline gelen kahvehanelerde gittikçe daha fazla zaman geçiriyordu. Elbette bu durum sarayın da dikkatini çekmiş olacak ki halkın toplanıp bazı zamanlarda devleti ve yönetim biçimini eleştirmeleri tehdit olarak algılanmış ve yasaklamalar da peşi sıra gelmeye başlamıştı.

Şeyhülislam fetvaları büyük rol oynuyordu. Özellikle Ebüssuûd Efendi'nin “Kömür derecesinde kavru lan şeylerin içilmesi haramdır,” demesi bile, kahvehanelerin ne kadar büyük bir tehdit olarak görüldüğünü kanıtlıyordu. Baskı sonucunda, yaratıcılıkta engel tanımayan kahve müdavimleri, ön tarafları berber dükkânı, arka tarafı kahvehane olan mekânlar oluşturdu. Yani halkın kahvehane keyfine engel olunamadı. Hatta konuyla ilgili bir Fransız gezginin paylaştığı gezi notlarında şöyle bir tespate rastlıyoruz: “İstanbul'da bir dönem kahvehaneler vardı. Sonrasında her yerde saç sakal kestirilen birçok berber dükkânı türedi.”

kritikleri, atılan golün ‘şahane’liği, yenilen golün ‘enayice’liği eleştirilir, övgüler, hakem hataları, maç yorumları bitince de meraklılar spor toto kolonlarını alır bir köşeye çekilir, tahminleri sıralamaya başlardı.

Elindeki simidi arastanın tekiriyle paylaştan simitçi çayının şekerini gürlütle karıştırırken uzak masadan bir ses:

“Ballım Eskişehir maçı ne olur?”

“Es es alır.”

“Nah alır! Derbiye ne diyorsun?”

“Berabere, yaz.”

“Yok ballım Cimbom katlar Fener’i.”

“İki olur maç. Banko iki.”

Günün ilk sigarasını çayla harmanlayanlar sabahın keyfini çıkarmaya çalışanlar, gazetesini okuyanlar, uykusunu alamayıp iskemlesinde kestirenler...

PROJELERİN TEMELLERİNİN ATILMA YERİ

Sanatçıların uğrak ve barınma mekânları olan kiraathaneler aynı zamanda; birçok büyük projenin temelini atıldığı mekânlardır. Bu mekânlar randevular için, buluşmalar için en kolay adreslerdir. Dostların, siyasilerin, iş görüşmelerinin buluşma yerleridir.

Seçim zamanları siyasilerin, vekil, muhtar, aza adaylarının hazır kıta dinleyiciyi bulduğu yerler olduğu için günün en kalabalık saatinde, müsaade alır, tahta iskemleye çıkar, günün en anlamlı, ehemmiyetli seçim konuşmasını yapardı.

Baş belası yerler olduğu düşüncesiyle polisin rutin baskın yerleri gene kahvehanelerdir.

KÖYLERDEN GELENLERİN UĞRAK YERİ

Yemeğine; tavla, altmış altı, blum, pişti, “Selesine” altı kol iskambil oyunları bir zamanların hararetli müsabakalarıydı.

Babamın marangozluk mesleğinden dolayı Pazarkapı’daki esnaf arastasında geçmişti çocukluğum. O yıllarda; ‘haltoğlu’ diye takıldığımız, ‘Yukarı yerli’ diye tabir edilen Gümüşhane ve köylerinden iş için gelen at arabacılar, hamallar, kalfa ve çıraklarla beraber torunlarını okula veren yaşlılar takılırdı.

Zağnos Vadisi gecekonduarında bir oda bir mutfak rutubetli, soğan ve iç yağı kokan kirası ucuz evlerde yaşarlardı. Molalarında Pekünlü Şerif Dayı’nın işlettiği esnaf kahvehanesinde babama ve misafirine çay söyler, bir masaya kaykılırdım.

BÜYÜK SOBALAR YANAR

Kış aylarında dükkânın orta yerinde kamyon jantlarından yapılmış kocaman bir soba bulunurdu. Genelde sandıkçı ve marangoz esnafından gelen hızar tozu ve talaşla ısınırdı. Lambalı, kocaman kasalı Nordmende radyonun üzerinde karşılıklı birbirine bakan iki kuş işlemeli dantel örtüsü vardı.

Radyonun üzerinde kim unutup gitmişse, Maarifin bastığı: “Zaloğlu Rüstem Hikâyeleri” kitabı vardı. Kaç kere okuduğumun sayısını bilmiyorum, kitabı ezberlemiştim.

Sihhiye Hasan Amca vardı. Askerde sihiye imiş. Askerden dönünce Gülbahar Hatun ve Pazarkapı civarının doktoru olmuştı. Kısa boylu, zayıf, güleç, kocaman siyah çerçevesi gözlüğü vardı. Büyükçe siyah bir çantayla gezer, iğnecilik yapardı. Arastadan geçerken esnaflara selam vermeden geçmezdi. Sandıkçılar içinde Şerif Dayı’nın kahvehanesinde masası vardı. Geleceği vakti bilenler, derdi olanlar anlatır, reçete yazdırırdı.

Bir ara sancılanmıştım, bana da (yanlış telaffuz edebilirim) ‘azo tetralet’ isminde bir ilaç yazmıştı.

Çocukların sünnetini yapar, evlere doktorluk servisi çeker, hastaların iğnelerini vururdu. Arastada bir gün kaynaşma oldu. Herkes kahveye koşuyordu. Yaşlı bir adamın ölü bedeninin taksiye koyulup hastaneye götürürken kalabalığın arasından merakla bakıyordum. Adam öldü dediler. Penisilin imiş, Hasan Amca’nın enjeksiyonu adamı götürmüştü.

Şerif Dayı’nın esnaf kahvehanesi bir okuldu. Herkes derdini orada anlatırdı. Yüzlerce hikâye dinledim, yüzlerce ah, yüzlerce sıra özlemi... Bahar gelince kaynaşma olurdu. Memlekete yol görünürdü.

Cami yanında açılan çay ocağı niteliğindeki kahvehaneler dinî yaştantının bir uzantısı olarak düşünülmüş ve namaz vakitlerini mahalle halkı kahvehanelerde sohbet ederek beklemiştir. Kahvehane kültürünün dinî yaştantı içinde şekillenmesi, kahvehanedeki mekân anlayışını da etkilemiştir.

XX. yüzyıl başlarında; Sabah, Şems Şehir Kulübü, Erzurum Otel kiraathaneleri; Bahçelikhahve (Bakizâde), Selamet, Şafak, Konak, İstanbul, Hürriyet, İhlamurlu Kahve, Asmaaltı, Selamet, Cihan, Suluhan, Meydan Parkı, Zağnos Parkı, Ganita, Uzunkum, Farez, İncirlik, Ayasofya, Moloz, Taşbaşı, Erdoğan, Boztepe gibi yoğunluğu olan merkezi yerlerde mutlaka kiraathanelerin varlığından söz edebiliriz.

GEÇMİŞTE EĞİTİM OCAĞI

Kulüplerin ve derneklerin toplandığı kiraathaneleri olurdu. Orada buluşulur, orada kadrolar kurulur, orada kararlar alınır. Spor kulüplerinin çalıştırdıkları veya birlikte kullandıkları kiraathanelerde de doğaldır ki spor konuşulurdu Trabzon’da bu spor kulüplerinin çoğunun musiki ve tiyatro kolları geçmişte birer eğitim ocağı olmuşlardır.

“İdmanocağı ve Necmiati kulüpleri kurdukları ekiplerde değerli müzisyenlerin yetişmesine imkân tanımışlar ve kentlilere konserler sunmuşlardır. Yine spor kulüplerimizden; Necmiati, Gençlerbirliği, İdmangücü, Birlikspor ve Doğan Gençlik’in tiyatro kollarının sürekli çalışmaları sonucu 1922 ve 1953 arası hafta sonu sahalarda futbolla şehrin nabzını tutarken, hafta arası çeşitli tiyatro oyunları hazırlayıp Trabzonlulara temaşa kültürünü tanıttıklarını biliyoruz. (2)

MİSAFİRHANE

“Trabzon’da, Anadolu’daki gibi kiraathanelerde saz asılmaz. Aşıklık geleneği pek yoktur. Bunun yerine, az sayıda kemençeci vardır. Zira, o yıllarda kemençe çalmanın günahından çekinilirdi. Köylerde kiraathaneler misafirhane olarak da kullanılır. Yolcular, garipler, görevliler evlerden getirilen döşeklerde yatırılır, ağırlandı.”

SPOR YAPMA YERİ

“Ortahisar Bahçeli Kahve, iyi havalarda dolar taşardı. Daha eski dönemlerde bu bahçede, meraklılarının gayretleriyle kurulan paralel, asimetrik bar, halka, barfiks gibi aletlerle jimnastik yapıldığını dinlemiştim.”

“Yukarıda, sosyal ve mekânsal özelliklerini sıralamaya çalıştığım kiraathane mekânlarının kentin kültürlenmesine, kentlilik bilincinin gelişmesine katkıları yadsınabilir mi? Bugünkü kiraathane (pek kalmadı ya), kafe, atari, okey vb. salonlarını (bizim olmayan isimleriyle) hatırlıyoruz.”

DERS ÇALIŞMA YERİ

“Kültürü oluşturan bileşenlerin karılmasında mekânların yeri önemlidir. Geçmişte kiraathane kültürü bu mekânların yaşayanlarıyla birlikte oluşurken, gelişirken günümüzde insanlarımız bu mekânlardan, bu birliktelikten ve bu etkileşimden yoksundurlar. Kiraathane kültürü; edinemediğimizde önemli bir eksiklikler de. Bugün, bu mekânların yerine nereleri koyabiliriz. Yine bu sevimli bahçelerde ve parklarda o denli sükûnet ve huzur vardır ki bizim kuşak ve evveli Kalepark’ta, Ganita’da, Aşıklar Parkı’nda, Atapark’ta oturup ders çalışabiliriz. Bilmem çalışmayanımız var mıdır?” (Bekir Gerçek, 2009).

1970’li yıllar sağ ve sol fraksiyon olarak toplum siyasi kimlikle ayrıştırılmış, bir kısım kahvehaneler hedef hâline gelmiş, taranmış ve birçoğu ölümlle sonuçlanan

silahlı çatışmalara sahne olmuştur.

1980 sonrası neoliberal politikalarla birlikte gelen değişimle, kahvehanelerde imaj değişimi yaşanmış, özellikle gençlerin kızılı, erkekli oturduğu mekânlara, ‘kafe/ cafe’lere dönüştürülmüştür.

MİLLET KIRAATHANELERİ

XIX. yüzyıla kadar kahvehanelerde kahve içilirdi. Çay içilen mekânlara çayhane denirdi. XX. yüzyılda isimleri değişmeye de bütün kahvehaneler çayhaneye dönüşmüştü.

Kiraathanelerin Osmanlı’da dönem dönem yasaklandığını biliyoruz. Otorite, memleket meselelerinin konuşulduğu bu mekânlardan rahatsız olmaktadır. İlk sebep: “Kahve içen kişilerin toplantılarda münkirce davranmalarıdır. Cezirî’ye göre, münkirce işlenen suçlarla malûl olmadığı sürece kahvenin bir kusuru yoktur. Ama dönemin kahvehanelerinde yaygınlaşmış olan etkinlikler göz yumulacak türden değildir.” (3)

Bir diğer sebep: Kahvenin melankoli ve miskinliğe sebep olduğu iddiasıydı.

Elbette asıl neden modernleşme yolundaki ilerlemede kahvehanelerde yönetimlerin aksaklıklarının eleştirilmesi, dile getirilmesidir. Jurnallerde çoğunlukla kahvehanelerdeki konuşulanların rapor edildiği bir gerçektir.

ÖRGÜTLENME YERİ

Kurtuluş Savaşı'nın ertesinde, kahvehanelerde oluşabilecek potansiyelin muhalefetin işine geleceği anlaşılmıştı. Bu bağlamda 1923-26 yılları arası çıkan çeşitli isyanların da etkisiyle kahvehanelerin kapatılması gündeme gelmiştir. Ama Cumhuriyet rejimi, kahvehanelerin yapılacak devrimlerin uygulanmasında önemli bir yeri olduğunu düşünüyor olmalı ki kapatma gereği duymamıştır. Zaten harf devriminden hemen sonra kahvehaneler, yeni harflerin öğretilmesi için yapılan örgütlenme faaliyetlerinin içinde yer almış ve bunun yanında inkılaplar için gerekli altyapının oluşturulmasına yönelik birçok konferans ve bilgilendirme toplantısına ev sahipliği yapmıştır. (4)

KİTLE İLETİŞİM YERİ

Tarihsel olarak baktığımızda, kahvehaneler XIX. yüzyıl siyasetinde önemli bir unsurdur. İlk resmî gazete Takvim-i Vekayî'yle (1831) birlikte kahvehaneler gazeteyle tanışmış; toplumsal ve siyasal anlamda kahvehanelerin önemi artmıştır. Gazete, ilk olarak kahvehanelerdeki yerini alan kitle iletişim aracıdır ve günümüze kadar kahvehanelerin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Gazetenin kahvehanede yer almaya başlamasından sonra kahvehanede sesli bir şekilde gazete okumak yeni bir etkinlik olarak ortaya çıkmış ve gazetede yer alan haberlerden, gündemden haberdar olmak isteyenler kahvehanelere gelmeye başlamışlardır.

TOPLU OLARAK GAZETE OKUMA YERİ

Gazeteler sayesinde kahvehane müşterilerinin sayısı artmıştır. Elbette toplumda okuryazarlık oranının düşük olması bunda etkili olmuştur. Toplu olarak gazete okuma faaliyeti sayesinde basın, geniş halk kitlelerine ulaşmış, kahvehaneler de burada önemli bir araç hâline gelmiştir. Böylece kamuoyu oluşturmada kahvehaneler çok önemli bir konuma oturmuştur. Hatta bu noktada kahvehaneler için kanaat önderlerinin basınla buluştuğu, toplumsal ve siyasal yaşama yön vermeye çalışıldığı önemli bir mekân hâline geldiği söylenebilir.

İLERİ GELENLERİN SELAMLIK ALANLARI

“Şehrin yüksek tabakasının gecelerini geçirdikleri yerler selamlıklardı. Selamlıklar kendilerine göre usul ve ananeleri olan bir teşkilattı. Şehrin zengin ailelerinin birer selamlıkları vardı. Boztepe’de Nemlizade selamlığı, Pazarkapı’da Kundupoğlu, Nimbıykoğlu selamlıkları, Çarşı Mahallesi’nde Eyüboğlu Ali Efendi ve Hacı Kadioğlu selamlıkları bunların en belli başlılarındandı. Bunlardan başka küçük büyük birçok selamlıklar daha vardı. Selamlıklarda semtin ileri gelenleri sözü sohbeti dinlenir zarif adamlar toplanırlar, memleketin muhtelif ihtiyaçları üzerinde konuşurlar, aileler arasında husule gelen gerginlikleri mahkemelere düşmeden hallederlerdi.”

HOBİ EDİNME YERİ

“Genel tipoloji dışına çıkan insanlar, boş vakit değerlendirme biçimlerine göre örgütlenir ve konuşurlar. Güvercin delileri, kanarya hastaları, tavla ustaları, kitap manyakları, kumar düşkünleri, akşamcılar ve siyaset tutkunları vb. kendilerine özgü mekânlarda buluşur ve sohbet ederler. Bu mekânlar içinde bugün bile ev değilse de bir kitapçı dükkânı, meyhane gibi çok özelleşmiş yapılanmalar dışında, kahvehanelerin toplumsal anlamda dernek işlevini yüklendiğini görüyoruz. Kahvehaneler derneklere dönüşürken, dernek ve lokaller kahvehaneye dönüşüyor. Dernek, lokal, kulüp değil kahvelerin de bulunmadığı zamanlarda insanların günlük sohbetleri yani toplumsallaşma ve kişileşme süreçleri nasıl gerçekleşecek, mekân ve içerik olarak nasıl bir biçim alacaktır? Lokal, kahve, lokanta, çayhane, kafe, meyhane vb.’nin bulunmadığı bu toplumda, dışa kapalı, aile, mahalle içi sohbetler dışında, kamuya açık, herkesin birey olarak katılacağı bir ortam var mıdır?” (Kudret Emiroğlu)

Yazları şehrin muhtelif mesirelerinde ‘kuzu alemleri’ yapıldı. Boztepe’de Ahievran Dede Dergâhı, Ayasofya Camii’nin avlusu, Kavak Meydanı’nda Mevlevi denilen yer, bu alemlerin en çok yapıldığı semtlerdi.

ADABI VE TERBİYESİ VARDI

“Meşrutiyet’ten evvel Trabzon’da kahve hayatı şimdiki gibi rağbette değildi. Kahve müşterileri de bugünkü kadar bol ve çeşitli olmayıp muayyen yaştaki insanlardı. Kahvehaneler orta yaşlıların, bilhassa ihtiyarların sırf birer kahve içip bol bol sohbet etmelerine ve dinlenmelerine mahsus yerlerdi. Kahvehanelerin kendine göre bir adabı ve müşterilerinin bir terbiyesi vardı. Yaşını başını almamış, henüz genç ve körpe delikanlıların buralara gelmesine o zamanki terbiye müsait değildi.” (Yağmurdereli, 1946).

SEMAİ KAHVESİ

Mehmed Murad’ın 1921’de İstikbal gazetesinde yazdığı “Trabzon Saz Şairleri” adlı yazıdan, Trabzon’a Anadolu’nun birçok yerinden saz şairlerinin geldiğini, Trabzon’daki kahvehanelerin ‘semai’ kahvesi işlevini yerine getirdiğini öğreniyoruz. Mehmed Murad, “Her yerde olduğu gibi Trabzon’da da saz şairleri yalnız halktan, pek okuyup yazma bilmeyenlerden ilgi görmüşlerdir. Trabzon’un yetiştirdiği ‘kalem şairleri’ ve onların yakın dostları, saz şairleriyle konuşmayı kendileri için aşağılayıcı bir durum sayarlardı.” diyor.

SAZ ŞAİRLERİ

Trabzon’a gelmiş ve bazıları uzun süre kalmış saz şairleri arasında Tokatlı Nuri Baba, Trabzon’da bir Çingene kızına âşık olduğu anlatılan Erzurumlu Emrah, Konyalı ‘Menkuşlu’ (küpelî) Yesari, Zileli Ceyhuni ve ikinci derecede, Kalenderî tarzda söyleyen Adli, Urfalı Serdari, Rumelili Sudai, Kayserili Rüşdi, Agehi, Gayreti, Safi, Haleti sayılır. Trabzonlu Fahri ve Pulathaneli Kararı yerli ‘saz şairi’ olmaları nedeniyle daha da ilgi çekmekteyse de Fahri’nin herhangi bir eseri bilinmemektedir, Kararı ise Mehmed Murad’a göre “gerçek anlamda bir âşık” olamamıştı.

“Kahvede saz şairlerinin sohbeti olduğu gecelerde orada bulunanların sigara ve nargile içmemeleri bir gelenek ve görgü kuralı hâline’ geldiği, ‘muamma’ların çözümünün merakla izlendiği bu kurum, Mehmed

Murad’a göre H 1293 / M 1877 yılındaki Rus Harbi’nin yarattığı kargaşa ve ıstırap dolayısıyla tamamen sarsılmıştır; harpten sonra halkın ihtiyaçlarını giderecek bu tür bir gelenek yeniden oluşturulamamış ve keşmekeşler içinde kalan halkın ruhundaki fırtınaları dindirebilecek önemli bir uğraşı bulunamamıştır.” (Kudret Emiroğlu).

SINIF FARKI YOKTU

“Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e giden yolda, üzerine topladığı bütün tepkilere rağmen kahvehaneler toplumun alt, orta ve üst kesimlerinin cami dışında bir arada toplanabildikleri ve böylelikle toplumsal tabaka farkının ortadan kalktığı yegâne mekânlar olma özelliklerini sürdürmüşlerdir.” (Gregoire ve Georgeon, 1999, s. 76).

GAZİNO EKLENMİŞ

“1870 yılında ikincisi yayımlanan, devletin resmî yayını olan Trabzon Vilayet Salnamesi’ne göre Trabzon’da 131 kahvehane bulunmaktadır. Buna göre ‘nefs-i Trabzon kıraathanesi müdürü Ahmet Efendidir.’

1871 yılında Trabzon’da bulunan kahvehanelere dört de gazino eklenecektir. 1876’da kahvehane sayısı 150, gazino sayısı 10’a çıkmıştır. 1904 yılında, Akçaabat’ta 20, Vakfıkebir’de 6, Tonya’da 2, Yomra’da 5 kahvehane bulunduğunu öğreniyoruz.” (Kudret Emiroğlu) (6).

Evliya Çelebi’ye göre, her mesleğin olduğu gibi Osmanlı’da ilk kahvehane piri ‘Şeyh Şazeli’dir’. Kıraathane kültürü, Türkiye Cumhuriyeti kurulunca da aksamadan devam etmiştir.

MİLLET BAHÇELERİ VE KİRAATHANELERİ

Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan bu projeden ısrarla bahsetmiş, Millet Kıraathaneleri projesini şu sözlerle kamuoyuna duyurmuştur:

“İngilizin Hyde Park’ı varsa, bizim de Millet Bahçemiz olacak. Ayrıca ‘Millet Kıraathanesi’ de kuracağız. Buralar adeta hayata ruh katacaktır. Millet Kıraathanesi’ndeki kekler ve çaylardan ücret almak yok. Gençlerimiz kekini

alacak, çayını, kahvesini alacak, interneti olacak. Oturacak dersini çalışacak. 7’den 70’e herkes bu hizmetten yararlanacaktır.”

Bilgiye katma değer kazandırarak bilgi tüketimini özendirmek amacıyla; kıraat olunan-okunan, bilgi üretim ve tüketim merkezleri olan kırahathanelerin zenginleştirilmesi, kahvehane müdavimlerine cazip gelecek olması ve daha fazla okurla buluşması fikri kulağa hoş gelmektedir.

KÜLTÜR MEKÂNI OLACAK

Tüm halka açık olan Millet Kıraathaneleri’nde e-kütüphane hizmetiyle birlikte, çayın, kahvenin bedava verilmesi işin bonusu olsa gerek. Halk da okuduğu kitapları başış yaparak kütüphaneyi zenginleştirerek katkı verebilecektir.

“Kültürel Ara Mekân, projeleriyle; içerisinde sergiler, sohbetler, dinletiler ve özel etkinlikler yapılarak oluşturulacak kültürel alan hatta hobi kursları meraklıların kendilerini ifade edecekleri ve fikirlerini uygulayacakları dergi, radyo gibi mecralar kurgulanmalıdır. Bu şekilde müdavimlerin mekânla aidiyet duygusu oluşacak ve buraları sahiplenmeye başlayacaklardır. Hangi şehirde kurulacaksa bu yerler, o şehrin okuyan ve insan ağırlamasını bilen şahsı bulunup ona emanet edilmelidir. Bu mekânda üniversite öğrencileri yarı zamanlı çalışma fırsatı bulmalıdır. Neticede doğru fikir üzerine oluşacak olan ‘Millet Kahvehaneleri’, bulunduğu yerin en önemli kültürel ara mekânı ve neşe alanı olacak ve yeni bir kitle oluşmasına hizmet edecektir.” (Abdurrahman Demirel, Millet Kıraathaneleri Röportajı, 2018).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de okuma kültürünün arttırılması amacıyla, çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların temelinde şu beş ilke öncelikli durumdadır:

1. Kütüphanelerin, kitap ve okurun sayısının arttırılması,
2. Kütüphanelerin daha eğlenceli hâle getirilmesi,
3. Seyyar kütüphanelerin bu seferberliğe eklenmesi,

4. Okuma oranının fazlalaşması sonucu artan basım adedinden dolayı oluşacak maliyet düşüklüğünün kitap fiyatlarına yansiyarak satış fiyatlarının ucuzlaması,
5. Kitap yazarın veya kitapla ilgili üretim yapan yayınevlerine yönelik teşviklerin artmasını sayabiliriz.

Günümüzde sosyal medya bağımlılığı okur tirajını düşürmektedir. Bu projeye insanların bilgi yüklenmesinin ve tazelemesinin önüne geçen her türlü zararlı alışkanlıktan toplumun korunması öngörülmektedir. (5)

Türkiye’de okuma alışkanlığının zayıf olduğu gerçeğiyle yüz yüzeyiz. Bu durumdan kurtulmak, okur katsayımızı yükseltmek için tartışılan kıraathane modelinin önemli olduğu aşikârdır. Her mahallede bir kütüphane şeklinde tasarlanan mekânlar, insanların uğrak noktası hâline getirilebilmelidir. Bu projeler yaygınlaştırılıp geliştirilebilirse modern şartlar içerisinde kültürel çalışmalarının hayata geçirebileceği ortamlar inşa edilebilir.

Bilgi güçtür ve bilgi, insanları yücelten bir değerdir.

OKUMA NOTLARI:

1. Sevrde Harmandar, 19. Yüzyılda İstanbul’da Değişen Eğlence Anlayışı ve Yeni Eğlence Mekânları.
2. Ahmet Özer-Arslan Pulathaneli, 1920-1950 Arası Trabzon’daki Futbol Kulüplerinin Kültürel Etkinlikleri, 1990.
3. Ralph H. Hattox, Kahve ve Kahvehaneler: Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu’daki Kökenleri, 2. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 9, 10, 22.
4. İsmail Safi, Cumhuriyet Döneminde Kahvehanelerin Mekânsal İşlevselliği ve Siyasal Figür Olarak Kahvehaneler, 2018.
5. Yasin Şeşen, Bilgi Merkezi Olarak Millet Kıraathaneleri.
6. Kudret Emiroğlu, Trabzon Vilayeti Salnameleri, Trabzon İl ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, 2007.
7. Anadolu Ajansı (Haberler/Kültür Sanat).
8. https://www.gastrofests.com/
9. NOT: Metin içinde (6) no.lu dipnot (5) no.lu dipnottan önce konmuş, sıralamaya dikkat edilmesi

SOKAKTA MİS GİBİ BİR KOKU: TRABZONLUNUN SİMİDİ

TRABZON SİMİDİ

Çağla Yılmaz

Trabzon simidi, bilenin asla vazgeçmediği bir değer olarak Trabzon'un sokaklarında fark edileceği günü beklemekte şimdilerde. Bu özel simit, yıllardır halkın sokak camekânlarının önünde kuyruk oluşturarak aldığı bir tat olmuştur.

AVUÇ İÇİ KADAR

Trabzon'da sokakta yürüdüğünüzde gözüne çarpacak ilk şey her sokak başında bulunan camekânlardır. Yıllardır işe giden, işten dönen, okula geç kalan, dolmuş bekleyen, ev gezmesine giden, arkadaşlarıyla buluşacak olan herkes uğrar o tezgâhlara. Zaman zaman kuyruk bile bekler insanlar. Tek bir şey için: Kıtır kıtır bir simit...

Ancak ülke genelinde simit denilince akla gelenin aksine başkadır Trabzon simidi. Bir kere öyle tombul pastane simitlerine benzemez. Avuç içi kadardır. Tadımlıktır. Hem öyle diğer şehirlerdeki gibi kara da değildir bizim simit. Pekmeze gerek duymaz ustalar. Batırmazlar. Karartmazlar. Unu başkadır. En kaliteliyelerden gelir fırınlara. Susamı da başkadır derler. Öyle her susama benzemez. Ustalar ellerini korkak da alıştırılmamışlardır. Bolca bularlar simidi susama.

Bunlar mıdır Trabzon'un simidini farklı yapan diye sordum ustalara. Aynı susamla, aynı unla başka yerde de aynı simit yapılır o zaman. "Yooookkk!" dediler. "O un buranın suyuyla yoğrulacak. O hamur buranın havasında mayalanacak. İşte o simit anca öyle Trabzon simidi olacak."

ÇİTİR ÇİTİR

Simit, lokum, baklava gibi bu toprakların kendine has tatlarından biri. Türkiye'de birçok şehrin simidi kendine has. Ülkeyi bir uçtan bir uca gezdiğinizde her yerde karşınıza çıkar da hiçbiri birbirine benzemez bu simitlerin. Her şehir kendinden bir şey katmıştır simide. Ankaralı için simit dediğin kapkara olmalıdır. Çıtır çıtır. Rizeli ise simitte susam görmeye hiç alışık değildir. Bartın simidi serttir. Kırabilmek öyle kolay değildir. Trabzon simidi ise şehrin insanı için bambaşkadır, çünkü Trabzonlu simit istediğinde istenenin Trabzon simidi

olduğunu bilir herkes. Olur da başka türlü verilirse, "Pastane simidi istemiyorum." der, kendisine ayıp edilmişçesine. Bir yerde bir simit isteniyorsa o muhakkak Trabzon simididir.

Trabzon'da Trabzon simidiyle büyümüş kişilerin aklındaki simit, o çok büyük olmayan, pekmeze batırılmamış simittir. Ancak başka şehre yolları düştüğünde fark ederler aslında simidin çeşit çeşit olduğunu. Yine de vazgeçmezler kendi damak tatlarından. Simit dediğin Trabzon simididir onlara göre.

Trabzon'da Trabzon simidiyle büyümüş kişilerin aklındaki simit, o çok büyük olmayan, pekmeze batırılmamış simittir.

TRABZON'DA BİR SOKAK LEZZETİ...

Trabzonlunun hafızasında hoş bir anıdır Trabzon simidi. Beraber büyüdükleri bir arkadaş. Çocukken, öğrenciyken, gurbete giderken, çarşıdan eve dönerken hep aynı camekândan almıştır simidini. Simidin tadı hep aynı, burnuna gelen koku hep tanıdık. Çocukluktan bugüne değişen tek şey belki uzayan kuyruklar olmuştur. Simit camekânları Trabzon kent kültürünün bir parçası uzun zamandır. Şehrin insanı için simidin pastane ya da mağazada tüketilen bir şey değil sokak tezgâhından alınan bir şey olduğunun fark edilmesi üzerine şehrin her bir köşesine dağıtılmış simit camekânları. Aynı fırın aynı ürünü hem mağazada hem camekânda satsa da insanlar ısrarla sokağı tercih ediyorlar. Fırınlara da bu sebeple camekânlara çok önem veriyorlar.

Kendine alırken, misafire götürürken, beslenme çantasına koyarken, gurbete çıkarken her şartta ve saatte tercih edilen simit Trabzon'da kentin önemli değerlerindendir.

İnsanların Trabzon simidi düşkünlüğü şehirde açılan zincir mağazalara rağmen sürmektedir. Öyle ki bu zincir mağaza şubeleri Trabzon simidi üreticilerini de tüketicilerini de hiç etkilememiştir. Yapan ustalığından emin, yiyen de damak tadına düşkün olunca bu zincir mağazalar Trabzonlunun gündemine dahi girmemiştir. Trabzon simidi geçen yıllara rağmen kalitesini korumaktadır. Her ne kadar günün şartları, eskisi kadar nitelikli ustaların yetişmemesi, ham maddenin pahalılaşması sebebiyle değişen gramaj, iklim şartlarının ve suyun saflığının değişmesi gibi gerçekler simidin eski tadını biraz değiştirmiş olsa da hayranları Trabzon simidinden vazgeçecek gibi durmuyor. Şehrin verdiği dış göç bile simidin müşteri potansiyelini etkilememiş, aksine gurbete gidenler simit almadan şehirden ayrılmaz olmuşlardır.

TRABZON İÇİN BİR MARKA...

Trabzon şehir dışında; ekmeği, köftesi, sütlaç ile bilinen bir kent. Bıçağı,

futbolu, horonu ile anılan bir kent. Oysa Trabzon'un simidinin farklı olduğunu bilen pek yok. Trabzon'da ise durum tam tersi. Ustasından, tüketicisine herkesin hemfikir olduğu bir konu Trabzon simidinin artık şehir için markalaşmış olduğudur. Resmî olarak bir çalışma olmasa da halk Trabzon'da simidin yerel çapta zaten bir değer olduğunu düşünmektedir. Bu konuda şehrin yöneticilerine düşen gerekli tescil işlemlerine bir an önce eğilmektir. Ulusal çapta görünürlüğünün artması için çalışmalara başlanmalıdır. Trabzon simidi yalnızca Trabzonlunun bildiği bir tattan daha ötesi olmalıdır. Nasıl ki Hatay usulü dürüm tercih edilebiliyorsa, nasıl ki Adana kebab biliniyorsa Trabzon simidi de bir tercih olarak yurt çapında kendine yer bulmalıdır.

TRABZON'UN GÜNDELİK HAYATINDA SİMİT

Trabzon'da günlük hayatın vazgeçilmezlerinden olan simit hemen her yerde karşımıza

çıkılmaktadır. Çarşı gezilerinin olmazsa olmazı, iş yeri atıştırmalarının vazgeçilmezi, öğrenci kahvaltılarının baş tacıdır. Mevsim, öğün, mekân fark etmeksizin tüketilen simit Trabzonlular için her zaman Trabzon simidi olmuştur. Yanına genelde çayın eşlik ettiği simidi kadın-erkek, yaşlı-genç, zengin-fakir herkes tüketmektedir. Simit kimileri için yolluk, kimileri için ana öğün iken kimileri için de harçlığı ona yettiği için tercih edilen bir besindir ancak genelleyebiliriz ki Trabzonlu için simit Trabzon simididir.

Kendine alırken, misafire götürürken, beslenme çantasına koyarken, gurbete çıkarken her şartta ve saatte tercih edilen simit Trabzon'da kentin önemli değerlerindendir. Öyle ki havalimanları ve otobüsler buzluğa atılmak için gurbete çıkarken yanlarına alınan koli koli Trabzon simitleriyle doludur. Trabzon'da sokak simidi tahtını hiçbir atıştırmalığa kaptıracak gibi değildir.

TRABZON KENTİNİN TANITIMINDA SİMİT

Hemen her şehir ulusal çapta görünür olmak için kendi markalarını yaratır. Bu bazen bir mekân üzerinden gerçekleşirken bazen de bu görevi başka nesneler üstlenir. Nasıl ki Kapadokya Nevşehir için her şeyse Sümela Manastırı da Trabzon için her şeydir. Çünkü kentler sahip oldukları değerlerle cazibe merkezi hâline gelirler. Benzer bir şekilde kentler için imgeselleşen değerler vardır. O kentlerde "meşhur" olan bu değerler o kentin ulusal camiadaki bayrağıdır adeta. Bu imgesel değerler bazen bir el sanatı, bazen de bir halk müziği/dansı ya da mutfak kültüründen

bir parça olabilir. Trabzon kenti de kendine özgü birçok değeriyle yurdun dört bir yanında kendini göstermektedir.

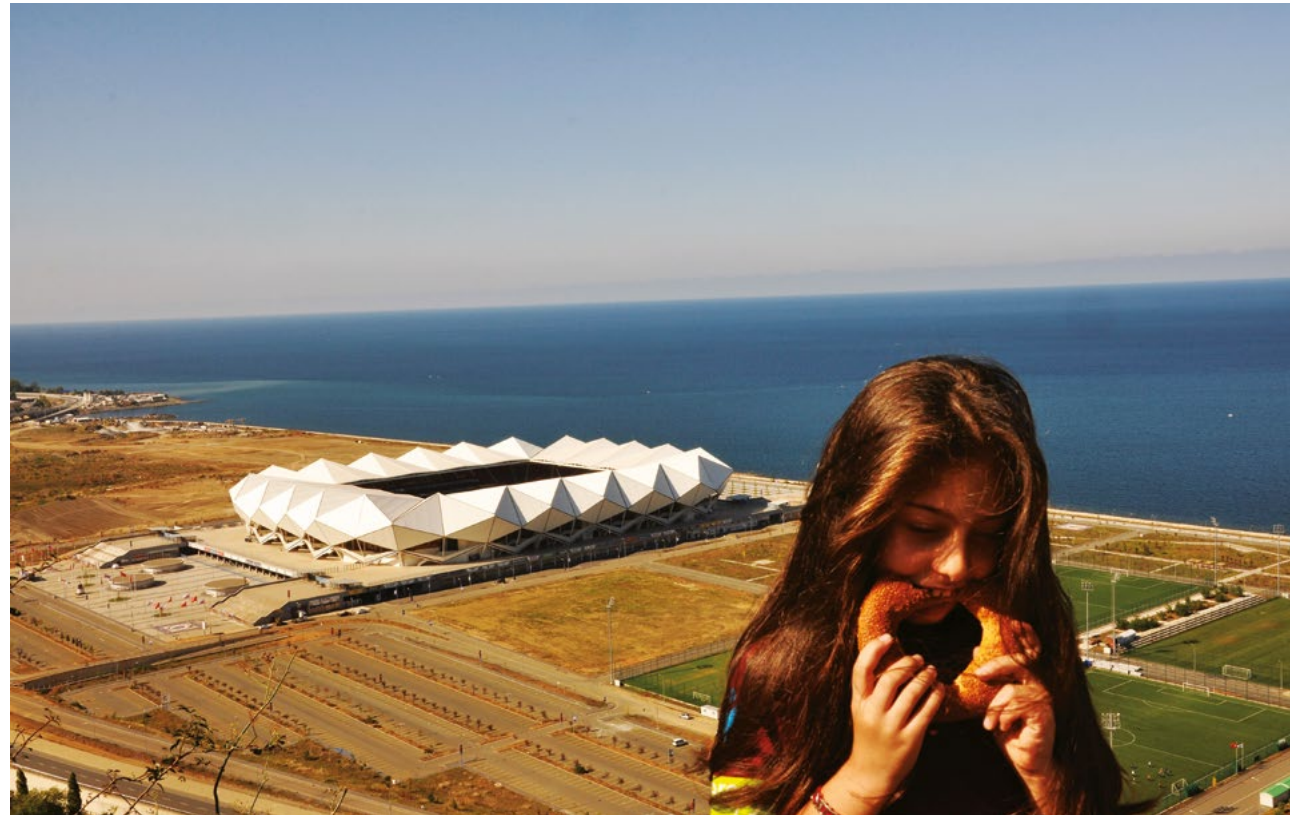
Sümela, Uzungöl, Yomra elması, Hamsiköy sütlaç gibi birçok değer yanında simidin de Trabzon'la anılması için gereken farkındalığın yaratılması gerekiyor. Nasıl ki Trabzon'a gelen turist köfte yemeden, mısır ekmeği denemeden, keşan almadan gitmiyorsa, çay simit atıştırmadan gitmeyecek duruma da gelinmelidir. Gerekli tanıtımın yapılması durumunda gelinecektir de.

Anlaşılan odur ki Trabzonlu ülkenin ve hatta dünyanın neresinde olursa olsun simidi yine Trabzon'dan istetmekte, çayına yine de memleket simidini katık etmektedir.

TRABZON KENTİNİN TANITIMINDA SİMİT

Trabzon simidi bilenin asla vazgeçmediği bir değer olarak Trabzon'un sokaklarında fark edileceği günü beklemekte şimdilerde. Bu özel simit yıllardır halkın sokak camekânlarının önünde kuyruk oluşturarak aldığı bir tat olmuştur. Köydeki insanlar için çarşıya gidenden istenecek yemek, çarşıda gezenler için almadan dönülmeyecek bir lezzet, komşusuna gidenler için "Eli boş gidilmez" denilerek çaya eşlik edecek bir atıştırmalık, gurbetteki Trabzonlular için ise âdeta memleketin kokusudur.

Çay Çay Çay...

İnsan ne kadar yorgun olursa olsun çay sözcüğünü duyduğunda yüzüne bir gülümseme yerleşir. Ülkemizdeki çay saatlerinin keyfi hiçbir şeyle ölçülmez. Güne kahvaltıda çay içerek başlarız. Her öğünün peşinden, her sohbetin içinden çay geçer.

Fatma Aras

*“Kimin ağrıyır canı
Okşayıptı mercanı
Minbir (binbir) derdin dermanı,
çay çay çay*

*Armudu istikanda (bardakta), çay
Üregimiz yananda, çay
Aranlısan dağlısan, çay çay çay
Etirlisan dağlısan, çay çay çay*

*Herkese gelse gonah (konuk)
Lazım değil soruşmah
Gelsin yemehten gabah (önce),
çay çay çay”*

Zeynel Cabbarzâde

Azerbaycan’da çayı şerefliendirecek bir türküyü imza atmışlar: Zeynel Cabbarzâde plağından dinlediğim bu türkü. Medeniyetle birlikte her kültürde kendine yer bulmuş bir içecek olan çay deyince aklımıza derin sohbet gelir. Belki bu yüzden; “Çay içmek için değil ortamın havasını yumuşatmak içindir.” derler.

Efsaneye göre çayın, 2. Çin İmparatoru Shen-Nung tarafından, MÖ 2737 yılında uçuşan çay yapraklarının kaynamakta olan suya düşmesi sonucunda bulunduğu söylenir.

Çayın dünya üretimine bakıldığı zaman Türkiye beşinci sırada yer alır. 2017 yılında Çin’de düzenlenen Uluslararası Çay Kongresi’nde hazırlanan, “Dünya Çay Raporu”na göre, dünyada kişi başı çay tüketiminde Türkiye ilk sırada yer alıyor.

Çay, dünyada sudan sonra en çok tüketilen içecektir. Kalp sağlığına, bağırsak sağlığına, kan şekeri seviyesi düzenlemesine faydalı olduğu gibi insan zihninde odaklanmayı arttırmaktadır.

ÇİLEKEŞ BİR SABIR TAŞI

İnsan ne kadar yorgun olursa olsun çay sözcüğünü duyduğunda yüzüne bir gülümseme yerleşir. Ülkemizdeki çay saatlerinin keyfi hiçbir şeyle ölçülmez. Güne kahvaltıda çay içerek başlarız. Her öğünün peşinden, her sohbetin içinden çay geçer. Misafirlik dendiğinde aklımıza ilk gelen çaydır. Çay saatinde insanı güneşe konuk olmuş gibi bir duygu seli kaplar. Zaman zaman çay çilekeş bir sabır taşı olur, acıları paylaşma duygusuyla öne çıkar, çığ altında kalmış gibi içimizi üşüten duygulardan arınırız çay sohbetlerinde.

İş, eğlence ve dinlenme yerlerinde, bahçelerde ve parklarda gün boyu çay servisi yapılır. Bilinir ki, Doğu’da kan davasında ara bulucuların hazırladığı çay masasında barış sağlanır.

GELSİN YEMekten ÖNCE

Geleneğimize göre, eve gelen misafire kahve sorulur ama çay sorulmaz. “Lazım değil sormayın / Gelsin yemekten önce çay.” Azerbaycan türküsünde olduğu gibi sorulması bile gerekmiyor. Hatta geleneğimizde çay sorulması uygunsuz karşılanıyor. Doğu’da misafir bahçe kapısından girdiği an semaver ve en değerli çay servis takımları hazırlanır.

ÖLÜMSÜZLÜK İKSİRİ

Her ülkede farklı bardakta, farklı sunumlarda olsa da kendilerine göre çay içme kültürü vardır. Bir Karadenizlinin demli, ‘tavşan kanı’ çayı günün her saatinde vazgeçilmezdir. Taoculara göre çay ölümsüzlük iksiridir. Budistler uzun meditasyon süreçlerinde kendilerini çayla uyanık tutarlar. Japonlar çayı dünya görüşlerini yansıtan bir ritüelle içerler. İngilizler sütlü çay içerken Moğollar çaya yağ, tuz ve hatta bazen et katarlar. Iğdır yöresinde, Azerbaycan’da, Rusya’da olduğu

gibi çayın yanında şeker yerine reçel (marmelat) ikram edilir. Patlıcan reçeli ilk sırada yerini alır hep. Pek çok ülkede seramik veya porselen kupalarda çay içilirken bizde ince belli cam bardaklar çay keyfini arttırır.

ÇAYIN KEYFİ KITLAMAYLA ÇIKAR

Yöreden yöreye çay içme isteğinin bittiğini gösteren farklılıklar var. Bazı yerlerde bardağın üstüne çay kaşığı yatırılırsa ‘içmeyeceğim’ anlamını verir. Ama beni büyüten coğrafyada, taziye yerlerinde, mersiyelerde, mevlitlerde, düğün, nişan gibi çok kalabalık yerlerde tabağın yanına çay kaşığı konulmaz. Çayın keyfi kitleme içerek çıkarılır. Masalara tabaklar dolusu kesme şeker konulur. Boş bardaklar hemen doldurulur. Misafir, “İçmeyeceğim” dese de “zor çayı” mutlaka verilir. Çay içen konuk, bardağı tabağa yan yatırmışsa artık içmeyeceğim anlamındadır. Bardağı ters çevirmek, hakaret anlamına gelir. Çay çok sıcaksa tabağına boşaltıp az bekletilip tekrar bardağa doldurup soğutarak içmeye paşa çayı tanımlaması yapılır.

ÇERNOBİL’DEN ETKİLENDİ

1986’da meydana gelen Çernobil faciasının oluşturduğu radyasyon ülkemizde, Karadeniz Bölgesi’ndeki tarımsal ürünleri etkilemesi uzun zaman konuşulmuştu. Olayı izleyen yıllarda çay zevkimiz epeyce darbe almıştı. Kahve, ıhlamur gibi alternatif içeceklere yöneliş olduysa da her şey gibi zamanla unutuldu, çay içme alışkanlığı unutulmadı.

Doğu’da söz gezdiren, fitneci insanlar için “çay kaşığı” tanımlaması kullanılır. Şekerle çayı buluşturma görevini yapan kaşık, burada kişiselleştirilmiş kötücül fail konumundadır.

“Bir bardak çayın verdiği huzuru vermeyen insanlar var.” diye güzel bir sözümüz vardır. Çay sözcüğü günün her saati dilimizde.

ORTAK YAŞAMIN BİR RİTÜELİ OLARAK “ÇAY” ŞİİRLERE, SOHBETLERE, ROMANLARA KONU OLMADI MI?

“Kayboldu gökyüzünde mavilik/Kaç kez çaydanlıkta çay soğudu.”

Bekleyişi bu dizlerle anlatmıştım şiirimde...

Bu tanrısal haz duygusunu veren çay sözcüğünü usta şairlerin dizelerinde hatırlayalım:

Orhan Kemal: “...Bir gün çay içelim seninle, çaylar benden manzara senden olsun”

Cemal Süreya: “...İki çay söylemiştik orada biri açık, keşke yalnız bunun için sevseydim seni”

Cahit Zarifoğlu: “Ateşe hakiki bir çay koyalım, kenti unutanlardan olalım”

Cevat Çapan: “Çay içiyoruz mutlu bir sessizlik içinde”

Veysel Çolak: “Çay demini almamış henüz, her buluşma yarım kalmış”

Arife Kalender: “Odalarda eski resimlere bakıp çay içiyoruz/ Ölüm gözlerimizden giriyor içeriye.”

Tuğrul Keskin: “Sen köşemde çayın içine koy yüreğini/ Aşkını anlatacağım sana.”

Selami Şimşek: “Aşk yürekte demlenir, çay Kuruçam yaylasında”

Aslıhan Tüylüoğlu: “Adımlarımı uydurup küçük kızların şarkısına/ Gençlik Parkı’nda çayla yemin bozuyorum/Koşarak yılları geriye doğru”

Suna Aras: “Ne zaman üşüsem çay demliyorum/ Her an üşümeği öğrettin bana”

Ümit Yıldırım: “Çay gölgesidir, uzaklara bakan yorgunluğun”

Can Yücel: “Anılarda kalırdı belki de zamanla ince bel, namussuz çay bile ince belli bardaktan verilmeseydi eğer”

Sohbetimizden çayın tadı, dilimizden şiir eksik olmasın...

2021, İzmir- Bornova

TRABZON'UN FETHİ İLE CASSONE (EVLİLİK SANDIĞI)

Cassoni (Floransa'da forzieri olarak da anılır), bir geline yeni evlilik evine eşlik eden pahalı, cömertçe dekore edilmiş sandıklardı. Bu sandıklar, düğüne katkı olarak geline ailesi tarafından verilirdi.

Elaine Hoysted

BİR GELİNİN İHTİYAÇ DUYACAĞI TÜM EŞYALAR

On beşinci yüzyıldan günümüze sağlam kalan birkaç 'cassoni'den (evlilik sandığı) biri olan, Metropolitan Museum of Art's Cassone with the Conquest of Trebizond, bize, Rönesans dönemi Floransa'nın sosyal ve politik ideallerini ve tutumlarını anlama fırsatı sunuyor.

Cassoni (Floransa'da forzieri olarak da anılır), bir geline yeni evlilik evine eşlik eden pahalı, cömertçe dekore edilmiş sandıklardı. Bu sandıklar, düğüne katkı olarak geline ailesi tarafından verilirdi. Pahalı giysiler, mücevherler ve aksesuarlar gibi değerli kumaşlar ve eşyalar taşıyan sandıklar, gelinin yeni evinde ihtiyaç duyacağı ve kullanacağı birçok eşyayı içeriyordu. Cassone, evlilik ritüelinin önemli bir parçası olan Floransa sokaklarında babası ve ailesi eşliğinde gelinin yanında taşınırdı.

MİTOLOJİK SÜSLEMELER

Sandığın ana yüzeylerinin her biri, genellikle Yunan ve Roma mitolojisi, Eski Ahit ve on dördüncü yüzyıl edebiyatı (örneğin Boccaccio ve Petrarch'ın çalışmaları gibi kaynaklardan alınan anlatıları (istorie) tasvir eden boyanmış yatay

panellerle süslenmiştir (popüler). Metropolitan Cassone, ön paneldeki konu seçimiyle öne çıkıyor. (altta) Panelde işlenen Trabzon'un Fethi çalışmasını dönemin iki sanatçısı Alpollonio di Giovanni di Tomaso ve Marco del Buono Giamberti yapmıştır.

Göğsün her yan panelinde (solda), güçlü siyasi etkiye sahip eski ve asil bir Floransalı aile olan Strozzi'nin aile amblemi (imprese) yer alır. Bir caltrop (savaşta yere dağıldığında düşmanın atlarının takılıp düşmesine neden olan sivri uçlu bir metal alet) üzerine tünemiş bir şahin / şahinden oluşan amblem, Floransa sokaklarındakiler tarafından hemen tanımlanabilirdi. Bu nedenle sembol Gentile da Fabriano'nun Magi'nin Hayranlığı gibi şehirdeki sayısız sanatsal ve mimari projesiyle güçlendirilen, dahil olan aileyi ve Strozzi'nin göze çarpan harcamalarını tanımlamaya hizmet etti.

ANLAMI BÜYÜK "NAR MOTİFİ"

Cassone'un içi, Floransalı toplumda kadınların rolü ve çocuk doğurma beklentisi hakkında fikir veriyor. Genellikle cassoninin iç kapağı, erotik ve duyumsal bir şekilde çıplak uzanmış bir erkek veya kadın figürünün temsiliyle süslenmiştir.

Pahalı giysiler, mücevherler ve aksesuarlar gibi değerli kumaşlar ve eşyalar taşıyan sandıklar, gelinin yeni evinde ihtiyaç duyacağı ve kullanacağı birçok eşyayı içeriyordu.

Yeni evlenen çiftlerin yatak odaları için özel tasarlanmış bir nesne olmasına rağmen, Trebizond'un Fethi ile Cassone, on beşinci yüzyıl Floransalıların öngörülen ev içi görevlerini ve siyasi kaygılarını başarıyla bir araya getiriyor.

Bu dönemde kadınların güzel (tercihen erkek) bir çocuğu tasavvur edebilmek için etraflarını güzel ve teşvik edici sanat eserleriyle kuşatmaları gerektiğine inanılıyordu. Metropolitan Cassone örneğinde, kapağın içi ve arka panel (üstte), tekstil tasarımlarının boyalı taklitleriyle süslenmiştir - metal iplikli brokarlı nar tarzı kadifeler ve iki yükseklikte ipek tüy- Dekorasyonun savurganlığı, içinde barındırdığı nesnelerin pahalı doğasını yansıtır.

Özellikle ilgi çekici olan nar motifi ve gelinin eş ve anne olarak rolüyle olan ilişkisidir. Rönesans toplumunda nar, bereket sembolü olarak kabul edildi. Yeni evli kadın, cassoneu her açtığı anda, bu sembolü gördü ve onanar evlilikteki öngörülen rolünü hatırlattı. Arkadan görünüm: Marco del Buono Giamberti ve Apollonio di Giovanni di Tomaso, Trebizond'un Fethi ile Cassone, 1460'lar, tempera, ahşap üzerine altın ve gümüş, 9 1/2 x 77 x 32 7/8 inç / 100,3 x 195,6 x 83,5 cm (Metropolitan Sanat Müzesi).

ARKASI BİTMEMİŞ

Cassone'un arkadan görünümü bitmemiş gibi görünüyor. Bunun nedeni, parçanın konumu dikkate alındığında ortaya çıkıyor. Göğüs, karının özel yatak odalarına, genellikle yatağın ayak kısmına yerleştirildi. Bu şekilde yerleştirildiği için, arka panel sergilenmiyordu; bu nedenle bitiş, atölye tarafından bir öncelik olarak görülmedi, kesinlikle parçanın geri kalanıyla aynı ölçüde değildi. Bu, hem patronun hem de sanatçıların mümkün olduğunda eserin maliyetini düşürmeye çalıştıklarını, cömert dekorasyonu ve bitirmeyi şehir içinde taşındığında halk tarafından görülebilecek alanlara, çiftin gözüne görülebilecek alanlara yoğunlaştırmayı tercih ettiklerini göstermektedir (evlerinde yüklü).

BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN SON KARAKOLU

Cassone'un ön panelinin başlangıçta çağdaş bir tarihî olay olduğu düşünülüyordu. Trabzon şehrinin (Türkiye'de günümüzde Trabzon)

1461'de Osmanlı Sultanı II. Mehmed'in eline düşmesi. Karadeniz, Trabzon o zamanlar Bizans İmparatorluğu'nun son karakolu olarak kabul ediliyordu; teslim olması o imparatorluğun sonunun habercisi oldu. Osmanlı Türklerinin (Müslümanlar) zaferi, şu anda Avrupa için oluşturdukları ciddi tehdidi ifade ediyordu. Bu nedenle bu olay, özellikle Strozzi gibi elit sınıftan çağdaş Floransalılar için özel bir önem taşıyordu.

ALTIN VARAK KULLANILMIŞ

Boyalı panelin sol üst köşesinde, surlarla çevrili Konstantinopolis şehri temsil edilmektedir. Sağ üst, bir tepeye hâkim olan Trabzon şehridir. Ortada ve ön planda bir savaş sahnesi tasvir edilmiştir. Pahalı altın varaklı ortamda süslenmiş, gösterişli giyinmiş askerler yaya veya at sırtında savaşır.

SÜSLEMEDE ORDU TASVİRİ

Trabzon duvarlarının dışında, Osmanlı ordugâhi ve onu tasvir etmek için kullanılan bol miktarda altın yaprak, sahnenin geri kalanından sıyrılıyor. Fâtih Mehmed, sağ altta iki beyaz atın çektiği zafer arabasına oturmuş ve galip lider olarak sahnedeki önemini ortaya koymaktadır. Altın yaprağın bolca kullanılması, patronun servetini gösterir ve de Fabriano'nun Strozzi Altarpiece'inde görüldüğü gibi zenginlik temasının benzer muamelesini hatırlatır.

Cassone ve özellikle bu panelde tasvir edilenlerin kıyafetleri üzerine yapılan son analizler, yenilgiye uğratılanların aslında Osmanlı kuvvetleri olduğunu ortaya koydu. Artık sanatçıların iki tarihî olayı kasıtlı olarak tek bir sahnede birleştirdiklerine inanılıyor: 1461'de Trabzon'un düşüşü ve 1402'de ünlü Moğol imparatorunun ellerinde I. Bayezid ve Osmanlıların yenilgiye

uğradığı savaş Ankara'da. Sanatçılar, bu iki olayı bu şekilde birleştirerek, Osmanlıların yenilmez olmadığı ve Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünü beraberinde getirmiş olsalar da bir kez daha yenilebilecekleri fikrini görselleştirdiler. Bu nedenle panel, Osmanlıların Avrupa ana karasındaki orduların gücüne rakip olmadığı inancını pekiştirdi.

SİYASİ KAYGI TEMSİLİ

Yeni evli bir çiftin yatak odaları için özel tasarlanmış bir nesne olmasına rağmen, Trebizond'un Fethi ile Cassone, on beşinci yüzyıl Floransalıların öngörülen ev içi görevlerini ve siyasi kaygılarını başarıyla bir araya getiriyor. (<https://smarthistory.org>)

Bu resimler İtalyan Ressam Apollonio di Giovanni di Tommaso tarafından XV. yüzyıllarda Floransa'da evlenecek kızların çeyiz sandıklarını süslemek için yapılmıştır. Resimde Trabzon'un Fâtih tarafından fethi ve biraz fantezi ile İstanbul tasvir edilmiştir (Frick Art & Historical Center, Birmingham Museum of Art, North Carolina Museum of Art Müzesi'ndedir). Trabzon'un fethini tasvir eden boyalı ön panelli çeyiz sandığı. Floransa, 1461 sonrası.

YAYLACILIK KIRSAL YAŞAM

Karadeniz insanı için yüzyıllardır, dededen toruna, babadan oğula süregelen ve köklü bir geleneğe dönüşmüş olan yaylacılık; Osmanlı döneminde köylere tahsis edilmiş ve hudutları belirlenmiş arazilerde, bereketli otlaklarda hayvanlarını daha iyi besleyebilmek ve kışlık ot ihtiyacını tedarik etmek için yarı tatil niteliğindedir.

T Dergi

Fotoğraf: Metin Kalaycı

Fotoğraf: Kemal Bulut

YAYLA ZAMANI

“Baharın muştucuları ile yayla hazırlıkları başlar. Köyden önce mezraya göçülür, karlar tamamen eriyip havalar ısındıktan sonra yaylaya çıkılır. Yaylada gündelik hayat, yaşama biçimi, ekonomik faaliyetler bir bütün olup yüzyıllar içinde yaylacılıkla ilgili gelenekler, âdetler oluşmuştur.”

“Kışın tamamen ıssız olan yaylalar (obalar) ilkbaharda, karların kalkmasından sonra erkekler tarafından ziyaret edilir; evlerin kardan, rüzgârdan bozulan kısımları onarılır.”

“Göç günü köylülerce ortaklaşa belirlenir.”

HAZİRANIN İLK HAFTASI GÖÇÜLÜR

“Genellikle ekinler ekilmişse ve havalar müsaitse, haziranın ilk haftasında göçe karar verilir. Göç salı veya pazar günü (uğursuz sayılır) yapılmaz. Göç günü herkes yeni elbiselerini giyer, hayvanlar el emeği göz nuru örgülerle süslenir. Yaylanın uzaklığına göre erkenden yola çıkılır.”

“Bazı göçlerde kabilelerin önüne kemençeci ve zurnacılar konur. Çalıp, söyleyerek, horon edilerek yaylaya çıkılırdı.”

EĞLENCER DÜZENLENİR

“Temmuz gelince, ot biçimi hazırlıkları başlar. Akşamları gençler arasında eğlenceler düzenlenir,

horon edilir. Obalar arasında birleşilerek büyük otçu haftası şenlikleri düzenlenir (En büyük yayla festivallerinden biri olan Kadırğa Şenlikleri’nde temmuzun ikinci haftası toplanılır). Bu büyük etkinliklerde kurulan dükkânlardan (çadırlardan) alışveriş yapılır, yaylacıların ihtiyaçları karşılanır. Yaylalarda her evin su aldığı bir çeşme bulunur. Ahşap çeşmelerin insanların içmesi için çanağı, altında da hayvanların içmesi için uzunca bir yalağı bulunur.”

“Yaylalardaki evler iki katlıdır. Alt kat ahırdır ve tamamen toprağa gömülmüştür (Kışın çok kar yağdığı ve rüzgârlı olduğu için bir tedbirdir). Üst katta ise aşhane ve iki odaya/bölmeye yer verilmiştir. Bu odaların birisi kiler-sütlük olarak kullanılır. Aşhananın bir köşesinde kapkaçak koyulan bir dolap-raf ve suluk bulunur.”

ERKEK VE KADIN İŞ BÖLÜMÜ

“Yaylalarda evin yanına, küçük bir sebze bahçesinin yanı sıra eskiden mısır, arpa, buğday, çavdar, patates, yeşil soğan dikimi yapılır. Kadınlar hayvanların sütünden tereyağı, peynir ve minzi üretilir, ev işlerini yaparken, erkekler

Fotoğraf: Varol Uzlu

kışlık odun, koyunların, ineklerin bakımı ve otlatılmasıyla ilgilendirler. Elde edilen süt ürünlerini saklamak için külek, kot gibi ahşap kaplar kullanılırdı (Karpuz, Haşim. 2013).”

ÇOK ESKİ BİR GELENEK

Karadeniz insanı için yüzyıllardır, dededen toruna, babadan oğula süregelen ve köklü bir geleneğe dönüşmüş olan yaylacılık; Osmanlı döneminde köylere tahsis edilmiş ve hudutları belirlenmiş arazilerde, bereketli otlaklarda hayvanlarını daha iyi besleyebilmek ve kışlık ot ihtiyacını tedarik etmek için yarı tatil niteliğindedir.

Yaylacıların haziran başından, kışın habercisi vargitlerin açtığı güz zamanına kadarki üç dört aylık dönemi yüksek rakımlı Karadeniz yaylalarında geçer.

OLMAZSA OLMAZ MISIR UNU

Yaylaya çıkma zamanı günler önce başlayan yol hazırlıkları yapılırken yayla denkleminin olmazsa olmazı, birincil ihtiyacı; taze mısır ununun tedariği için mısırlar değirmene götürülüp öğütülür.

Yaylaya çıkılırken yüklerin biri beş kot mis kokulu taze mısır unudur.

Mısır unu varsa yaylacı aç kalmaz. Hiçbir misafirini aç göndermez.

İneklerinden sağdığı sütü, yoğurdu, yağı ve peyniriyle buluşturduğu mısır unu sayesinde yapamayacağı hiçbir şey yoktur. Bütün bir yaz gönül rahatlığıyla ne pişirip yiyeceğini düşünmeden geçirebilir.

Bülent Sümer

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

TRABZON

6. FOTOĞRAF YARIŞMASI

BİRİNCİLİK ÖDÜLÜ
7.500 ₺

İKİNCİLİK ÖDÜLÜ
5.000 ₺

ÜÇÜNCÜLÜK ÖDÜLÜ
3.500 ₺

TBB ÖZEL ÖDÜLÜ
2.500 ₺

TEŞVİK (5 ADET)
1.500 ₺

SERGİLEME (30 ADET)
750 ₺

KONU

Trabzon

Son Başvuru Tarihi
2 ARALIK 2021

Başvuru için: www.turkiyefotografvakfi.org
Yarışmaya başvurular sadece online olarak yapılabilecektir.

TF TÜRKİYE
FOTOĞRAF
VAKFI

SELİMÎ

(Yavuz Sultan Selim Han)

Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsûn etti felek
Eşkimi kıldı füzûn giryemi hûn etti felek

Şîrler pençe-i kahrımda olurken lerzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek

*

Gözlerimden aktı deryalar gibi yaşım benim
Dostlar ummadık şeyler gördü bu başım benim

Ben geda gurbed diyarında kalır idim yalnız
Olmasa milletü derdü bela yoldaşım benim.

*

Bülbül gibi gülistan bostandan ayrı düştüm.
İstemem altın kafes vatandan ayrı düştüm.

Ey gam öldürme beni bu hicran gecesinde
Zira bir güneş yüzlü handandan ayrı düştüm.

*

Bütün dünya benim olsa gamım bitmez nedendir bu?
Çün ezelden gam ile bina olunmuş bedendir bu.

*

Sanma şâhım / herkesi sen / sâdikane / yâr olur
Herkesi sen / dostun mu sandın / belki ol / ağıyâr olur

Sadıkâne / belki ol / âlemde bir / serdar olur
Yâr olur / ağıyâr olur / serdar olur / didâr olur